

Reclasseren

*Over het waarom, wat en hoe
van de professie.*

**Peter Nelissen
Bas Vogelvang**

Januari 2011

Inhoudsopgave

Vooraf	4
1. Inleiding	5
Definities	5
Het professionele domein van de reclassering	7
2. Reclasseren	13
De reclassering: een organisatie met een lange en rijke geschiedenis	13
De reclasseringsopdracht: van sociale inclusie naar beveiliging van de samenleving	13
Werken binnen een justitieel kader	14
De transformatie van de reclasseringsorganisatie	15
Professionele ruimte en expertise onder druk?	16
Diagnose: waar zit de pijn?	18
Conclusie	19
3. Waarom reclasseren?	21
Rechtvaardigingen voor het streven naar verbetering	21
Analyse: relevante waarden en onderliggende aannames bij het reclasseren	26
De hedendaagse legitimatie van het reclasseringswerk is een contingente legitimatie	32
Nieuwe bronnen van legitimiteit	34
4. Het wat van reclasseren	53
Inleiding	53
Menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en narratief kapitaal staan centraal	54
Stoppen met criminaliteit: deelprocessen	60
De reclassent bevindt zich op een continuüm	62
Oriëntatie op interne en externe condities	63
In beeld brengen van hinderende dan wel beschermende condities	64
Oriëntatie op <i>readiness for reform</i> en een pro-sociale identiteit	67
Aanwezig zijn en blijven bij tegenslagen: het belang van veerkracht en het sociale netwerk	70
5. Het hoe van reclasseren	72
Van 'waarom', via 'wat' naar 'hoe'	72
Het 'hoe' gaat over 'harmony' en 'security, met het delict als maatstaf	72
Wat weten we over het 'hoe' van reclasseren?	73
Het protocol, het retourtje wetenschap en de adem van de werkvloer	73
Reclasseren is geen kookboek	75
Nogmaals: de professionele ruimte	75
Toolkit voor professionele ruimte	76

Uitgangspunten voor het hoe: kenmerken van de dialoog met de reclassent	77
De dialoog in stappen	77
Reclassenten hebben zowel kracht, als structuur, als ingrijpen nodig	78
De reclasseringswerker <i>moet</i> aansluiten, appelleren en zichzelf laten zien	80
Voorbeelden van communicatievormen	82
Het hoe van reclasseren: stappen bij de toepassing van het communicatiemodel	84
Het betrekken van andere professionals bij het reclasseren	89
De professionaliteit van de reclasseringswerker	93
Literatuur	100
Bijlage: overzicht van criminologische theorieën	106

Vooraf

Dit document gaat over het waarom, wat en hoe van de professie van de reclasseringswerker. De laatste tijd staat dit onderwerp in de belangstelling. De aandacht gaat met name uit naar de ruimte die de reclasseringswerker binnen het professionele domein krijgt om zijn reclasseringstaken uit te voeren. Die ruimte zou, met name door de bureaucratische manier waarop de reclassering nu is georganiseerd, te veel beperkingen met zich meebrengen voor de reclasseringswerker.

Ook de Tweede Kamer heeft zich gebogen over deze problematiek. In 2007 neemt zij de Motie van Velzen aan waarin de Staatssecretaris Van Justitie wordt opgedragen om de bureaucratie binnen de reclassering te bestrijden en de professionele ruimte van de reclasseringswerker te vergroten.

Dit document ligt in het verlengde van de uitvoering van de Motie van Velzen. Bij de uitvoering van deze Motie door de drie reclasseringsorganisaties in de vorm van een pilot-project ontstond de behoefte aan een afbakening van de professie van de reclassering. In opdracht van de Stuurgroep van Velzen wordt in dit document door middel van het antwoord op de vraag naar het waarom, wat en hoe, deze professie in kaart gebracht en afgebakend.

Het document begint met een korte uiteenzetting over de definitie van het begrip reclasseren en aanverwante begrippen. Dan wordt het professionele domein in kaart gebracht. Een belangrijk onderwerp daarbij is professionele expertise: reclasseren vraagt om deskundigen die een vak verstaan, maar om welke soort bekwaamheden gaat het dan? Vervolgens wordt de huidige reclasseringsorganisatie bekeken: wat doet de huidige reclassering en wat probeert men ermee te bereiken? We kijken ook naar de bureaucrativering waarin men blijkbaar te ver is doorgeschoten: waaruit blijkt dat en waar komt die neiging tot 'dichttimmeren' van het professionele domein met regels, protocollen en instructies vandaan en waarom hindert dat de professional bij zijn werk? Wat zou het antwoord van de reclassering hierop kunnen zijn? Het antwoord wordt gezocht in reflectie op de professionele identiteit, kortom op het waarom wat en hoe van de professie van het reclasseren.

[1] Inleiding

Definities

Naast het begrip reclasseren kennen we ook de begrippen rehabiliteren, resocialiseren en reïntegreren. Deze begrippen dienen vooraf te worden verhelderd.

Reclasseren

In de definitie die ooit door Kelk (1998) van het reclasseren werd gegeven, namelijk “het zoveel mogelijk betrokken houden of het wederom –met sociaal perspectief- betrekken van de delinquent bij de samenleving” staat de *sociale inclusie* van (ex)justitiabelen centraal. Sociale inclusie verwijst naar het (volwaardig) deel uitmaken van de mens van een gemeenschap. Het delict en de straf kunnen ertoe leiden dat deze band met de gemeenschap is verstoord of verbroken. Reclasseren richt zich op het zoveel mogelijk behouden of herstellen van deze band van de (ex)-justitiabele met de samenleving. Voor het behouden of herstellen van deze band wordt er zowel van de dader als van de gemeenschap iets gevraagd. De dader zal met hulp van de reclassering actief aan de slag moeten gaan met zijn persoonlijk en maatschappelijk herstel. In de definitie van Kelk suggereert de toevoeging - *met sociaal perspectief*- echter dat de gemeenschap ook iets doet en meewerkt in de vorm van kansen en mogelijkheden bieden voor het behoud en herstel van maatschappelijke binding. Juist door die veronderstelde actieve rol van de gemeenschap in de zin van de (directe) sociale omgeving van de dader heeft reclasseren volgens de definitie van Kelk vooral de strekking van een *relationeel proces* met als eindproduct, sociale inclusie.

Wat verder opvalt bij deze definitie van het reclasseren is het ontbreken van het voorkomen van recidive en het veiliger maken van de samenleving.

Rehabiliteren

Rehabilitatie is het oudste begrip. Het begrip *rehabilitation* verscheen voor het eerst in het 17^e eeuwse Franse recht en duidde op *het ongedaan maken van een strafrechtelijke reactie* (Robinson, 2008). Rehabilitatie duidt in het algemeen op een vorm van *herstel* van een persoon of object in een oorspronkelijke staat. Toegepast op de context van het strafrecht duidt rehabilitatie op het herstel van de maatschappelijke positie van een ex-justitiabele. Reparatie van de relatie met de sociale omgeving is het eindproduct van rehabilitatie. Recidivebestrijding is hooguit van secundair belang. Evenals het reclasseren volgens de definitie van Kelk veronderstelt ook het rehabiliteren de aanwezigheid van een *relationeel proces* waarin niet alleen de dader, maar ook de gemeenschap en/of het slachtoffer een actieve rol vervullen (Robinson & Raynor, 2006).

Bij sommige benaderingen van rehabilitatie spelen experts geen prominente rol en krijgt de gemeenschap het initiatief bij het herstel.

Resocialiseren en reïntegreren

In de begrippen resocialisatie en reïntegratie ligt weliswaar de betekenis van het weer opnieuw bij de samenleving betrekken besloten, maar de actieve rol van de gemeenschap wordt niet tot uitdrukking gebracht. Resocialisatie en reïntegratie worden tegenwoordig in het publieke debat vooral gepresenteerd als een strategie in de strijd tegen de misdaad en onveiligheid die het moet opnemen tegen een concurrerende, punitieve strategie van bijvoorbeeld, zwaarder straffen. Resocialisatie en reïntegratie duiden in deze tijd vooral op een zodanige beïnvloeding door *experts* van de oorzaken van criminaliteit in de persoon en/of omgeving van daders waardoor zij geen delicten meer *willen* plegen. Reductie van recidive en bestrijden van onveiligheid zijn doelen waarmee het resocialiseren en reïntegreren tegenwoordig nadrukkelijk worden verbonden.

Betekenenissen liggen niet vast

In de definitie van Kelk is het eindproduct van het reclasseringswerk sociale inclusie. In deze definitie weerklinkt de manier waarop vorm werd gegeven aan het reclasseringwerk gedurende een belangrijk deel van de vorige eeuw. Het eindproduct van deze definitie benadrukt tevens een actieve rol van de gemeenschap die bereid moet worden gevonden om de ex-justitiabele sociaal perspectief te bieden. Recidivereductie en bestrijden van onveiligheid spelen in de definitie van Kelk geen rol. Daarmee onderscheidt het reclasseren volgens de definitie van Kelk zich van de hedendaagse betekenis van resocialiseren en reïntegreren. Die begrippen worden tegenwoordig vooral geassocieerd met het eindproduct van terugdringen van recidive en verminderen van onveiligheid.

In de volgende paragraaf zullen we laten zien hoe reclasseren in deze tijd vooral wordt opgevat als werken aan een veiliger samenleving onder meer door middel van reïntegratie. Reclassering waarbij de sociale inclusie van (ex)-justitiabelen voorop staat behoort tot het verleden. De betekenis van het begrip reclasseren ligt dus niet vast. Die varieert al naar gelang de manier waarop men in de loop der tijd vorm en inhoud geeft aan het reclasseringswerk.

Doordat het reclasseren tegenwoordig nadrukkelijk wordt verbonden met het bevorderen van reïntegratie van reclassenten ten behoeve van een veiliger samenleving is het onderscheid met andere organisaties die ook actief zijn op dit terrein vervaagd. De reclassering is min of meer inwisselbaar geworden met deze organisaties en bijgevolg is het lastig om een heldere boodschap over de eigen professionele identiteit te communiceren. Een scherpere afbakening van de eigen professionele identiteit lijkt echter niet goed mogelijk zonder teruggrijpen op de definitie van Kelk waarin sociale inclusie van (ex)-justitiabelen en het oorspronkelijke reclasseringsideaal van het

bevorderen van sociaal perspectief en een actieve rol van de samenleving voorop staan. Wij zullen straks laten zien het oorspronkelijke reclasseringsideaal van sociale inclusie nog steeds bruikbaar is voor het verhelderen van de eigen identiteit. Het bevorderen van sociale inclusie en het werken aan een veiliger samenleving en recidivereductie sluiten elkaar immers geenszins uit. Zij liggen in elkaars verlengde.

Het professionele domein van de reclassering

Een door wetten, regels en kennis afgebakende en gedisciplineerde ruimte

Met het professionele domein van de reclasseringswerker wordt in algemene zin bedoeld het gebied waarbinnen deze zijn diensten levert. Nauw verbonden met het professionele domein is het begrip professionele ruimte. Professionele ruimte is de 'toegestane handelingsruimte in een relatie tussen regelopstellers en –uitvoerders, met betrekking tot de aard, hoeveelheid en kwaliteit van diensten' (USBO-Rapport). Binnen deze relatie zijn het uiteindelijk steeds de uitvoerders of professionals die op een bepaalde manier vorm en inhoud geven aan de te leveren diensten. Publieke professionals die in een dergelijke relatie werkzaam zijn, werken voor individuele cliënten maar dienen daarbij tegelijkertijd bepaalde maatschappelijke waarden zoals het bevorderen van gezondheid, welzijn, kennis en veiligheid (USBO-rapport, 2010). Publieke professionals waaronder de reclasseringswerkers, handelen hierbij altijd vanuit wetten en regels die zij toepassen en interpreteren in specifieke gevallen. In dit verband worden de uitvoerders ook wel *street level bureaucrats* genoemd.

Professionals in de publieke dienstverlening maken bovendien gebruik van kennis die zij zich eigen hebben gemaakt via het leren en uitoefenen van een *vak*. Zij doen dit binnen *organisaties voor publieke dienstverlening* en kunnen in hun werk worden ondersteund door een *beroepsgroep*. De professionele kennis die men toepast, is zowel gebaseerd op wetenschappelijke kennis (*evidence-based practice*) als op de impliciete ervaringskennis (*tacit knowledge*) van de professional zelf (*practice based evidence*).

Als publieke professional oefent de reclasseringswerker zijn beroep uit in een door wetten, regels en kennis afgebakende en gedisciplineerde ruimte. Men kan hier spreken van een disciplinerend kader dat medebepalend is voor de professionele ruimte (USBO-rapport, 2010).

Een domein dat handelingsvrijheid voor maatwerk vereist

Het algemene karakter van het disciplinerend kader van het professionele domein maakt dat de reclasseringswerker als publieke professional altijd een bepaalde vrije beslissruimte nodig heeft om rekening te houden met de bijzonderheden van het geval. Zij behandelen individuele cliënten immers als *specifieke* gevallen. Publieke dienstverlening in het kader van reclasseringswerk veronderstelt dus de mogelijkheid van het leveren van *maatwerk* op basis van kennis die wordt ontleend aan opleiding en

geïnternaliseerde ervaringskennis (*tacit knowledge*). Dit is de handelingsruimte van de reclasseringswerker. Deze handelingsruimte is altijd verbonden met wetten en regels. In de literatuur wordt een onderscheid gemaakt tussen een objectieve, feitelijke of toegestane ruimte en benutte, ervaren of subjectieve handelingsruimte (USBO-rapport). De benutte, ervaren of subjectieve handelingsruimte van de professional verwijst naar het begrip autonomie. Autonomie heeft betrekking op de ruimte die een actor of professional neemt bij het toepassen en interpreteren van regels, ook wel aangeduid als de discretionaire ruimte. Tussen de objectieve, werkelijk aanwezige ruimte en de subjectieve of ervaren ruimte kan zich een verschil voordoen. Minder regels of minder bureaucratie betekent niet zonder meer dat professionals ook minder lasten en meer handelingsruimte ervaren.

Omgang van de professional met vrije handelingsruimte is afhankelijk van kenmerken van het vak of de professie, de organisatie en van de publieke professional zelf.

Een domein met tegenstrijdigheden

Het professionele domein heeft niet alleen het karakter van een gedisciplineerde ruimte. Het is tevens een ruimte waarin bepaalde tegenstrijdige of conflicterende belangen bij elkaar komen (Frissen & Karré, 2010). Aan die verschillende belangen moet door de professional recht worden gedaan. De professional moet deze conflicterende belangen zien te hanteren en daarover verantwoording afleggen. In de huidige tijd hebben reclasseringswerkers te maken met veel verschillende en tegenstrijdige belangen. Vergeleken met enkele decennia geleden wordt door steeds meer partijen aan de reclasseringswerker getrokken. Van reclasseringswerkers wordt verwacht dat zij de veelal tegenstrijdige belangen van die partijen dienen en met elkaar in balans brengen. Omgaan met dilemma's is daarom inherent aan het reclasseringswerk. Hier geldt bovendien een *'action imperative'*, men moet binnen een veld van tegenstrijdigheden handelen, afwegen en keuzes maken (USBO-rapport).

Een belangrijke bron van tegenstrijdigheid is de huidige status van de reclassering als een gewone marktpartij die door het ministerie van Veiligheid en Justitie op afstand wordt bestuurd. Als marktpartij die een doelmatige bedrijfsvoering en de klant centraal stelt, voert de reclassering echter ook bepaalde wettelijk toegekende taken uit waarbij men moet voldoen aan bestuursrechtelijke vereisten. Het tegenwoordige reclasseringswerk bevindt zich daarom in een spanningsveld tussen een *markt-en taakoriëntatie*.

Als zelfstandige marktpartij heeft men bovendien te maken met een hoofdplichtgever (het kerndepartement) die zich via controle, toezicht en beheersing vaak tot op detailniveau met het primaire proces bemoeit. Hier moet men een toestand van *afstand en nabijheid* zien te hanteren.

Het werken in een gedwongen kader leidt ertoe dat de reclassering, als belangrijke ketenpartner bij de bestrijding van onveiligheid, de begeleiding en gedragsverandering van de reclassent altijd moet combineren met handhaving en toezicht. Hier opereert men binnen het spanningsveld van *begeleiding en controle*.

Voorts is er spanning tussen de sturing van prestaties volgens een vooraf gedefinieerde productlogica en de, door professionals gevoelde noodzaak, van een begeleiding op maat van de veelal complexe en omvangrijke problematiek van reclassenten. Hier betreft het de spanning tussen de eisen van een *productlogica* en de gevoelde noodzaak van *maatwerk* leveren.

De professionals van de reclassering werken tegenwoordig in organisatienetwerken waarbij moet worden samengewerkt met andere partijen en waarin men een *ketenverantwoordelijkheid* met een *organisatieverantwoordelijkheid* of wel het functioneren binnen de eigen organisatie moet combineren.

Een domein dat vraagt om een specifieke organisatievorm

Vanuit zijn eigen professionaliteit en zijn publieke (dienstverlenende) taak wordt van de reclasseringswerker verwacht dat hij op het niveau van de cliënt en de maatschappij bijdraagt aan de oplossing van concrete problemen. Hij werkt daarbij bovendien in het veld van de publieke dienstverlening dat in het algemeen wordt gekenmerkt door multidimensionaliteit en ambiguiteit, een inherente dynamiek en een zekere onvoorspelbaarheid en onbegrensdsheid (Van Delden, 2009).

Gelet op dit specifieke karakter van de publieke dienstverlening ligt hier een organisatievorm voor de hand die *ruimte* biedt om bij de oplossing van operationele vraagstukken van de beroepspraktijk flexibel en op maat te werk te gaan. Het vraagt om een organisatiesetting die de bekende bureaucratische valkuil van *work around the tools* vervangt door *tools around the work* (Sparrow, 2000). Het werken in de publieke dienstverlening impliceert daarom een betrekkelijk platte organisatievorm waarin teams van professionals permanent de vinger aan de pols kunnen houden met betrekking tot de vraag vanuit de omgeving of het cliëntensysteem. Professionals moeten, al naar gelang de wisselende omstandigheden en onverwachte gebeurtenissen, flexibel, proactief en tamelijk autonoom te werk kunnen gaan. Louter aansturen door middel van nauwkeurige voorschriften en stappenplannen werkt in deze setting contraproductief. Problemen van cliënten zijn immers vaak te vergelijken met een veelkoppig monster. Als het ene probleem is opgelost dient het volgende onverwachte probleem zich al weer aan. Arbeidsdeling dient daarom tot een minimum te worden beperkt. Arbeidsdeling is handig bij het assembleren van een auto aan een productielijn, maar in de publieke dienstverlening werkt zo'n model contraproductief (van der Laan, 2004). Professionals zijn geen specialisten met een enkele competentie, maar experts/generalisten met speciale vaardigheden. Voor het werken en diensten verlenen in het publieke domein zijn deze en andere specifieke organisatie-eigenschappen van belang. Zij staan ten dienste van het realiseren van externe doeleinden waarbij het uiteindelijk steeds gaat om het *resultaatgericht* en *flexibel* kunnen oplossen van maatschappelijke problemen.

Een domein dat specifieke professionele expertise vereist:
verantwoordelijk, responsief, reflectief

Het reclasseringswerk vindt plaats in een beroepspraktijk die zich richt op het oplossen of verminderen van maatschappelijke problemen en in het bijzonder de problemen van reclassenten. Het beroepsmatig handelen bij deze probleemoplossing vraagt om specifieke competenties die het niveau van simpel toepassen van voorgeschreven regels of instructies overstijgen (Fook, 2004). De eerder geschetste realiteit van de beroepspraktijk maakt duidelijk dat niet louter kan worden volstaan met, wat Schön (1983) aanduidt als, een model van *Technical Rationality*. Dit model, dat voortkomt uit het positivisme en hypothetisch-deductieve wetenschap, beschouwt professionele activiteit als een vorm van instrumentele probleemoplossing. Hierbij gebruikt men direct toepasbare instrumenten om eenduidige en heldere doelen in een stabiele institutionele context te realiseren. De instrumenten en het benodigde gereedschap zijn gebaseerd op kennis die is gegrond in theorieën, technologieën en technieken uit de fundamentele en toegepaste wetenschap. Schön stelt dat het model van Technical Rationality maar zeer ten dele past bij de problematiek, het type kennis en methoden die men in de beroepspraktijk van de meeste sectoren in de publieke dienstverlening aantreft. Schön: " *Increasingly we have become aware of the importance to actual practice of phenomena – complexity, uncertainty, instability, uniqueness and value conflict- which do not fit the model of Technical Rationality*" (p.39).

De praktijk van de publieke dienstverlening en die van de reclasseringspraktijk in het bijzonder, is bij uitstek een omgeving waarop deze constatering van Schön van toepassing is. Volgens Schön vraagt met name de beroepspraktijk die wordt gekenmerkt door conflicterende waarden en belangen om specifieke kennis en competenties die in het teken staan van *reflectie*.

Andere relevante competenties die we in de literatuur aantreffen zijn *responsief en verantwoordelijk* handelen (Fook, 2004). Het begrip *responsief* duidt op de noodzaak van flexibel en vindingrijk reageren al naar gelang de bijzondere omstandigheden van het geval. *Verantwoordelijkheid* duidt op de veronderstelde loyaliteit naar de cliënt/reclassent, de organisatie en de samenleving.

In de beroepspraktijk van de reclassering heeft het responsief handelen vooral ook het karakter van *agogisch handelen* en het gebruik van vaardigheden die in het teken staan van denken en doen. In het volgende gedeelte worden met name de reflectieve vaardigheden die bij het handelen worden gebruikt onder de loep genomen (Fook, 2004).

Het streven naar *contextualiteit* is een belangrijk kenmerk van professionele expertise. Dit begrip verwijst naar het vermogen om de gehele situatie of context bij het werk te betrekken. Het veronderstelt de aanwezigheid van specifieke kennis over bepaalde factoren of (tegenstrijdige) belangen die in het geding zijn. De expert/professional richt zich hierbij op het gehele spectrum van factoren of krachten die de context van een (probleem)situatie bepalen. Het *begrijpen* van de krachten en belangen die in het spel zijn, staat hierbij voorop.

Nauw verwant met het begrip contextualiteit is het begrip *connectedness* of verbondenheid. Verbondenheid betekent dat men in staat is contact te leggen en de

(agogische) verbinding aan te gaan met relevante partijen om zich vervolgens te verdiepen en te verplaatsen in hun verschillende standpunten. Deze vaardigheid heeft men nodig om zo veel mogelijk te leren van de situatie en om (zelf)kennis te vermeerderen. Bij kennis gaat het om algemene kennis en '*tacit knowledge*'. Bij reclasseringswerkers heeft de algemene kennis betrekking op de criminologie en psychosociale hulpverlening en '*tacit knowledge*' bestaat uit specifieke ervaringskennis over het reclasseren en het agogisch handelen met reclassenten.

Kennisvermeerdering en visieontwikkeling liggen in het verlengde van het streven naar contextualiteit. Het veronderstelt het vermogen om kennis en visie te ontwikkelen die van belang zijn voor het omgaan met de operationele vraagstukken in de publieke dienstverlening. Die vraagstukken worden, zoals we eerder zagen, gekenmerkt door multidimensionaliteit en ambiguïteit, een inherente dynamiek en een zekere onvoorspelbaarheid en onbegrensdeheid. Reageren op snel veranderende en complexe situaties vereist de vaardigheid om relevante en nieuwe kennis te genereren die men nodig heeft om in deze situaties adequaat te handelen. Een belangrijk bijkomend aspect van professionele expertise is in dit verband het betekenis kunnen geven aan of interpreteren van *nieuwe* ervaringen. Vervolgens worden nieuw verworven inzichten bruikbaar gemaakt voor toepassing in andere situaties (*transferability*).

Professionele expertise ontstaat dus deels uit het *leren op de werkplek* en het vermogen tot *reflectie*. Leren op de werkplek genereert praktische kennis (*practice based evidence*) die de volgende competenties veronderstelt: *knowing in action, reflection in action en reflection about action* (Schön, 1983). *Knowing in action (tacit knowing)* is te omschrijven als een onmiddellijk, intuïtief en spontaan weten dat ontstaat door ervaring. *Reflection in of reflection about action* is vooral van belang om situaties van onvoorspelbaarheid, instabiliteit en conflicterende waarden en belangen te kunnen hanteren. In complexe, ambigue en problematische situaties is de professional vooral interpreterend bezig, hij moet de situatie en het probleem immers zien te verhelderen. Vervolgens *zoekt* hij naar oplossingen. Vandaar dat professionele expertise vooral ook een *processueel* karakter heeft. Adequate oplossingen voor vraagstukken liggen niet steeds kant en klaar voor handen. Dit is bij uitstek het geval in de hedendaagse publieke dienstverlening en de reclassering in het bijzonder. Adequaate professioneel handelen bestaat dan ook uit veel meer dan louter toepassen of generaliseren van door anderen bedachte en opgelegde (bijvoorbeeld op wetenschap gebaseerde en *evidence –based*) aanwijzingen.

Adequaate professioneel handelen en het uiteindelijke doel van het handelen wordt door Schön dan ook aangeduid als *wise action*. Naar betekenissen en oplossingen dient steeds te worden *gezocht* vanuit een open en flexibele houding naar de context of situatie. Onzekerheid en dilemma's die uit conflicterende belangen voortkomen dienen zich hierbij onvermijdelijk aan.

Uit het onderzoek naar professionele expertise blijkt ook dat professionals bij het hanteren van deze onzekerheid en dilemma's van hun dagelijkse beroepspraktijk, behalve van hun (praktische en wetenschappelijke) kennis, ook gebruik maken van

bepaalde, achterliggende *waarden* die het operationele niveau van de werkplek ontstijgen (Fook, 2004). Dit referentie- of toetsingskader van waarden verwijst naar specifieke opvattingen over de beroepsuitoefening, maatschappelijke idealen op het gebied van sociale rechtvaardigheid of naar een stelsel van opvattingen over morele, humanitaire en sociale beginselen. Het begrip 'roeping' en inspiratie om telkens weer de schouders onder de oplossing van moeilijke casussen te zetten hangt hiermee samen. Zowel de keuze voor het beroep van sociaal werker of reclasseringswerker als het vermogen om responsief en verantwoordelijk te blijven omgaan met de complexe en ambigue werkelijkheid van de beroepsuitoefening in de publieke dienstverlening, worden uiteindelijk ook gevoed door deze (morele) waarden.

Professionele experts ontlenen voldoening en energie aan het werk uiteindelijk steeds aan het feit dat zij een *ambacht of vak* uitoefenen in een lerende organisatie die gericht is op het oplossen van complexe operationele vraagstukken. Hierbij gaan zij als verantwoordelijke, responsieve en reflectieve professionals te werk vanuit een bepaalde *professionele intelligentie* dankzij welke men een bijdrage weet te leveren aan de vermindering van maatschappelijke problemen.

[2] Reclasseren

De reclassering: een organisatie met een lange en rijke geschiedenis

Aan het huidige reclasseringswerk in Nederland gaat een lange en rijke geschiedenis vooraf. Begin 19^e eeuw ontstond het reclasseringswerk vanuit particulier initiatief van burgers. Deze burger/vrijwilligers bezochten gedetineerden in de gevangenis om, zoals het toen heette, 'het peil van hun zedelijke beschaving te verhogen'. Reclasseren in die periode was het werk van burgers die gedetineerden hielpen bij het opheffen van een vermeend aanwezig, moreel defect *binnen* het individu (Nelissen, 2000). Geleidelijk aan ontstaat er meer oog voor de sociale determinanten van crimineel gedrag en in de loop van de 20^e eeuw richt de reclasseringshulp zich steeds meer op de verbetering van de maatschappelijke positie van de reclassent. Professionals doen hun intrede bij het reclasseringswerk. Intussen raakt ook de overheid steeds meer betrokken bij het reclasseringswerk. In het begin van de 20^e eeuw is er al sprake van subsidiëring door de overheid en een Reclasseringsregeling (1910). Ondanks de groeiende betrokkenheid van de overheid is er tot medio jaren tachtig sprake van een grote mate van autonomie van de reclassering ten opzichte van de overheid. De indertijd heersende cultuur was die van een 'zachte' welzijnscultuur waarin sprake is van professionals die zich 'achter de cliënt' opstellen en duidelijk afstand namen tot justitie als straffende en repressieve organisatie. In de jaren negentig neemt de overheidsbemoeienis steeds meer toe. Onduidelijkheid over het product en de effectiviteit van de reclassering naast de werkelijke of vermeende vrijblijvendheid in de opstelling van cliënten en de daarbij horende discussie over rechten en plichten leiden tot een cultuuromslag. Deze ontwikkeling van een welzijnscultuur naar een meer verzakelijkte en bedrijfsmatige cultuur op basis van overheidsfinanciering (*wie betaalt, bepaalt*) mondt in 2004 uit in een model van strakke overheidssturing op basis van productie. De drie reclasseringsorganisaties (Reclassering Nederland, de Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) en Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering) blijven private organisaties. Voor hun financiering zijn zij echter grotendeels afhankelijk van de overheid, met name van het ministerie van justitie.

De reclasseringsopdracht: van sociale inclusie naar beveiliging van de samenleving

Het reclasseringswerk bestaat tegenwoordig uit activiteiten die in opdracht van partners in de strafrechtsketen worden verricht, namelijk het Openbaar Ministerie, de zittende magistratuur en de Dienst Justitiële Inrichtingen. Deze activiteiten hebben betrekking op advisering en diagnose, de tenuitvoerlegging van taakstraffen, het houden van

toezicht op reclassenten en het uitvoeren van trainingen en interventies. Hoewel de drie reclasseringsorganisaties ieder voor zich andere accenten leggen in hun missies en visies, streven zij allen een zelfde doel na: een veiliger samenleving. In de huidige visies van de reclasseringsorganisaties neemt het streven naar meer veiligheid, bescherming van de samenleving en het voorkomen van nieuwe slachtoffers echter de meest prominente plaats in.

Reclasseren gaat tegenwoordig niet zozeer meer om de verbetering van de daders, maar om een betere beveiliging van de samenleving. Voor zover er aandacht is voor het persoonlijk en maatschappelijk herstel van de reclassent dan is dit geen ultiem doel meer van het reclasseringswerk. Het is een middel dat primair de maatschappelijke veiligheid dient. De betekenis of waarde van het resocialiseren of reclasseren wordt dus afgemeten aan het succes in termen van het verminderen van recidive. Daarmee neemt de reclassering afscheid van het dominante reclasseringsideaal uit de vorige eeuw waarbij de sociale inclusie van de reclassent als belangrijkste eindproduct gold.

Werken binnen een justitieel kader

De nieuwe rol die de reclassering sinds 1994 is toebedeeld komt duidelijk naar voren uit de beleidsstukken. De activiteiten en doelen van de huidige reclassering worden in het teken gezet van een visie op de reclassering als een maatschappelijke organisatie met een maatschappelijke opdracht die nadrukkelijk is gericht op het bevorderen van publieke veiligheid. Justitiabelen en verdachten met hun problemen, gedrag en risico's vormen het vertrekpunt voor deze opdracht. Beïnvloeden van het gedrag van justitiabelen en het beheersen of verkleinen van het risico dat het individu vormt voor zichzelf en of de maatschappij staan hierbij voorop. De reclassering doet daarbij ook een moreel appèl op daders om hun verantwoordelijkheid te nemen. Men gaat er immers van uit dat de meeste justitiabelen verantwoordelijkheid kunnen dragen voor hun gedrag en dat zij mogelijkheden hebben om dit gedrag te veranderen. Dit appèl op verantwoordelijkheid nemen, geldt ook voor daders die niet gediend zijn van bemoeienis door de reclassering. Of daders wel of niet willen meewerken, zij ontkomen niet aan reclasseringsbemoeienis. De reclassering werkt tegenwoordig immers vanuit een *gedwongen kader*. Men werkt daarbij alleen met mensen die de bemoeienis van de reclassering krijgen opgelegd vanwege een justitiële beslissing. Omdat de reclassering werkt met onvrijwillige cliënten is het belang van toepassing instrumenten van drang en dwang met het oog op het beïnvloeden van de motivatie en het gedrag van justitiabelen navenant toegenomen. Voorheen was het mogelijk dat de reclassering ook cliënten zonder justitieel kader en op vrijwillige basis begeleidde. Nu wordt dat niet langer vergoed door Justitie. Het is een taak die bij de gemeenten is neergelegd (Usbo-rapport).

Het specifieke karakter van de maatschappelijke opdracht van de reclassering, de verhouding tot justitie en het werken met onvrijwillige cliënten zorgen er bovendien voor dat het reclasseringswerk niet zonder meer kan worden beschouwd als een vorm van publieke dienstverlening in de gangbare zin van het woord. Onder publieke dienstverlening in de gangbare betekenis verstaat men immers het verlenen van

diensten aan iemand op diens *eigen verzoek*, in combinatie met het nastreven van bepaalde maatschappelijke waarden.

De transformatie van de reclasseringsorganisatie

De hiervoor geschetste veranderingen in de opdracht van de reclassering zijn tevens gepaard gegaan met een transformatie van de *organisatie* van de reclassering. Op het niveau van de reclasseringsorganisatie zijn, naast het werken binnen een justitieel kader, de volgende veranderingen ingevoerd.

Productdenken en protocolisering.

In het huidige systeem van financiering worden reclasseringsorganisaties afgerekend op vooraf vastgestelde producten. Er wordt kortom gestuurd op *output* door middel van een set integrale kostprijzen van reclasseringsproducten, urennormering, kosten van producten en afrekenen op vooraf vastgestelde aantallen. *Outputsturing* gaat onvermijdelijk gepaard met een sterke behoefte aan registratie en verantwoording afleggen. Voorts ontstaat een noodzaak tot een *verplicht* gebruik van instrumenten en protocollen voor te verrichten werkzaamheden in de vorm van handleidingen en werkinstructies.

Het opknippen van werkzaamheden en verantwoordelijkheden.

Deze ontwikkeling houdt in dat reclasseringstaken die vroeger in handen waren bij één reclasseringswerker, worden gescheiden. De achterliggende reden voor deze scheiding is het bevorderen van het proces van professionalisering van individuele functies en het waarborgen van onafhankelijkheid. Aldus ontstaat een zorgketen met losse onderdelen waarbij ieder onderdeel volgtijdelijk zijn eigen taak verricht.

Het streven naar een evidence-based practice.

Het begrip *evidence –based practice* is oorspronkelijk van Anglo-Amerikaanse origine. Het duidt, simpel gezegd, op het streven om interventies in de publieke dienstverlening of in een justitiële setting te baseren op wetenschappelijk bewezen effectiviteit. Sinds het ontstaan van professies in de publieke dienstverlening aan het begin van de 20^e eeuw is het *evidence-based* werken een onderwerp van belang. Het pleidooi voor *evidence-based* werken is oorspronkelijk afkomstig uit de beroepsgroep van sociaal werkers zelf. Het is geworteld in de behoefte om het vak van sociaal werker met behulp van moderne positivistische wetenschap naar een hoger niveau te tillen en om tot een kwalitatief goede en onderbouwde beroepspraktijk te komen. Onderbouwing heeft

betrekking op het afleggen van verantwoording over het handelen (*accountability*) op basis van wetenschappelijke kennis.

In het afgelopen decennium beleeft het pleidooi voor *evidence-based-werken* in het sociaal werk en het reclasseringswerk een hernieuwde populariteit.

Over de betekenis van het *evidence-based* werken voor de hedendaagse beroepspraktijk is in de wetenschap een discussie gaande (Gray & Mc Donald, 2006). Die discussie spitst zich bijvoorbeeld toe op de rol van de neo-liberale politiek en de gewijzigde verhouding tussen de staat en organisaties in de publieke dienstverlening bij het hedendaagse pleidooi voor *evidence-based* werken. Voorts worden kanttekeningen geplaatst bij de positivistische wetenschappelijke methoden van *evidence-based research*. De kritiek geldt vooral de manier van toepassing van deze methoden. Die manier zou onvoldoende toegesneden op minder makkelijk meetbare ethische en morele vraagstukken die zich aandienen zodra men als professional andere mensen op een (succesvolle) manier probeert te helpen. Een belangrijke vraag in dit verband is bijvoorbeeld die naar de criteria voor succes en het bewijs daarvoor. Onderzoek van de dagelijkse praktijk laat zien dat het bewijs voor succes in de perceptie van de professionals is omgeven met ambiguïteit en complexiteit en dat het bewijs op een verschillende manier kan worden geïnterpreteerd (Gray & Mc Donald, 2006).

Wat nogal eens over het hoofd wordt gezien is dat, hoewel het begrip *evidence-based practice* doorgaans geassocieerd wordt met 'harde' wetenschappelijke evidentie, het naar doel en inhoud uiteindelijk een *ethische* strekking heeft. Het gaat immers om het streven naar een reflectieve praktijk waarin zo veel mogelijk verantwoording wordt afgelegd van het handelen (*more accountable, more reflective* en *more informed*). Daarbij dienen *rationele* methoden te worden gehanteerd. De positivistische wetenschap heeft hierop echter niet het monopolie. Andere rationele methoden zoals de methode van het kritisch, ethisch reflecteren en redeneren (*ethical reasoning*) op de eigen praktijk zijn evenzeer geschikt en volgens sommigen (Gray & McDonald, 2006) zelfs geschikter voor het afleggen van verantwoording omdat zij beter passen bij de complexe interactie van de professional met de vele morele en tegenstrijdige facetten van de sociale realiteit en de beroepspraktijk.

Professionele ruimte en professionele expertise onder druk?

In de verschillende sectoren van de publieke dienstverlening zijn de recente klachten van professionals over de uitholling van hun professionele rol gepaard gegaan met de claim van meer handelingsruimte bij de beroepsuitoefening. Een verklaring voor deze groeiende behoefte aan meer professionele ruimte wordt gezocht in de toegenomen complexiteit en tegenstrijdigheid van hedendaagse situaties van hulp- en dienstverlening, meer assertieve attitudes van cliënten, toegenomen onduidelijkheid

van morele maatstaven voor ingrijpen en de toegenomen marktwerking in de publieke sector (USBO-rapport). De toegenomen marktwerking leidt tot verhoogde spanning tussen de bedrijfsmatige logica (productienormen, efficiëntie) en de professionele logica (legitimititeit, maatwerk, kwaliteit en effectiviteit). Als defensieve reactie op het in het gedrang komen van de professionele logica eisen professionals meer ruimte op voor de (morele) afwegingen die zij bij de uitoefening van hun vak moeten maken. Zij claimen vooral ook meer ruimte om de toegenomen complexiteit van de beroepspraktijk te kunnen hanteren. In deze paragraaf wordt de spanning tussen deze professionele logica, de behoefte aan meer handelingsruimte en de veranderingen in de organisatie van de publieke dienstverlening aan de hand van het USBO-rapport en de quick-scan van de SVG onder reclasseringswerkers (2008) onder de loep genomen.

Onderzoek (USBO-rapport) laat zien dat de eerder beschreven veranderingen in de organisatie van de reclassering consequenties hebben voor de professionele ruimte van de reclassering. Toegenomen regeldruk en verantwoordingsdruk en de behoefte van professionals aan het leveren van maatwerk en continuïteit en aan het zo goed mogelijk begeleiden van de cliënt spelen hierbij een belangrijke rol.

De professionele ruimte wordt ingeperkt door een (gevoelde) regeldruk die weer samenhangt met het denken in producten en protocollen, het opknippen van het werkproces, het bedrijfsmatig werken in een justitieel kader, *evidence-based* werken en het ontstaan van indekgedrag dat het gevolg is van de toegenomen verantwoordingsdruk.

In de hierbij werkzame mechanismen is de *registratieverplichting* een cruciaal element. Die vloeit immers voort uit het productdenken en het formaliseren van werkzaamheden in protocollen. Evenals uit onderzoek onder professionals uit andere sectoren blijkt dat zolang die protocollen aansluiten op en iets toevoegen aan datgene wat professionals zien als hun *core-business*, namelijk het zo goed mogelijk en op maat begeleiden van reclassenten er ook bij de reclasseringswerkers niks aan de hand is (quick-scan, SVG, 2008). Zij worden dan als ondersteunend en zinvol ervaren. Zodra protocollen echter tot (extra) tijdrovende (registratie)handelingen leiden die geen direct verband hebben met het eigen werk en waarvan de toegevoegde waarde onduidelijk is dan neemt de ervaren regeldruk en ergernis toe. Met name, door externe derden opgelegde, productdefinities en verplichtingen tot actuele en potentiële verantwoording (over mogelijke toekomstige incidenten) die weinig of niets te maken hebben wat er in de ogen van de professional werkelijk toe doet bij het helpen van reclassenten, kunnen leiden tot een gevoel van controleverlies over en demotivatie bij het werk.

Aan het opknippen van werkzaamheden en het werken in een justitieel kader worden voordelen toegekend maar deze werkwijzen kunnen als belemmerend worden ervaren via het afbreuk doen aan de, door professionals gevoelde noodzaak van continuïteit en *operationele coherentie* in een reclasseringstraject. Het werkzame mechanisme verwijst hier vooral naar meer overleg in het kader van overdracht en het wachten op

besluitvorming door andere ketenpartners in de verschillende fasen van de justitiële procesgang.

Evidence-based werken kan als belemmerend en als inperking van de professionele ruimte worden ervaren indien het gepaard gaat met een overdaad aan protocollen voor het werkproces en dit vervolgens de durf wegneemt om in bepaalde complexe situaties op grond van professionele waarden buiten de voorgeschreven kaders van de toegepaste wetenschap te treden. Ook de boodschap dat alleen de kennis die louter afkomstig is van wetenschappelijke derden er voor de beroepspraktijk werkelijk toe doet en het tegelijkertijd veronachtzamen van andere relevante aspecten van professionele expertise (*tacit knowledge* of *practice based evidence*) kan door de reclasseringswerker worden ervaren als een inperking van de handelingsruimte. Het kan belemmerend werken bij het gebruik van impliciete ervaringskennis. De boodschap is immers dat de effectiviteit hiervan nog niet is bewezen en dat het dus niet mag worden gebruikt. Die impliciete ervaringskennis of *practice-based evidence* is namelijk van cruciaal belang voor het adequaat en creatief toepassen van wetenschappelijke standaarden die immers altijd een tamelijk globaal karakter hebben.

Ook blijkt dat *evidence-based* werken zich veelal beperkt tot bepaalde aspecten van de beroepspraktijk (methoden en interventies) en daardoor krijgen andere belangrijke vraagstukken en facetten van het beroepsmatig handelen niet de (wetenschappelijke) aandacht die ze verdienen zoals de effectieve werkalliantie, zorg dragen voor continuïteit, professionele waardeoriëntatie en omgaan met weerstand.

Diagnose: waar zit de pijn?

Organisaties in de publieke dienstverlening, waaronder ook de reclassering, hebben in de afgelopen twee decennia een metamorfose in termen van een verzakelijkte stroomlijning hebben ondergaan. Door deze metamorfose van professionele organisaties in de publieke dienstverlening zijn er organisaties ontstaan die in toenemende mate worden bestuurd volgens machinebureaucratische mechanismen. Belangrijk hierbij zijn op het productdenken geënte modellen. Deze productiefilosofie met een sterke nadruk op beheersing van processen heeft, zoals we eerder zagen, geresulteerd in een opsplitsing van taken, sterk geformaliseerd en gestandaardiseerd gedrag van professionals en een planningssystematiek met opeenvolgende handelingen bij de uitoefening van taken (van der Laan, 2004). Het handelingsrepertoire van de professional wordt door deze bureaucratische ingrepen van buiten af bestuurbaar. Rationaliteit van de professional wordt in een dergelijk bureauprofessioneel regime losgekoppeld van de persoon en wordt als het ware geobjectiveerd in de *organisatie* van het werk.

De scheiding van denken en doen

Deze ontwikkeling heeft ook consequenties voor de professionele expertise zoals deze in de vorige paragraaf werd gekarakteriseerd. Kenmerkend voor deze professionele expertise en de bijbehorende operationele intelligentie is de nauwe relatie tussen

denken (*the reflective worker*) en doen. Denken en doen vormen een geïntegreerd geheel dat ten dienste staat van het responsief, verantwoordelijk en wijs of reflectief handelen in onvoorspelbare, wisselende omstandigheden en bij het oplossen van dilemma's.

De productiefilosofie in de sociale sector en met name de planningssystematiek (een programma voor opeenvolgende bewegingen en handelingen) heeft echter een scheiding aangebracht tussen denken en doen van de professionele expert. Het denken is verplaatst naar het niveau van de organisatie. Professionele expertise krijgt hierdoor veel meer het karakter van planmatig werken in de richting van vooraf gedefinieerde oplossingen via een gestandaardiseerd en voorspelbaar handelen. Het idee van een professionele expertise als basis voor de productie van (ambachtelijke) kennis en ervaring en van lerende professionals in lerende organisaties komt door de ont koppeling van denken en doen op losse schroeven te staan (van der laan, 2004). Het is niet meer de professional die denkt, maar het is de leiding die denkt. De uitvoerende professional voert vooral uit. Men kan hier ook spreken van een ont koppeling van professional en organisatie, immers de rationaliteit of professionele intelligentie is geformaliseerd en verlegd naar het niveau van de organisatie en is veel minder verankerd in het professionele handelen. Ook in andere opzichten leidt de productiefilosofie tot ont koppeling, zoals die van producent, product en consument.

De spanning, frustraties en pijn bij de professionals in de huidige beroepspraktijk komen vooral voort uit de ont koppeling van professional en organisatie. Men kan hier ook spreken van een vervreemding van reclasseringsprofessionals van hun politieke en ambtelijke opdrachtgevers en toezichhouders. Deze laatste partijen houden in de ogen van de professional immers een systeem in stand dat hem steeds minder ruimte biedt om bij operationele vraagstukken datgene te doen wat volgens de professionele logica nodig is om deze vraagstukken op te lossen (Frissen & Karré, 2010)

Conclusie

Organisatorische veranderingen in de publieke dienstverlening hebben gevolgen voor de handelingsruimte van de publieke professional. Belemmeringen als gevolg van deze ontwikkeling resulteren in een door professionals ervaren verlies aan slagvaardigheid en flexibiliteit bij het oplossen van complexe maatschappelijke problemen. Deze problemen vragen echter om een ander type organisatie dan een professionele organisatie die eenzijdig is gemodelleerd naar een machinebureaucratisch model. Publieke dienstverlening vraagt vooral om innovatieve organisaties die streven naar flexibiliteit en kwaliteit in de zin van professionals die maatwerk leveren op grond van een *procesbenadering* (Frissen & Karré, 2010).

Een procesbenadering doet in de eerste plaats meer recht aan het begrip professionele expertise, in het bijzonder aan het gegeven dat in de publieke dienstverlening de competente en responsieve professional op basis van zijn professionele intelligentie, ambachtelijkheid en vindingrijkheid steeds *op zoek gaat* naar de meest effectieve, doelmatige en zorgvuldige oplossing van maatschappelijke problemen. Voor deze problemen liggen in de publieke dienstverlening en hulpverlening immers geen kant en

klare oplossingen of vooraf gedefinieerde producten klaar. Zij vragen om creativiteit en maatwerk.

De conclusie die men naar aanleiding van het voorgaande kan trekken is deze. Het antwoord op de eerder beschreven problematiek van bureaucrativering in organisaties voor publieke dienstverlening, de reclasseringsorganisaties niet uitgezonderd, dient vooral te worden gezocht in het ruimte geven aan de professionaliteit door een minder rigide toepassing van het principe van prestatiesturing. De opdracht voor de reclasseringsorganisaties is het vinden van de balans tussen de bedrijfsmatige en beheersmatige belangen van de organisatie enerzijds en het belang van de *lerende* organisatie die het aanwezige potentieel aan professionele expertise en betrokkenheid onder de reclasseringswerker optimaal benut, anderzijds. Het gaat hier om een route waarbij met name de bedrijfsmatige belangen in evenwicht worden gehouden met het sturen op de inhoud en kwaliteit van het reclasseringswerk en in het bijzonder, op datgene waar de reclassering goed in is, namelijk het leveren van de professionele expertise om mensen weer op het rechte pad te brengen en te houden. Met het streven naar prestatiesturing en *accountability* is dus niets mis, het gaat vooral om het vinden van de juiste balans ten opzichte van andere belangen.

In het licht van de hiervoor geschetste ontwikkelingen neemt de behoefte bij de reclasseringsorganisaties om de professionele identiteit en de professionele ruimte van de reclasseringswerker centraal te stellen de laatste tijd toe. In het essay van de verslavingsreclassering 'Verslaafd aan regels?' (Frissen & Karré, 2010) wordt in dit verband het volgende geconcludeerd:

" De in de verslavingsreclassering werkende professionals hebben het niet gemakkelijk. Er wordt van verschillende kanten druk op hen uitgeoefend en zij moeten een aantal tegenstrijdige logica's met elkaar in balans weten te brengen. Daarnaast is er ook een hevige discussie over regeldruk. Dit komt voort uit het feit dat professionals de indruk hebben dat de regels die zij moeten volgen niet samenhangen met hun professionele identiteit, maar juist het resultaat zijn van de wens van derden om hen te disciplineren. Ook het opknippen van werkzaamheden en de bureaucrativering van relaties ervaren zij als een ernstige beperking van hun professionele ruimte. Naar de mening van de denktank ligt dan ook de invalshoek van de professionele identiteit voor de hand om deze vraagstukken te adresseren. "

Het voorliggende document sluit aan op deze conclusie die pleit voor een bezinning op de professionele identiteit en het professionele domein van de reclasseringswerker. In het volgende hoofdstuk heeft de bezinning betrekking op het waarom van het reclasseren.

[3] Waarom reclasseren?

In dit hoofdstuk wordt gereflecteerd op het fundament of het *waarom* van het reclasseren. De opzet van dit hoofdstuk is als volgt. Eerst wordt de vraag naar het waarom van het reclasseren in een historisch perspectief geplaatst. Het reclasseren wordt hierbij bekeken vanuit de rechtvaardiging van het streven naar verbetering van justitiabelen in de afgelopen twee eeuwen. Vervolgens wordt dit streven geanalyseerd op belangrijke onderliggende (metafysische) aannames, waarden, principes en doelen. Deze analyse levert de bouwstenen op voor reflectie op het waarom van het hedendaagse reclasseringswerk

Rechtvaardigingen voor het streven naar verbetering

De strategie van verbetering van daders is in de afgelopen twee eeuwen steeds op een bepaalde manier gepraktiseerd. Voor deze praktijk heeft men steeds een rechtvaardiging of legitimatie gezocht. Deze legitimatie komt neer op een redenering waarom het (moreel) juist is dat wij daders proberen te verbeteren. Tot ver in de 20^e eeuw geeft men vorm aan een praktijk van verbetering van daders zonder dat het streven naar verbetering als zodanig ter discussie wordt gesteld. Het wordt lange tijd omarmd als een moreel juist en/of nuttig streven. In de loop van de jaren zeventig van de vorige eeuw komt hierin echter verandering. Het streven naar verbetering van daders raakte, met name op grond van een vermeend gebrek aan recidiveverminderende effecten, geruime tijd in diskrediet. In de loop van de jaren negentig begon zich echter steeds meer een herwaardering van het streven naar verbetering af te tekenen. Effectiviteitsonderzoek liet immers met steeds meer overtuigend bewijs zien dat interventies gericht op de gedragsbeïnvloeding van daders wel degelijk een betekenisvol recidiveverminderend effect sorteerden. Bij deze *revival* van het streven naar verbetering gebruikt men een rechtvaardiging in termen van een *utilitaire, expressieve en management logica*. (Robinson, 2008). Vooral bij de argumenten in termen van een utilitaire en expressieve logica, hebben we echter te maken met moderne varianten op typen van rechtvaardiging die reeds vanaf het begin van de 19^e eeuw tot ver in de 20^e eeuw voor de verschillende verschijningsvormen van het streven naar verbetering werden aangevoerd. In de volgende paragrafen wordt het streven naar verbetering van daders en de argumenten die men hiervoor heeft aangevoerd teogelicht.

Het streven naar verbetering verwijst naar activiteiten in het kader het reclasseren, rehabiliteren, resocialiseren of reintegreren van daders. Hierbij staan activiteiten centraal waardoor daders geen delicten meer *willen* plegen. Daarmee onderscheidt het streven naar verbetering zich van activiteiten waardoor (potentiële) daders geen delicten meer *durven* plegen (afschrikking door strafdreiging of -oplegging) of *kunnen* plegen (onschadelijkmaking door vrijheidsbeneming).

Rechtvaardigingen met een expressieve logica

Tegenwoordig associeert men het streven naar verbetering van daders vooral met het uitdrukking geven aan collectieve sentimenten waarin bepaalde gevoelens van zorg voor daders en hun welzijn voorop staan. Het verbeteren wordt gezien als een alternatieve strategie die in plaats van of naast de punitieve benadering van het straffen wordt gesteld.

De (recente) geschiedenis laat echter voorbeelden zien van *expressive rehabilitation* zien waarbij het streven naar verbetering zich verbindt met een punitieve of expressieve rationaliteit. Deze punitieve rationaliteit ziet bestraffing primair als een middel om afkeuring van het crimineel gedrag tot uitdrukking te brengen en de norm te bevestigen. Omdat is misdaan is straf verdiend. In het reclasseringswerk in de 19^e eeuw heeft het streven naar verbetering van daders bij uitstek het karakter van *expressive rehabilitation*. Reclassering in die periode specialiseert zich met name in het bekrachtigen van gewenst gedrag door confrontatie met positieve religieuze, morele en collectieve waarden en normen. Reclasseringswerk door vrijwilligers bestond in die periode immers vooral uit aansporingen door middel van godsdienstoefeningen en het aanbieden van stichtelijke lectuur. Instrumenteel denken in termen van het bereiken van bepaalde nuttige, toekomstige doelen zoals minder recidive en meer maatschappelijke veiligheid of meer welzijn van het individu speelden geen enkele rol. Voor zover utilitaire motieven aan de orde zijn, betreffen deze voornamelijk de morele of zedelijke verheffing (*re-moralization*) van de individuele dader (Robinson, 2008).

In het huidige tijdsbestek zien we dat de legitimatie van het reclasseringswerk voor een deel weer wordt gezocht in een (neo-klassiek) punitief en expressief gedachtegoed. Dit gedachtegoed verwijst naar disciplinerende elementen van drang en dwang en de communicatie naar de dader van bepaalde morele, collectieve waarden. Het teruggrijpen op een punitieve en expressieve logica kan worden gedateerd aan het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw. In die periode zien we zowel in Nederland als in omringende landen onder politici en beleidsmakers een trend ontstaan om de bestaande arrangementen in de strafrechtspleging die gericht zijn op de verbetering van daders te bekritisieren vanwege een te vrijblijvend karakter. Men maakt zich zorgen over de herkenbaarheid van de bestaande praktijk van strafrechtspleging voor het publiek. Aansluitend voltrekt zich een ontwikkeling waarbij men van voorzieningen voor daders steeds meer verlangt dat zij uitdrukking geven aan het punitieve en vergeldende karakter van de strafrechtspleging. Ook het reclasseringswerk ontsnapt niet aan deze ontwikkeling. Reclassering is in de afgelopen tien jaar steeds meer een onderdeel geworden van de strafrechtspleging. De tijd dat de reclasseringswerker kon roepen dat 'justitie straft en dat hij achter de cliënt staat' (van der Laan, 2004) is definitief voorbij. Reclassering opereert niet meer vanuit een welzijns cultuur en afstand nemen tot repressie en macht, maar profileert zich tegenwoordig vooral als een *strafrechtelijke* organisatie die het sanctioneren door de overheid faciliteert. In de werkwijze en het instrumentarium van de reclasseringswerker is deze accentverschuiving duidelijk te bespeuren. Het werken aan individuele

gedragsverandering wordt in toenemende mate gecombineerd met elementen van onvrijwilligheid, controle, dwang en drang (Poort & Eppink, 2009). Naar aanleiding van deze ontwikkeling constateert Robinson (2008): “ *In short, it is increasingly the case that rehabilitation has ‘teeth.’* ”

Expressieve of punitieve rehabilitatie gaat bovendien gepaard met een zekere herwaardering van de dader als een moreel verantwoordelijk en handelend subject. Deze trend van ‘responsabilisering’ van daders en het streven naar bewustwording van het verkeerde en schadelijke karakter van hun gedrag is mede gestimuleerd door wetenschappelijke bevindingen uit de jaren negentig van de vorige eeuw over de rol van (morele) denkprocessen bij crimineel gedrag.

Hedendaags reclasseren grijpt dus deels weer terug op klassieke modellen van expressieve en punitieve rehabilitatie. Effectieve vormen van reclassering worden in deze benadering nadrukkelijk verbonden met de communicatie van morele dimensies. Daarbij wordt weliswaar niet meer de klassieke benadering uit de 19^e eeuw van de dader als een zondaar met een bedorven ziel uit de kast gehaald, maar wel teruggegrepen op begrippen als persoonlijke verantwoordelijkheid en het morele gehalte en gevolgen van het eigen gedrag. Morele dimensies hebben vooral betrekking op het gedrag van de dader en niet zoals, in de *rights-based* benaderingen uit de jaren zestig en zeventig, op bepaalde ethisch normatieve verplichtingen van het handelen van de bestraffende of vergeldende overheid.

Rechtvaardigingen met een utilitaire logica

Met de opkomst van de criminologie als nieuwe wetenschap aan het eind van de 19^e eeuw ontstaat meer aandacht voor de erfelijke, sociale en psychische oorzaken van criminaliteit. Dit resulteert aan het begin van de 20^e eeuw in gewijzigde denkbeelden over het straffen en verbeteren van daders. De straf diende rekening te houden met persoonlijke en sociale omstandigheden van daders en zou vooral moeten leiden tot *nuttige en heilzame* effecten voor zowel de dader als de samenleving. Het gesloten on-sociologische mensbeeld van de klassieke 19^e eeuwse benadering maakte plaats voor een benadering met een individualiserend en socialiserend karakter. Op grond van deze ontwikkeling ligt het accent in het streven naar verbetering van daders reeds in de jaren twintig van de vorige eeuw op het *opvoeden* van anti-of asociale personen tot conformerende burgers. Deze behandelingsfilosofie evolueert in de loop van de twintigste eeuw in een *penal welfare-model* (Garland, 2001) waarin de verbetering van de (sociale) positie van de *individuele* dader en het collectieve maatschappelijke belang centraal staan. In zijn praktische uitwerking leidt het *welfare-model* aanvankelijk tot opgelegde verbeteringsmethoden die weinig ruimte laten aan de autonomie van de dader en die, vanuit een zeker paternalisme en weten wat goed is voor de dader, worden afgedwongen.

Verbetering van daders stond deels ten dienste van de emancipatie van de (sociale)positie van de dader, deels werd een utilitair, ultiem doel in de vorm van een bijdrage aan maatschappelijk welzijn nagestreefd. Het idee van de maakbaarheid van de

samenleving werd binnen deze *welfare*-benadering nadrukkelijk gekoppeld aan het beïnvloeden van sociale structuren die op hun beurt weer zouden kunnen resulteren in meer welvaart, meer welzijn en minder criminaliteit. Voorzieningen op het gebied van resocialisatie van gedetineerden worden bovendien voorzien van een betere juridische basis op grond van een *rights-based*-perspectief.

In de loop van de jaren zeventig van de vorige eeuw verliest het *welfare*-model aan legitimiteit door studies die de pretenties van een nuttig maatschappelijk en recidiveverminderend effect van het verbeteren van daders in twijfel trokken. Dergelijke negatieve bevindingen waren ook al voor handen in de jaren vijftig en zestig. Toen concludeerde men dat resocialisatiemethoden moesten worden verbeterd. Echter, in de jaren zeventig grijpen politici en beleidsmakers de negatieve uitkomsten van effectonderzoek aan als een gelegenheid om het resocialisatie-ideaal en het idee van de maakbare en solidaire samenleving te ontcrachten. Het feit dat resocialisatie niet bijster effectief bleek, was duidelijk van secundair belang (Cullen & Gilbert, 1982). Veel belangrijker was dat het verbeteringsideaal en het *welfare*-model niet meer pasten bij een meer neo-liberale, antagonistische visie op mens en maatschappij. Door deze neo-liberale paradigma-wisseling werd het pad gebaad voor de visie op de samenleving als een veld met vrije, moeilijk door de staat te beheersen, krachten en onveranderlijke verschillen en tegenstellingen tussen groeperingen. Binnen deze nieuwe maatschappijvisie zien we vervolgens ook sterk vereenvoudigde, stereotype denkbeelden over justitiabelen tot wasdom komen. Het beeld van de delinquent als vijand van de samenleving en als een, in wezen antisociaal en niet te motiveren of te verbeteren persoon die moet worden gecontroleerd en tegen wie het publiek moet worden beschermd, doet zijn intrede. Het *welfare*-paradigma en de bijbehorende logica van behoeften en rechten van daders sprak politici en beleidsmakers dus steeds minder aan. Het bleek geen geschikte logica om bovendien tegemoet te komen aan de toenemende roep van het publiek om meer maatschappelijke veiligheid, meer bescherming en een hardere aanpak van daders. Dit leidde tot een accentverschuiving in het strafrechtelijk beleid. De aandacht verschoof van de bescherming van de dader naar de bescherming van het publiek en (potentiële) slachtoffers. Deze ontwikkeling leidde echter niet tot de genadeklap voor het streven naar verbetering van daders.

Het verbeteringsstreven onderging een *remarketing* (Robinson, 2008) via de ontdekking en herwaardering van *effectieve interventies* met name als resultaat van het What Works-onderzoek in de loop van de jaren negentig. Dit onderzoek liet immers steeds meer op overtuigende wijze zien dat resocialisatieprogramma's of interventies wel degelijk een recidiveverminderend effect kunnen hebben. Vooral op grond van de resultaten van het What Works-onderzoek wordt het (gedwongen) aanbieden van programma's die gericht zijn op verbetering van daders weer een belangrijk onderdeel van strafrechtelijk beleid (Parhar et al., 2008)

Aan het begin van deze nieuwe eeuw mondt dit uit in een visie op het verbeteren van daders waarin behalve expressieve argumenten, vooral ook *utilitaire* argumenten de boventoon krijgen. Als in daders en hun toekomst met behulp van effectief gebleken interventies wordt geïnvesteerd, dan is dat niet primair in het belang van het welzijn van de dader, maar vooral in het belang van een *veiliger* samenleving en het voorkomen van

slachtoffers. Investeren in justitiabelen wordt niet meer gerechtvaardigd vanuit het *penal welfare-model* of een *rights-based* model van resocialisatie met een sterke nadruk op het belang van sociale rechtvaardigheid, tegengaan van detentieschade en sociale uitsluiting. De belangrijkste rechtvaardiging is de beveiliging van de samenleving. Het reclasseringswerk gaat mee in deze ontwikkeling door haar ultieme missie niet meer te zoeken in het persoonlijk en maatschappelijk herstel van daders maar in minder recidive en meer beveiliging van de samenleving. Alles wat men in het kader van reclasseren van daders onderneemt, inclusief reïntegratie en aansluiting vinden bij de samenleving, staat ten dienste van een effectieve aanpak van maatschappelijke onveiligheid en de bescherming van het publiek.

Rechtvaardigingen volgens een managementlogica

Aan het einde van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw ontstaan bovendien selectieve praktijken van verbeteren en reclasseren die zeer sterk ten dienste staan van het *beheersen van risico's* en het tegemoetkomen aan de emoties of woede van het publiek (Robinson, 2008). Risicobeheersing vormt een belangrijk aspect van de aanpak die het publiek moet beschermen tegen de werkelijke of vermeende overlast van bepaalde *groepen of categorieën* daders. Kenmerkend is immers een sterk pragmatisme waarbij het niet meer gaat om het volledig elimineren van veiligheidsproblemen maar om het zeer selectief aan de slag gaan met vermeende of werkelijk zorgwekkende, risicovolle situaties en populaties. Het strafrechtelijk beleid richt zijn pijlen op *dadercategorieën* die vanwege hun risicoprofiel en de aangerichte schade de grootste bedreiging of overlast voor het publiek opleveren zoals veelplegers en zedendelinquenten. Stereotype beelden van bandeloze jongeren, gevaarlijke predatoren (veelal zedendelinquenten) en onverbetelijke carrièrecriminelen (veelplegers) voeren niet zelden de boventoon in het publicitaire debat en de publieke opwinding over deze groepen. Misdadpolitiek in deze context laat zich steeds vaker leiden door een uit collectieve opwinding voortvloeiende eis tot bescherming van het publiek en een harde aanpak. Het zoeken naar een rechtvaardige, geïndividualiseerde '*socially engineered*' oplossing speelt geen rol van belang meer, immers belangen van bepaalde categorieën misdadigers worden beschouwd als tegengesteld aan die van het publiek en de samenleving. Ook het slachtoffer heeft een centrale plaats gekregen in deze nieuwe misdadpolitiek. Wie kiest voor het slachtoffer is daarbij automatisch ferm tegen misdadigers en voor harde maatregelen. Slachtofferschap heeft een nieuwe collectieve betekenis gekregen. Voor zover er bij deze benaderingen nog sprake is van het streven naar verbetering van daders dan berust dit op een beheers-of managementlogica. In die zin legitimeert ook de management-logica het streven naar verbetering van daders in de *late-modern society* (Garland, 2001).

Overzien we deze drie vormen van logica van het streven naar verbetering van justitiabelen als *penal strategy* dan kan ten aanzien van het hedendaagse rehabiliteren en reclasseren worden geconcludeerd dat het zich voltrekt binnen een legitimerend kader met utilitaire, expressieve en beheersmatige argumenten. Overheersend is een

rechtvaardiging in *utilitaire* termen en een praktijk die het *publiek* en niet zo zeer de individuele dader bedient.

Historisch gezien heeft de ontologische status van de dader bij het streven naar verbetering een hele ontwikkeling ondergaan. In de 19^e eeuw was hij een zondaar die moest worden bekeerd en wiens ziel moest worden gered, in de loop van de 20e eeuw verandert hij in een antisociaal element dat moet worden opgevoed, een patiënt die volgens een medisch en deterministisch model moet worden 'behandeld', een slachtoffer van noodlottige structuren dat moet worden bevrijd of geëmancipeerd, en in een burger die recht heeft op resocialisatie en bescherming tegen de onbedoelde schadelijke effecten van de vrijheidsbeneming door de overheid. In het afgelopen decennium en aan het begin van de 21e eeuw krijgt de reclassent een nieuw imago aangemeten, namelijk dat van een *risicodragend subject* wiens risico's voor de veiligheid moeten worden doorgemeten, beheerst en waar mogelijk of nodig gereduceerd via interventies die veelal passen in een Anglo-Amerikaans of Canadees *correction-* model voor het verbeteren van daders.

Analyse: relevante waarden en onderliggende aannames bij het reclasseren

Het belang van waarden

Het voorgaande historisch overzicht van het streven naar verbetering van daders laat zien dat dit streven altijd verwijst naar bepaalde ethisch-normatieve, humanitaire en utilitaire motieven. Die motieven duiden wij aan met het begrip *waarden*. Het antwoord op de vraag wie of wat ons verplicht om de dader die anderen heeft benadeeld nog op een of andere manier ter wille te zijn en hem te assisteren bij het achterwege laten van het kwade en het doen van het goede, verwijst uiteindelijk altijd naar deze waarden.

Op grond van deze waarden wordt hulp verlenen gezien als een morele verplichting naar de individuele dader of als een nuttig streven dat de veiligheid in of het welzijn van de samenleving ten goede komt.

Waarden zijn niet alleen bepalend voor de rechtvaardiging van het streven naar verbetering. Waarden spelen ook een rol bij de keuze van de middelen of methoden waarmee men het gedrag van daders probeert te beïnvloeden. Bepaalde morele, humanitaire waarden verbieden het gebruik van middelen of methoden die de persoonlijke integriteit van de justitiabele op een onmenselijke, wrede manier aantasten. Het doel heiligt niet zonder meer de gebruikte middelen. Waarden bepalen dus ook de afweging van de belangen van de individuele dader met die van de gemeenschap bij het ontwikkelen en aanbieden van bepaalde interventies.

Wat zijn eigenlijk waarden? Waarden reflecteren een oordeel van het individu over welke activiteiten en ervaringen in het leven de moeite waard zijn. Deze activiteiten en ervaringen komen tegemoet aan behoeften, belangen en interesses van het individu (Day & Ward, 2010). Waarden staan uiteindelijk ten dienste van het bevorderen van

collectief en individueel welzijn. Deze omschrijving omvat ook deze meer specifieke definitie van waarden van Mayton et al. (1994) als : “

“ enduring or proscriptive beliefs that a specific mode of conduct (instrumental value) or end state of existence (terminal value) is preferred to another mode of conduct or end state.”

Waarden spelen op verschillende niveaus van het streven naar verbetering van daders een rol, maar die rol blijft vaak impliciet en onuitgesproken. In het volgend gedeelte worden verschillende typen waarden beschreven.

Persoonlijke waarden van de reclassent

Crimineel gedrag vindt uiteindelijk zijn oorsprong in het bevredigen van bepaalde universele menselijke (basis)behoeften. Het verschil tussen criminele en niet criminele burgers is niet zozeer dat zij verschillende dingen in het leven nastreven, het verschil zit in de *middelen* die men hanteert bij het nastreven van dingen die van waarde zijn voor het individu (Ward & Maruna, 2007).

Datgene wat van waarde is voor het individu verwijst naar bepaalde menselijke behoeften. Het gaat hier om de behoefte aan fysiek en mentaal welzijn, zelfontplooiing, autonomie, privacy, erkenning en verbondenheid. Dit noemt men primaire menselijke goederen. Individuen waarderen deze goederen niet steeds op een zelfde manier. Er is sprake van een persoonlijke voorkeur die tegelijkertijd iets zegt over wie men is, wat men belangrijk vindt in het leven en door welke waarden men zich laat leiden.

Ook reclassenten hebben voorkeuren voor bepaalde primaire menselijke goederen en hanteren hierbij bepaalde overtuigingen of persoonlijke waarden.

Hun crimineel gedrag en datgene wat men ermee probeert te bereiken, verwijst steeds naar bepaalde primaire menselijke goederen, kortom naar normale menselijk behoeften en de conventionele waarden die hieraan ten grondslag liggen. Met die behoeften zelf en de bijbehorende waarden is niks mis, het gaat vooral om het gebruik van *verkeerde* middelen bij het bevredigen van die behoeften. Voor zover er sprake is van afwijkende persoonlijke waarden van de reclassent dan betreft dit bepaalde *instrumentele waarden (modes of conduct)* van de reclassent die wij in onze samenleving afkeuren. De verkeerde middelen verwijzen op hun beurt naar de internalisering van bepaalde morele overtuigingen (waarden) over wat je wel en niet mag doen om datgene wat van waarde is voor de mens te bemachtigen.

Waarden op het niveau van de samenleving en de organisatie

Reclasseringscontacten tussen professional en cliënt vinden plaats binnen de context van een strafrechtelijk systeem. Het strafrechtelijk systeem streeft daarbij bepaalde doelen van de strafrechtspleging na zoals handhaving of herstel van de rechtsorde en het verhogen van de maatschappelijke veiligheid. Ook deze hoofddoelen van het strafrechtelijk systeem verwijzen uiteindelijk steeds naar bepaalde waarden. Een belangrijke ultieme waarde is het realiseren van welzijn in de samenleving zodat

burgers zich kunnen ontplooiën en worden wie ze zijn. De manier waarop de overheid en burgers dat voor elkaar proberen te krijgen, is gebonden aan regelgeving en ook die regels zijn uiteindelijk weer terug te voeren op instrumentele waarden met betrekking tot een menswaardige en rechtvaardige gang van zaken.

Professionals van de reclassering hebben verder te maken met ultieme en instrumentele waarden die verwijzen naar het welzijn van de organisatie zelf en de noodzaak van handhaving van regels, transparantie, verantwoording afleggen over resultaten, integriteit en efficiency.

Waarden van de professional

Professionals proberen bij hun beroepsuitoefening het gedrag van daders in positieve zin te beïnvloeden. Hierbij spelen specifieke *professionele en persoonlijke waarden* een rol. Deze waarden komen in beeld als de professional reflecteert op zijn handelen. Hij toetst zijn handelen aan deze waarden. Een belangrijke professionele kernwaarde is bijvoorbeeld het open staan voor het perspectief van de cliënt. In het verlengde hiervan ligt het respecteren en versterken van zijn persoonlijke autonomie en zijn behoefte aan zelfbeschikking. De professionele waarden verwijzen naar overtuigingen en opvattingen over onderwerpen als verantwoordelijkheid, handelingsvrijheid, de cliënt, de interactie met de cliënt, en zijn eigen competenties. Dergelijke professionele waarden kunnen bovendien geëxpliciteerd en geformaliseerd zijn in een beroepscode voor de beroepsgroep.

Naast deze professionele waarden heeft de professional ook bepaalde persoonlijke waarden of opvattingen over zichzelf als mens. In een hulpverleningsrelatie tussen professional en cliënt spelen, behalve de persoonlijke waarden van de cliënt, ook deze persoonlijke waarden van de professional een rol. Aandacht voor persoonlijke waarden in de relatie tussen professional en cliënt heeft, blijkens onderzoek, een positieve invloed op de uitkomsten van hulpverlening. Sterker nog, volgens sommige onderzoekers dient het samen met de cliënt exploreren van belangrijke persoonlijke (ultieme en instrumentele) waarden een onderdeel te zijn van het proces van gedragsverandering (Ward & Maruna, 2007). Anderen stellen dat het daarbij ook effectief kan zijn als de professional, als rolmodel voor de cliënt, heel duidelijk, vanuit zijn eigen perspectief of dat van de samenleving aangeeft welke prosociale waarden de voorkeur genieten (Pence & Paymar, 1983; Thigpen et al., 2007).

Dit communiceren van persoonlijke waarden van de professional lijkt haaks te staan op de gevestigde traditie binnen bijvoorbeeld de psychotherapie dat de therapeut zich tegenover de cliënt altijd dient te onthouden van uitspraken over zijn persoonlijke waarden of mens- en wereldbeeld. Maar het belang van een waardeneutrale en objectieve werkwijze met de nodige distantie is inmiddels relatief gebleken. Onderzoek (Martin, 2006) laat zien dat de relevantie van ethische, instrumentele waarden in de geestelijke gezondheidszorg zich op zijn minst op drie manieren manifesteert: 1) ethisch gedrag resulteert in beter welzijn van cliënten via bijvoorbeeld een verhoogde ervaren kwaliteit van sociale relaties; 2) van cliënten als mede-probleemeigenaar wordt op zijn

minst verwacht dat zij in een bepaalde mate (morele) verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen gedrag; 3) psychosociale klachten zijn tevens gerelateerd aan bepaalde ethische waarden of verwachtingen die de samenleving aan haar burgers stelt. Op grond van deze bevindingen zijn er stromingen in de therapiewereld die een pleidooi houden voor een '*frankly moral dialogue*' met cliënten over relevante waarden.

Waardenbalans: *harmony* en *security values*

Professionals van de reclassering opereren in een strafrechtelijk systeem dat bij uitstek te maken heeft met een meervoudigheid aan *conflicterende* waarden en doeleinden (Denkers, 1976). De beroepspraktijk is daardoor een complexe praktijk die wordt gekenmerkt door besluitvormingsprocessen waarbij gelijktijdig aan verschillende conflicterende belangen en achterliggende waarden recht moet worden gedaan. Kenmerkend voor het strafrechtelijk systeem is dat men bepaalde belangen niet zo maar ter zijde kan schuiven. Met alle belangen en achterliggende waarden dient men bij het handelen als professional rekening te houden. Werken binnen het strafrechtelijk systeem vereist derhalve een optimaliserende besluitvorming en zoeken naar balans (Denkers, 1976). Dit betekent dat professionals in dat systeem te maken hebben met wikken en wegen of het vinden van oplossingen waarbij aan *alle* relevante belangen en achterliggende waarden optimaal recht wordt gedaan.

Bepaalde spanningen tussen belangen en dilemma's van morele aard dienen zich hierbij aan. Zeer prominent is bijvoorbeeld de spanning tussen enerzijds, de professionele waarde dat cliënten in principe moeten worden benaderd als vrije autonome volwaardige wezens of subjecten die in staat zijn tot sturing en richting geven aan hun leven en anderzijds, het moeten functioneren in en meewerken aan een systeem dat vanuit de waarden van een geordende en veilige samenleving de autonomie van de cliënt verregaand kan aantasten en inperken.

De reclasseringswerker manoeuvreert eigenlijk permanent tussen twee typen waardestelsels namelijk *de harmony values en security values* (Liebling, 2004). In een meer algemeen maatschappelijk verband verwijzen *harmony values* naar aspecten als vreedzaam samenleven, menselijke waardigheid en wederzijds respect, solidariteit, participatie, delen van welvaart en ontplooiing. Deze *harmony values* verwijzen in de context van een reclasseringscontact naar waarden zoals respect, vertrouwen, ondersteuning, een constructieve werkrelatie, het belang van persoonlijke ontwikkeling van cliënten en van hun relaties met belangrijke anderen. Naast (en in zekere zin tegenover) deze *harmony values* staan waarden die kunnen worden aangeduid als *security values*. In meer algemene maatschappelijke zin benadrukken zij noties zoals (zelf)bescherming, wets- en gezagsgetrouwheid, competitiviteit, voorspelbaarheid en orde-en regelhandhaving. In de context van de strafrechtspleging verwijzen *security values* naar aspecten zoals handhaving van regels en voorschriften, het aanwenden van gezag en dwang, beheersen van risico's en controle.

Harmony values zijn van groot belang voor behoud van het menselijke gezicht van de strafrechtspleging. Ze zijn ook van grote betekenis voor het primaire proces en voor de horizon van reclasseringsmedewerkers. Waar het dagelijkse primaire proces van het

reclasseringswerk gestalte krijgt in de context van het 'werken met mensen' en van het vakmanschap van de professional, vervullen bij uitstek de *harmony values* een belangrijke sturende rol.

Ook de *security values* zijn van niet te onderschatten belang, immers reclasseringswerkers hebben ook een verantwoordelijkheid ten aanzien van een geordende en veilige samenleving. Inschatten en voorkomen van gevaren en risico's vormen dan ook een belangrijk onderdeel van het reclasseringswerk. Tegen deze *security values* loopt men als reclasseringswerker aan, of men dat nu wil of niet. De kunst van het werken in en met de strafrechtspleging is het telkens weer realiseren van een goede balans tussen deze *security values* en *harmony values*. Ook in meer algemene zin laat de geschiedenis van het streven naar verbetering van daders zich beschrijven als een ideologische golfbeweging waarin nu eens meer wordt opgeschoven richting *harmony values* (het perspectief van de dader en zijn behoeften en noden) dan weer richting *security values* (het perspectief van de daad en het bijbehorende risico voor het publiek).

Het streven naar verbetering van justitiabelen is bij uitstek een activiteit die in het teken staat van bepaalde waarden. Day & Ward (2010) spreken in dit verband van een *value-laden process*.

Ter afronding van deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van relevante waarden voor het reclasseren of resocialiseren/rehabiliteren. Steeds zijn hierbij belangen en welzijn van het individu, de gemeenschap en de organisatie in het geding (Prilleltensky & Prilleltensky, 2006). Deze waarden vormen eigenlijk een verbijzondering van de *harmony* en *security values*.

Op het *niveau van het individueel welzijn* gaat het om persoonlijk welzijn dat enerzijds is geworteld in kernwaarden over de persoonlijke autonomie of zelfbeschikking (*self-determination*), vrijheid en persoonlijke groei en anderzijds in waarden die verwijzen naar fysieke en mentale gezondheid, zorg en solidariteit.

Op het *niveau van het welzijn van de organisatie* gaat het om kernwaarden als verantwoording afleggen, transparantie, ondersteuning van het algemeen belang, samenwerking, medezeggenschap en oog hebben voor culturele diversiteit.

Op het *niveau van het welzijn van de samenleving* spelen kernwaarden een rol die gericht zijn op het bevorderen van maatschappelijke ordening, structuur en sociale rechtvaardigheid (solidariteit).

Samengevat: bij het streven naar verbetering zijn bepaalde waarden in het spel die verwijzen naar:

1. Autonomie (*self-determination*), vrijheid en persoonlijke groei;
2. Fysiek en mentaal welzijn, ontfermen over en zorgen voor een ander;
3. Respect voor de ander, aandacht voor diversiteit en participatie in de samenleving;
4. Behartigen, responsief en verantwoordelijk handelen ten aanzien van het gemeenschappelijk belang;
5. Ondersteunen van een geordende, eerlijke en veilige samenleving;

6. Sociale rechtvaardigheid en oog houden voor rechtsbescherming van burgers, de zwakkeren in de samenleving en de slachtoffers van criminaliteit.

Enkele fundamentele aannames

We kunnen vanuit het belang van waarden bij het streven naar verbetering van justitiabelen nog een stap verder doen en op zoek gaan naar belangrijke onderliggende (metafysische) aannames over de mens en zijn (criminele) gedrag.

Het streven naar verbetering van justitiabelen berust op een keuze om daders te helpen. Deze keuze is uiteindelijk te herleiden tot fundamentele aannames over de wezenlijke aard van de mens en zijn gedrag.

Bij het reclasseren en helpen van daders hoort altijd een visie op de mens als een wezen dat kan kiezen voor het goede en zijn gedrag navenant kan veranderen. Ook de huidige reclasseringsorganisatie kiest voor deze visie en benadrukt in haar missie een beroep op de cliënt om zijn verantwoordelijkheid voor de toekomst te nemen. Het respecteren en het versterken van de autonomie van het individu is derhalve een belangrijke waarde. Achter deze waarde ligt een visie op de mens als een wezen dat wordt geacht te kunnen kiezen en dat dus over een vrije wil beschikt. De mens wordt in wezen capabel geacht om zijn gedrag en situatie te interpreteren, iets (niet meer) te *willen en* op grond daarvan actief te handelen en richting te geven aan zijn bestaan (zie bijvoorbeeld het begrip *human agency*, Laub & Sampson, 2007). Dit positieve mensbeeld sluit tegelijkertijd bepaalde deterministische en statische opvattingen over de mens en de oorzaken van zijn (criminele) gedrag uit. Bij het streven naar verbetering van justitiabelen is geen plaats voor een visie op de (criminele) mens als een wezen met onveranderlijke (slechte) eigenschappen, laat staan voor de visie op delinquentie als een overwegend chronische, gedetermineerde en onverbeterlijke vorm van gedrag. Een belangrijke aanname is juist dat gedragsverandering mogelijk is en dat de oorzaken van criminaliteit binnen de persoon of de omgeving van de justitiabele zijn te beïnvloeden.

In de rechtvaardigingen voor het streven naar verbetering van justitiabelen is aandacht voor het welzijn van daders een belangrijke waarde. Er wordt blijkbaar een verband verondersteld tussen welzijn en criminaliteit. Welzijn duidt op een toestand waarin is voldaan aan bepaalde (basis)behoeften van het individu. Op grond hiervan kan het individu zich ontplooien en worden wie hij is. Gebrek aan welzijn duidt op een toestand waarin het individu iets mist dat voor hem of haar van waarde is en dat men nodig heeft om zich als mens te ontplooien. Crimineel gedrag wordt met dit ervaren gebrek aan kwaliteit van leven in verband gebracht. Het individu pleegt delicten om het verlies of het ontbreken van iets dat van waarde is, te compenseren. En omgekeerd weerhoudt een bepaalde bereikte, gewenste kwaliteit van leven het individu van het plegen van delicten omdat het anders iets verliest wat voor hem of haar van waarde is. Datgene wat van waarde wordt geacht, verwijst in essentie steeds naar de universele behoeften van de mens aan fysiek en mentaal, sociaal welbevinden. Het achterwege blijven of het

ontstaan van crimineel gedrag is, vanuit deze optiek gezien, indirect gerelateerd aan het streven van de mens naar welzijn. Criminaliteit is dus vanuit dit perspectief gezien, daarom een verkeerd middel om bepaalde universele conventionele doeleinden te verwezenlijken. Delinquenten plegen delicten omdat zij niet over (legitieme) hulpbronnen beschikken bij hun universele en normale streven naar welzijn. Zo bezien verschillen delinquenten eigenlijk niet van conformerende burgers. Beiden zijn in essentie gericht op het nastreven van hetzelfde, namelijk een bepaalde toestand van welzijn, maar zij verschillen in de middelen die zij hierbij hanteren.

Het streven naar verbetering of zo men wil reclasseren, is steeds gericht op hulp bieden bij het op een legitieme manier verwerven van iets dat in de perceptie van de reclassent van waarde is voor zijn leven. Bij het reclasseren staat dus in essentie het welzijn van het individu en een bepaalde gewenste kwaliteit van leven centraal. Vervolgens is een belangrijk uitgangspunt dat (legitieme) hulpbronnen voor de gewenste kwaliteit van leven binnen het bereik van de justitiabele kunnen worden gebracht en dat daardoor de risico's op criminaliteit afnemen.

Een belangrijke waarde is aandacht voor participatie van de justitiabele in de samenleving. De achterliggende aanname is hier dat menselijk gedrag en menselijke ontwikkeling contextgebonden zijn. De mens is met andere woorden voor zijn ontplooiing aangewezen op interactie met de gemeenschap. Crimineel gedrag ontstaat binnen een netwerk van relaties tussen het individu en zijn omgeving en is niet simpelweg het product van individuele psychopathologie. In het verlengde van deze visie op de mens als een sociaal wezen en op de sociale determinanten van crimineel gedrag ligt het streven naar het versterken van het sociaal kapitaal en de sociale inclusie van justitiabelen.

De hedendaagse legitimatie van het reclasseringswerk is een contingente en daardoor kwetsbare legitimatie

Hulpverlening in de gevangenis en het begeleiden van gedetineerden bij de terugkeer in de samenleving vormden lange tijd de kerntaak van de reclassering. Daarvoor is de reclassering bijna twee honderd jaar geleden opgericht. Deze taak is geworteld in de reclasseringsgedachte. Hierbij staat het zo veel mogelijk betrekken en betrokken houden van (ex)-justitiabelen bij de samenleving voorop. Aan dit doel van *sociale rechtvaardigheid* ontleende de reclassering haar identiteit, legitimiteit en eigenstandig belang. Lange tijd had de reclassering daardoor een duidelijke *core-business*.

In het hedendaagse reclasseringswerk is deze reclasseringsgedachte ingeruild tegen het beveiligingsdenken. De reclassering profileert zich op grond hiervan als organisatie die zich toelegt op het voorkomen van recidive en het bevorderen van een veilige samenleving. Hieraan ontleent zij thans haar bestaansrecht en haar legitimiteit.

Deze huidige utilitaire legitimatie van de reclassering is, wat Garland (2001) noemt, een *contingente* legitimatie. Het is een legitimatie die niet voortvloeit uit een inherente noodzaak of logica. De reclassering heeft zich daardoor kwetsbaar gemaakt (Knigge, 2005, Robinson, 2008). Faalt de reclassering bij het waarmaken van haar utilitaire rechtvaardiging in termen van het bewerkstelligen van minder recidive, dan valt de basis onder haar bestaansrecht weg. Vandaar ook dat vorig jaar een literatuuronderzoek verscheen van de SRN waarin naar aanknopingspunten worden gezocht voor het aantonen van de effectiviteit van reclasseringsproducten (Poort & Eppink, 2009). Effectiviteit van die producten is blijkbaar niet vanzelfsprekend, die moet wel worden aangetoond vooral nu de reclassering zich heeft toegelegd op het bestrijden van recidive en onveiligheid.

Een verband aantonen tussen de inzet van reclasseringsproducten en effecten in termen van minder recidive en meer maatschappelijke veiligheid is niet eenvoudig. Het is bovendien een omvangrijke en gecompliceerde onderneming met een onzekere uitkomst. Een ander punt dat de kwetsbaarheid vergroot is het feit dat de reclassering zeker niet het monopolie heeft op het voorkomen van recidive. Andere organisaties kunnen dit wellicht beter en goedkoper. Ook de gebruikte methode van de reclassering zegt niet zoveel. Methodes hebben niet het eeuwige leven, zij zijn inwisselbaar en onderwerp van een kritisch politiek en wetenschappelijk debat. Bijvoorbeeld pleidooien voor incapacitatie, als een goedkoper en meer probaat middel bij de reductie van recidive, kunnen de noodzaak van bepaalde reclasseringsproducten op losse schroeven zetten.

Het kiezen voor de beveiliging van de maatschappij als ultieme missie en het verdwijnen van de oorspronkelijke reclasseringsgedachte uit deze missie heeft bovendien geresulteerd in onduidelijkheid over de *core-business* van de reclassering: is dat toezicht, hulpverlening, advies of reïntegratie? Nu de reclasseringsgedachte is verdwenen is deze vraag niet makkelijk te beantwoorden. Welke taken de reclassering dient te verrichten en wat haar rol is bij het straffen, dat is een kwestie van pragmatiek geworden. Als andere organisaties of justitiële diensten deze, overigens zinvolle en nuttige taken, even goed, goedkoper en sneller kunnen uitvoeren dan is het pleit, aldus Knigge (2005), snel beslecht.

Ook de reclassering zelf constateert inmiddels zelf een legitimitieitsprobleem. De denktank die de verslavingsreclassering onlangs adviseerde over regelreductie en verdere professionalisering, spreekt over de noodzaak van het vinden van *nieuwe bronnen van legitimiteit* (Frissen & Karré, 2010). Die legitimiteit is immers veel minder vanzelfsprekend geworden onder meer als gevolg van de sterke verstatelijking van veel verzorgingsarrangementen sinds de Tweede Wereldoorlog. De denktank spreekt over onduidelijkheid over de *core-business* van de reclassering. Vragen naar het waarom van de reclassering, wat precies haar eigenstandig belang is en waarom wij bij uitstek de professionele expertise van de reclasseringswerker nodig hebben, zijn in de reclasseringsorganisaties op het ogenblik bijzonder actueel. In de volgende paragraaf wordt op zoek gegaan naar nieuwe bronnen van legitimiteit.

Nieuwe bronnen van legitimiteit

De reclassering heeft de oorspronkelijke reclasseringsgedachte en de bijbehorende kern van het reclasseringswerk –hulpverlening in de gevangenis en het begeleiden van ex-gedetineerden bij de terugkeer in de samenleving- vervangen door een missie waarbij recidivebestrijding het hoofdargument is voor haar bestaansrecht. Zoals we in de vorige paragraaf zagen, is dit een vrij kwetsbare legitimatie. Door het doel van de recidivebestrijding centraal te stellen is de vraag welke taken de reclassering dient te verrichten een kwestie van pragmatiek geworden. De reclassering is inwisselbaar geworden met andere diensten of partijen die actief zijn bij de bestrijding van recidive. Als deze partijen hetzelfde werk even goed of in elk geval goedkoper kunnen doen, is het pleit in deze tijden snel beslecht. De reclassering verricht op het ogenblik uiterst nuttige taken, laat daarover geen misverstand bestaan. Het probleem is echter het aantonen van het eigenstandig belang van de reclassering en de verschillende taken die daarbij horen. Dat eigenstandig belang is onduidelijk geworden, met name voor de buitenwacht en dient daarom weer voor het voetlicht te worden gehaald. Verschillende bronnen en bijbehorende argumenten kunnen hierbij behulpzaam zijn. In deze paragraaf worden deze bronnen geïnventariseerd. Zij geven een antwoord op de vraag waarom wij de reclassering nodig hebben en het niet zonder deze organisatie kunnen stellen als het om het straffen en verbeteren van daders gaat.

Het eigenstandig belang van het reclasseringswerk

Het reclasseringswerk is twee eeuwen geleden in het leven geroepen om ex-gedetineerden te reïntegreren en hen weer een plek in de samenleving te geven. Vanuit deze oorspronkelijke opdracht is de reclassering geëvolueerd tot een organisatie die in de loop van de 20^e eeuw in iedere schakel van de strafrechtsketen een functie kreeg. Ook na het einde van het strafproces, dat wil zeggen, tijdens en na de tenuitvoerlegging van de straf bleef de reclassering aanwezig en spande zich in voor nieuwe kansen voor (ex)-gedetineerden.

De verschillende functies die de reclassering in de strafrechtspleging vervult, vertegenwoordigen in essentie een respectabel en eigenstandig belang dat verwijst naar de *persoon van de dader* in termen van zijn persoonlijke achtergrond, de omstandigheden van zijn criminele gedrag en zijn (toekomstige) levensloop. Immers in het belang van een menswaardige en rechtvaardige strafrechtspleging dient ook het (toekomst) perspectief van de dader bij het straffen te worden betrokken. De rechter beoordeelt en bestraft de verdachte immers niet alleen op grond van zijn daden. Ook als mens blijft hij meetellen en mag hij niet worden afgeschreven. De oorspronkelijke reclasseringsgedachte is dus uiteindelijk geworteld in het streven naar een *humane en eerlijke strafrechtspleging*.

Juist door dit eigenstandig belang is de reclassering een belangrijke speler in het strafproces met een gelijkwaardige positie ten opzichte van de overige spelers zoals de advocatuur, de onafhankelijke rechter en slachtofferhulp (Knigge, 2005). Deze partijen

streven echter niet allemaal hetzelfde doel na. Zij hebben een specifieke rol in het strafproces toebedeeld gekregen waarbij elke partij een respectabel belang behartigt en een eigenstandig belang vertegenwoordigt. In het strafproces wordt op deze manier benadrukt dat het om respectabele belangen gaat die om de voorrang strijden. De strijd tussen deze belangen is als het ware ingebouwd in het strafproces om ervoor te zorgen dat deze verschillende belangen optimaal tot hun recht kunnen komen. De eigenstandigheid van het belang van de reclassering betekent echter wel dat de reclassering in institutioneel of organisatorisch opzicht een bepaalde onafhankelijkheid behoudt en ruimte krijgt voor het voeren van een eigen beleid waarin zij niet alleen de louter instrumentele belangen van het veiligheidsdenken dient, maar ook andere, intrinsieke belangen die bij de strafrechtspleging horen, tot hun recht laat komen.

Samenvattend: het eigenstandig belang van de reclassering is geworteld in een strafrechtspleging die oog heeft voor de achtergrond, (toekomstige) levensloop, noden en behoeften van het individu dat zich misdroeg. Deze aandacht voor de persoon van de dader is inherent aan een humane en rechtvaardige strafrechtspleging. Het is daarom tevens een strafrechtspleging die ruimte en mogelijkheden moet bieden voor het persoonlijk en maatschappelijk herstel van (ex)justitiabelen.

De noodzaak van het reclasseren in de zin van het belang van het helpen van (ex) justitiabelen bij hun persoonlijk en maatschappelijk herstel wordt in de volgende paragraaf nader onderbouwd met specifieke juridische en empirische argumenten of wel bronnen van legitimiteit.

Bron 1: Strafrechtsfilosofie

Omdat wordt gestraft moet worden gereclasseerd.

In het strafrechtelijk denken over het doel en zin van de straf zijn de twee bekendste theorieën die van het retributivisme of vergelding en het utilitarisme.

De vergelding als rechtvaardiging van de straf stelt dat straffen intrinsiek goed is. Een misdadiger moet gestraft worden om geen andere reden dan dat hij iets moreel verwerpelijks heeft gedaan. De belangrijkste functie van straf is de terechtwijzing van de dader en de bevestiging van de norm. Als de vergeldende straf bovendien nog preventief werkt, dan is dat een nuttig bijkomend effect. De dader wordt door de straf weer op zijn juiste plaats gezet ten aanzien van de rechtsorde. Hieraan vooraf gaat het idee van een verstoorde maatschappelijke *balans* en een *oneigenlijk verkregen voordeel* als gevolg van het delict. De overheid mag deze verstoorde balans herstellen omdat zij mede verantwoordelijk is voor een eerlijke en rechtvaardige verdeling van primaire goederen (welzijn, welvaart, grondrechten of subjectieve rechten).

Utilitaristische of instrumentele benaderingen van de straf zoeken de rechtvaardiging van de straf niet in het moreel verwerpelijke van het delict. Zij rechtvaardigen de straf met een verder gelegen doel, zoals het voorkomen van nieuwe delicten en bevorderen van maatschappelijk welzijn.

In de strafrechtspleging treffen we doorgaans beide benaderingen, retributivisme en utilitarisme, al of niet in combinatie, aan. In de visiebrief Modernisering

Sanctietoepassing van 7 juni 2004 formuleert de minister voor de gehele strafrechtsketen twee hoofddoelen van het straffen: 1) herstel van de rechtsorde en 2) verhogen van de veiligheid. Vanuit het hoofddoel van herstel worden sancties toegepast ten behoeve van reparatie van de geschonden rechtsorde door vergelding middels leedtoevoeging aan de dader en/of door herstel van door de dader veroorzaakt leed. Vanuit het hoofddoel verhogen van de veiligheid worden sancties opgelegd om (herhalings)criminaliteit te voorkomen, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen een generaal preventieve werking en een speciaal preventieve werking. Verhogen van de maatschappelijke veiligheid vindt plaats via onschadelijkmaking, afschrikking en reïntegratie.

De instrumentele of utilitaristische benadering van het straffen levert een tamelijk *beperkte* rationalisatie van het straffen op (Knigge, 1988; Lippke, 2007) Immers, als de positieve effecten uitblijven, ondermijnt dat de zin van het straffen. Bij de vergelding ligt dat anders. Als de positieve effecten van de straf niet zijn aan te tonen dan doet dat aan de zin van de bestraffing niets af. De gelding van de norm wordt hoe dan ook tot uitdrukking gebracht. Over de vergelding bestaan veel misverstanden, daarvan is niet de minste dat vergelding neerkomt op primitieve wraakoefening (Knigge, 2005). Vergelding wordt weliswaar gevoed door deze emoties maar deze emoties ondergaan in het strafrecht een humane vertaling. Humaniteit is, evenals dat bij het helpen van daders het geval is, een aspect de vergelding. Vergelding is geworteld in humaniteit.

Een belangrijk uitgangspunt van de vergelding is immers dat de daad aan de dader wordt vergolden maar dat de dader zelf, als mens niet wordt afgeschreven. De dader behoudt zijn menselijke waardigheid en daarom maakt hij aanspraak op een respectvolle bejegening die hem erkent als een vrij en volwaardig, moreel verantwoordelijk wezen. De straf dient de dader dan ook te respecteren in zijn hoedanigheid van verantwoordelijk wezen en ruimte en mogelijkheden te bieden om verantwoordelijkheid voor heden, verleden en toekomst te nemen. Draconische en wrede straffen die hem de mogelijkheid ontnemen om zich als een volwaardig en moreel verantwoordelijk wezen op te stellen, zijn daarom uit den boze. Bij de vergeldende straf is maat houden en proportioneel reageren dan ook een zeer belangrijk vereiste. Er mag niet meer leed worden toegevoegd dan op grond van de ernst van de inbreuk en de mate van schuld verdiend is. Daarbij hoort ook dat de dader na het ondergaan van zijn straf en na het uitboeten van schuld hij zijn plaats als volwaardig burger in de samenleving weer kan innemen. Knigge (2005):

“Hij mag weer met een schone lei beginnen . De keerzijde van vergelding is zo gezien de vergeving. Daar komt nog iets bij. De straf maakt meer kapot dan ieder lief is. De vrijheidsbeneming is het beoogde (en het verdiende) leed, daarnaast staan de niet beoogde , en de niet verdiende effecten. Verlies aan werk , verlies aan sociale contacten , uitstoting en stigmatisering. In de vergeldingsgedachte ligt besloten dat niet meer leed wordt toegevoegd dan verdiend is. Dat wil zeggen dat het recht om te straffen hand in hand gaat met de plicht om de negatieve, niet beoogde effecten van de straf zoveel mogelijk te beperken. Resocialisatie vormt zo gezien een integraal onderdeel van een humane tenuitvoerlegging van de straf.”

Uit dit citaat kan men afleiden dat het voorkomen van *extra* leedtoevoeging in de vorm van 'de straf na de straf' en zorgen dat de veroordeelde na zijn straf weer een kans krijgt in de samenleving, in het verlengde van het straffen *zelf* ligt. Alleen als hij die kans heeft gehad kan hem van zijn recidive een reëel verwijt worden gemaakt. Het bieden van nieuwe kansen om weer een aanvaardbare plaats in de samenleving te krijgen, is volgens deze visie onlosmakelijk verbonden met het straffen. Reclasseren is met andere woorden inherent aan de (vergeldende) straf, of wat preciezer, het is een noodzakelijk complement van het vergeldend straffen. *Omdat wordt gestraft moet worden gereclasserd.*

Aan dit normatieve principe ontleent het reclasseren uiteindelijk zijn legitimiteit. Het reclasseren ontleent zijn legitimiteit niet aan het voorkomen van recidive. Reclasseren is vanuit deze normatieve optiek simpelweg een plicht van de straffende overheid en een kwestie van aanspraak van de veroordeelde. Ook in juridische zin wordt op dit normatieve principe aangesloten. Gelet op artikel 10 lid 3 van het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (IVBP) is ten aanzien van de reclassering sprake van een *mensenrecht*.

De voorgaande legitimatie van het reclasseren hanteert een logica die het resocialiseren of reclasseren als een noodzakelijk complement van het straffen ziet. Het voordeel van deze vorm van legitimatie boven de contingente utilitaire legitimatie van de New Penology in termen van een effectieve vorm van recidivebestrijding of bescherming van het publiek is een verminderde kwetsbaarheid. Ook als de positieve recidiveverminderende effecten niet zijn aan te tonen doet dat aan de zin en de noodzaak van het reclasseren niets af.

Een dergelijke legitimatie van het reclasseren op basis van een normatief principe van humaniteit en rechtvaardigheid neemt het probleem van de kwetsbaarheid niet geheel weg. Want het beroep op de verplichting van een humane, respectvolle strafrechtspleging die ex-justitiabelen weer een plaats in de samenleving gunt, is een streven dat het steeds moet opnemen tegen concurrerende doeleinden en de punitieve behoefte van de buitenwacht (Garland, 1990). Humaniteit, waarin ook de reclasseringsgedachte is geworteld moet, zoals Knigge terecht opmerkt, dan ook telkens weer voor deuren van de hel worden weggesleept.

Legitimering van het reclasseren volgens deze logica met een *ethisch normatieve* argumentatie benadrukt het verplichtende karakter van het- met sociaal perspectief-betrokken houden en weer op nieuw betrekken van de delinquent bij de samenleving. Het resulteert in een reclasseringsorganisatie waarin het zoveel mogelijk (weer) betrekken van (ex)-justitiabelen bij de samenleving tot kerntaak en tot een *eigenstandig* belang wordt verheven. Het verankeren van de reclasseringswerk in het straffen volgens het hiervoor geschetste normatieve principe voorkomt dat reclassering wordt vereenzelvigd met recidivebestrijding en dat het eigenstandig belang wordt ontkend.

Dat de reclasseringsgedachte een eigenstandig belang vertegenwoordigt betekent overigens niet dat effectiviteit van de reclasseringsinzet in termen van minder recidive

of minder risico's voor de burger, geen geldig argument is om aan reclassering te doen. Effectiviteit qua recidivereductie is veeleer een bijkomend gunstig (en tevens beoogd) effect. Het is een secundair argument in plaats van het hoofdargument. Het streven naar effectiviteit in termen van minder recidive en het zorgen dat (ex) justitiabelen de binding met de samenleving weer herstellen, sluiten elkaar bovendien geenszins uit, zo blijkt uit de volgende tweede bron van legitimiteit, namelijk de bevindingen van de levensloopcriminologie.

Bron 2: Criminologisch onderzoek van *desistance*: versterken van het sociaal kapitaal en sociale inclusie van daders bevordert het stoppen met criminaliteit.

Daarom hoeft de reclassering haar bestaansrecht niet te baseren op het verhogen van de maatschappelijke veiligheid. Meer maatschappelijke veiligheid is immers een complementair product van het werken aan het maatschappelijk herstel of sociale inclusie van (ex)-justitiabelen waaraan de reclassering uiteindelijk haar eigenstandig belang ontleent.

In de afgelopen twee decennia heeft de criminologie zich steeds meer toegelegd op het beschrijven en verklaren van het verloop van criminele carrières (voor een overzicht van dit type onderzoek: Nelissen, 2008 en Vogelvang, 2009). Vanuit diverse theoretische perspectieven heeft dit geresulteerd in steeds meer kennis over het proces van *desistance* of wel het verschijnsel dat met het ouder worden, daders steeds minder (ernstige) delicten plegen en uiteindelijk stoppen met criminaliteit. Dit type onderzoek geeft steeds meer inzicht in welke statische en dynamische factoren binnen de persoon of de omgeving van de dader bij dit proces betrokken zijn. Het verschaft met name inzicht in *hoe* daders rehabiliteren of resocialiseren en hun leven (spontaan) weer op orde krijgen. Voorts verschaft dit type onderzoek steeds meer inzicht over welke rol de hulpverlener of reclasseringswerker in de perceptie van de reclassent bij het reclasseringsproces speelt. Het pleidooi op basis van deze uitkomsten is het gebruik van interventies die aansluiten op het proces van *desistance*. McNeill, (2006): *“Put simply the implication is that offender management services need to think of themselves less as providers of correctional treatment (that belongs to the expert) and more as supporters of desistance processes (that belong to the desister).*

Uit de resultaten van deze studies kan men in de eerste plaats afleiden dat aandacht voor *sociaal kapitaal* of wel de hulpbronnen in de omgeving (bindingen) de reclassent kunnen helpen uit de criminaliteit te blijven. Vaardigheden of menselijk kapitaal om te kunnen veranderen en bepaalde elementen van dwang, drang en controle zijn uiteraard ook van belang voor het bevorderen van het stoppen met criminaliteit. Echter, het krijgen van de gelegenheid, kansen en mogelijkheden om deze vaardigheden te praktiseren en te gebruiken om weer een plaats in de maatschappij in te nemen en iets voor anderen of de gemeenschap te betekenen, draagt evenzeer bij aan het stoppen met criminaliteit.

Het *desistance*-onderzoek laat inmiddels steeds overtuigender zien dat er meer nodig is dan een eenzijdige en retrospectieve focus op het delict, het disfunctioneren van het

individu, het sleutelen aan de tekorten van het individu en het beheersen van risico's. Tal van *desistance*-studies laten zien dat stoppen met criminaliteit tevens het karakter heeft van een prospectief en contextueel (of relationeel) proces. De uitkomsten van dit proces zijn tevens afhankelijk van het sociale kapitaal van de cliënt in de zin van de *aanwezigheid en kwaliteit van sociale bindingen* met belangrijke anderen of de omringende gemeenschap (Sampson & Laub, 1993; Laub & Sampson, 2007; Farrall, 2004; Hepburn & Griffin, 2004).

In het verlengde hiervan ligt ook (het verhogen van) de bereidheid van de samenleving om ex-justitiabelen nieuwe kansen en mogelijkheden te geven. Dit laatste veronderstelt aandacht voor 'het weer goed maken of goed komen' tussen de dader enerzijds en het slachtoffer en/of de samenleving anderzijds (Maruna, 2000).

Dit gegeven is een tweede belangrijke bron van legitimiteit voor het reclasseringswerk. Het laat zien dat reclasseren in de zin van het betrokken houden of weer op nieuw betrekken van ex-justitiabelen bij de samenleving, behalve om normatieve redenen, ook om *utilitaire* redenen zinvol is. Het is namelijk ook bevorderlijk voor het ombuigen van criminele loopbanen en het uiteindelijk beperken van schade van crimineel gedrag voor de maatschappij. Het eigenstandig belang van de reclassering, namelijk het bevorderen van de sociale inclusie van (ex)-justitiabelen berust dus behalve op een normatief argument, tevens op een utilitair argument namelijk dat het weer op nieuw betrekken van (ex)-justitiabelen bij de samenleving een gunstig, recidive-verminderend effect sorteert.

Bron 3: Onderzoek van effectieve hulpverleningsrelaties

Een effectieve hulpverleningsrelatie tussen de professional en cliënt veronderstelt de combinatie van een aantal cruciale componenten. Alleen de reclassering kan die combinatie bieden.

De relatie tussen de reclasseerder en reclassent

Laten we, met de hiervoor beschreven geschiedenis van het verbeteren van daders in ons achterhoofd, eerst nog eens preciezer kijken naar hoe de relatie tussen reclasseringswerker en reclassent in de loop der tijd is geëvolueerd (McNeill, 2006).

In de twintigste eeuw is het *welfare*-model lange tijd dominant geweest. Binnen dit model werd de cliënt geruime tijd benaderd volgens een medisch model en primair gezien als een object van behandeling door experts. Misdaad werd gezien als een soort aandoening die is gesitueerd binnen de persoon of omgeving van de dader en waarvoor een remedie wordt bedacht door een behandelaar. De cliënt zelf had in het proces van behandeling weinig in te brengen. De visie van de cliënt op zijn gedrag en situatie werd genegeerd omdat hij als een slachtoffer werd gezien van zijn eigen gebrekkige inzicht. Gevolg van deze visie op het gedrag van de cliënt is het werken volgens een sterk

paternalistisch en opgelegd of gedwongen karakter waarbij de expert weet wat goed is voor de cliënt.

In de loop van de jaren zeventig wordt het *treatment*-model dat steeds meer haaks ging staan op de *social casework* principes van zelfbeschikking en autonomie van cliënten en dat bovendien ook niet aantoonbaar de misdaad omlaag bracht, vervangen door het *non-treatmentmodel*. Dit model neemt afstand van het opgelegde karakter van het streven naar verbetering van daders en tempert bijvoorbeeld de ambities met betrekking tot het verminderen van recidive. Behandeling van daders wordt *hulp* aan daders volgens het zgn. autonome stelsel. Hierbij wordt resocialisatie gezien als iets dat de dader als autonoom subject op basis van eigen initiatief en verantwoordelijkheid ontplooit. Behandeling wordt *hulp*, diagnose wordt *shared assessment* en hulpvragen en doelen worden in een samenwerkingsverband (*collaboration*) tussen hulpverlener en cliënt ontwikkeld. Binnen dit *non-treatment*-model raken de reductie van recidive en meer maatschappelijke veiligheid vrijwel geheel op de achtergrond. Rechtsbeschermende doelen, humaniteit en persoonlijke groei (kansen en mogelijkheden) van de cliënt staan centraal.

Aan het begin van de jaren negentig wordt dit *non-treatment* model verlaten en wordt de reductie van recidive en maatschappelijke schade van criminaliteit weer belangrijk (*the revised paradigm*). De positieve bevindingen van onderzoek naar effectieve interventies dragen hieraan bij. Hulp werd expliciet verbonden met het tegengaan van de schadelijke effecten van criminaliteit voor de samenleving (*harm reduction*). Oorzaken van criminaliteit (criminogene behoeften) krijgen aandacht bij het formuleren van hulpverleningsdoelen. Assessment werd vervangen door een *reintegrative dialogue* die het vertrekpunt vormt voor *consensual change*, dwz een proces van gedragsverandering waarmee de cliënt instemt.

Dit herziene *non-treatment* model of *revised paradigm* evolueert aan het begin van deze eeuw in het werken volgens een paradigma dat sterk is georiënteerd op een aanpak volgens What Works-principes. In dit What Works paradigma wordt het begrip hulpverlening vervangen door het begrip interventie. Erkende *gedragsinterventies* worden geïntroduceerd die de recidive effectief moeten bestrijden en uiteindelijk het publiek moeten beschermen. De expert gaat vooral aan de slag met de tekorten van de cliënt en met een instrumentarium voor het vaststellen van *risk-need- en responsivity*. Bij de instroom van cliënten in het gestructureerde groepsprogramma van de erkende gedragsinterventies worden tevens elementen van drang en dwang gebruikt. De hulpvragen van de reclassent en zijn noden en behoeften zijn niet meer het belangrijkste vertrekpunt van het werk van de reclasseringswerker. Hij is geen social-worker meer maar een *case-of offender manager* die veelal een *toezicht* uitvoert met een gedwongen karakter.

Ook de Nederlandse reclassering is veel meer gaan werken volgens het What Works paradigma. Het gedachtegoed van What Works is bijvoorbeeld duidelijk terug te vinden in het huidige reclasseringstoezicht. Hierbij wordt door de reclassering gewerkt in een gedwongen of justitieel kader. Dit kader heeft twee functies, namelijk controle op naleving van bijzondere voorwaarden die door justitie zijn opgelegd en begeleiding

gericht op gedragsverandering (Menger & Krechtig, 2008). De reclassering ontwerpt naar aanleiding van de bijzondere voorwaarden van justitie een stelsel van aanwijzingen en afspraken met de cliënt die zijn gericht op het beheersen van risico's ter bescherming van het publiek. De reclassent mag immers niet in de risico-zone terecht komen. Het delict(scenario) geldt hierbij als maatstaf. Daarnaast houdt het toezicht een verplichte begeleiding door de reclassering in. Deze verplichte begeleiding is een hulpmiddel om de reclassering in het leven van de cliënt toe te laten en om de begeleiding vol te houden. De begeleiding is gericht op gedragsverandering en recidive-reductie na afloop van het toezicht. Case management is eveneens een belangrijk aspect van het toezicht. Een toezicht is altijd gebaseerd op een formele verklaring van de reclassent van bereidheid tot medewerking. Op niet naleving van de voorwaarden en afspraken kan straf volgen. Bij een dergelijk falen van het toezicht concludeert de reclassering dat haar instrumenten bij de reclassent ontoereikend zijn om de samenleving te beschermen. De reclassent wordt dan teruggezonden naar justitie. Werkwijzen van de reclassering waarbij risicobeheersing en de beveiliging van de samenleving voorop staan, worden in de Engelstalige literatuur ook wel aangeduid als *offender management*. In de volgende paragraaf wordt dit begrip verder toegelicht.

Offender management en de nadruk op controle, dwang en drang

McNeill en Whyte (2007) plaatsen een aantal belangrijke kanttekeningen bij het begrip *offender management*. De term *offender manager* suggereert volgens hen in de eerste plaats dat de dader een probleem is dat *gemanaged* of beheerst moet worden in plaats van een persoon met bepaalde, behoeften, noden en hulpvragen. Het begrip manager suggereert in de tweede plaats dat de taak van de reclasseringswerker vooral een technisch rationele bezigheid is zonder bepaalde morele aspecten. In de derde plaats zit er een pessimistische ondertoon in het begrip manager. Het wekt al gauw beheersmatige associaties op in termen van 'ongeleide projectielen' die voor wat hun risicovol gedrag in bedwang moeten worden gehouden maar aan wie het op gang brengen van een proces van gedragsverandering niet besteed is. McNeill heeft daarmee een punt. Voor zover *offender-management* via elementen van controle, dwang en drang eenzijdig de nadruk legt op het beheersen van risico's is het inderdaad een strategie waarbij met name vanuit de onderzoeksliteratuur de nodige kanttekeningen kunnen worden geplaatst.

De onderzoeksliteratuur (Poort & Eppink, 2009) laat in dit verband immers het volgende zien. Het gedragsveranderend effect van louter controle bij het vermijden van ongewenst gedrag is sterk afhankelijk is van het soort technologie dat men gebruikt en van de aanwezigheid en duur van de controle. Het werkt alleen zolang er controle is. Uit de onderzoeksliteratuur blijkt dat louter controle of enkel en alleen begeleiding minder effectief zijn bij recidivevermindering dan een combinatie van beide elementen. De onderzoeksliteratuur geeft bovendien geen eenduidige uitkomsten over het verband tussen meer controle en een verminderd risico op incidenten. De Nederlandse reclassering werkt met name via de opgelegde bemoeienis van een toezicht ook met dwang die ondersteund wordt met regels die door de reclassent moeten worden

nageleefd. Op niet naleving kan straf volgen. Een streng systeem van naleving met onbuigzame zeer strenge regelhandhaving en overaccentuering van het dwangelement werkt contraproductief.

Parhar et al. (2008) onderzochten via een meta-analyse het recidive-verminderend effect van 129 interventieprogramma's waarbij de begeleiding of behandeling in het teken stond van bepaalde gradaties van pressie of dwang, namelijk een opgelegde verplichting (*mandated*), bepaalde vormen van drang (*coercion*) en vrijwilligheid zonder negatieve of positieve consequenties die in het vooruitzicht werden gesteld (*voluntary*). Uit deze meta-analyse van Parhar et al. kunnen we afleiden dat het recidive-verminderend effect van gedwongen begeleiding of behandeling, met name in een detentiesetting nihil is. Deelname aan behandeling of begeleiding op vrijwillige basis sorteert zowel in een institutionele setting als in de vrije samenleving het meeste recidive-verminderend effect. Bovendien blijkt bij vrijwilligheid het aantal voortijdige uitvallers het laagst te zijn. De conclusie van Parhar et al. is deze: "*In general, mandated treatment was found to be ineffective in several analyses*" en, zo voegen zij daar aan toe, men kan men zich daarom afvragen of het ethisch verantwoord is om daders potentieel ineffectieve vormen van louter gedwongen begeleiding op te leggen.

In de verklaring voor de uitkomsten van deze meta-analyse verwijzen de onderzoekers naar het mechanisme van zelfselectie en de impact van persoonlijke autonomie of zelfbeschikking op de intrinsieke motivatie van deelnemers. Volgens de *self-determination theory* van Deci & Ryan (1991) wordt intrinsieke motivatie eerder versterkt door gedrag waarover het individu zelf sturing en controle kan uitoefenen dan door controle die afkomstig is van externe krachten of bronnen. Voorts benadrukken zij het belang van onderzoek naar motivatie voor behandeling of begeleiding op basis van *eigen keuzes* van justitiabelen en het in het vooruitzicht stellen van voordelen of vormen van beloning.

De gedragscontext van (on)vrijwillige begeleiding

De uitkomsten van het onderzoek naar de effecten van (on)vrijwillige begeleiding duiden op het belang van het begrip *gedragscontext* (Zimbardo, 2007). Begeleiding kan namelijk worden beschouwd als een gedragscontext die door de actoren die daarbinnen handelen op een bepaalde manier wordt *geïnterpreteerd*. De sociale realiteit wordt immers gevormd door de betekenis die mensen toekennen aan de situatie. De manier waarop deelnemers de begeleidingssituatie en de bijbehorende gedragsmogelijkheden interpreteren, zet verschillende psychologische processen in gang. Het gaat hier om mentale representaties in de vorm van *overtuigingen* die bepalen hoe de begeleidingssituatie wordt geïnterpreteerd. Die situatie wordt zodanig geïnterpreteerd dat deze aansluit bij bepaalde verwachtingen of persoonlijke waarden en daarvan deel uit gaat maken. Overtuigingen leiden dus tot bepaalde verwachtingen die in kracht toenemen wanneer ze *zelfbevestigende voorspellingen* worden (Zimbardo, 2007). De sociale psychologie heeft in dit verband tal van belangrijke resultaten van experimenteel onderzoek opgeleverd die de werking van deze zelfbevestigende voorspellingen illustreren. Wij citeren Zimbardo (2007, p. 321) naar aanleiding van een experiment dat de werking van zelfbevestigende voorspellingen goed laat zien.

“Uit een beroemd experiment (uitgevoerd door de psycholoog Robert Rosenthal en de schooldirecteur Leonore Jacobson) kwam bijvoorbeeld naar voren dat, wanneer leraren in de veronderstelling werden gebracht dat sommige kinderen uit hun klas op de basisschool ‘laatbloeiers’ waren, deze kinderen inderdaad academisch begonnen uit te blinken - ondanks het feit dat de onderzoekers hun namen willekeurig hadden uitgekozen. De positieve verwachtingen ten aanzien van het sluimerend talent van deze kinderen had zijn weerslag op de houding van de leraren jegens deze kinderen, op zo’n manier dat de schoolprestaties van de kinderen vooruitgingen. Door te worden wat er van hun werd verwacht- uitblinkers- leverde deze groep gemiddelde leerlingen daarmee het bewijs voor het ‘Pygmalion Effect’. Tragisch genoeg komt het omgekeerde waarschijnlijk nog veel vaker voor in gevallen waarbij leraren een slechte prestatie verwachten van bepaalde groepen kinderen – bijvoorbeeld kinderen uit minderheidsgroepen of zelfs van mannelijke studenten. Docenten behandelen hen dan onbewust op een manier die deze negatieve stereotypen bekrachtigt en deze studenten presteren vervolgens minder goed dan ze zouden kunnen.”

Wij kunnen de uitkomsten van dit experiment ook doortrekken naar situaties van onvrijwillige begeleiding. Begeleiding met dwang en het mogelijke vooruitzicht van straf creëren vermoedelijk een gedragscontext die specifieke overtuigingen bij zowel de begeleider als de reclassent oproepen. Hierbij dient men bedacht te zijn op het effect van negatieve verwachtingen. Van dwang als zodanig gaat al zonder meer een negatief signaal uit naar de persoon die het moet ondergaan. In plaats van vertrouwen communiceert de toepassing van dwang vooral een negatieve boodschap over de competenties van de gedwongen persoon. Die worden namelijk als dermate gebrekkig ingeschat dat niet veel anders valt te verwachten dan onheil en gevaar en daarom dient het gedrag van de gedwongen persoon te worden beïnvloed, gestuurd en gecontroleerd. Sturing van het gedrag vindt onder meer plaats door middel van dreiging met straf bij ongewenst gedrag en het achterwege blijven van straf bij goed gedrag. Met goed gedrag kan men dus iets verdienen, tegelijkertijd voegt het voorkómen van straf als beloning niet echt iets positiefs toe aan het leven. Het is niet iets wat de persoon in kwestie per definitie voorziet van een sterke, intrinsieke motivatie om het goede te doen en het verkeerde achterwege te laten. Kortom, dwang vertrekt vanuit een gedragscontext waarin al bij voorbaat negatieve componenten en een impliciet negatieve verwachting over competenties zijn ingebouwd.

Voorals dwang louter wordt toegepast vanuit een houding van ‘wij weten als functionarissen wat goed voor u is’, men voorbijgaat aan de persoon van de reclassent en dwang eenzijdig wordt gerechtvaardigd vanuit het risicovolle delictgedrag dat moet worden bestreden omdat anderen, de maatschappij er last van hebben, kan dwang een extra negatieve lading krijgen.

Ward & Maruna (2007) merken in dit verband het volgende op over een dergelijke eenzijdige benadering:

"The rehabilitation client, after all, is not the real focus of the intervention, only his or her outward behavior. In fact offender rehabilitation may be one of the only forms of treatment in existence that is explicitly intended for the benefit of others ('the community') rather than for the person undergoing the counseling itself. In fact who cares what offenders want?"

En Ignatieff (1983) zegt hierover: *"There are few presumptions in human relations more dangerous than the idea that one knows what another human being needs better than they do themselves".*

Als bij het opleggen van dwang aan de reclassent als mens voorbij wordt gegaan, werkt men het ontstaan van menselijke verhoudingen in de hand die, in plaats van door individualiteit, subjectiviteit en emotionele betrokkenheid, worden gekenmerkt door een ontmenselijkend, objectiverend karakter zonder empathische en emotionele inhoud. Negatieve, stereotyperende verwachtingen, zelfbevestigende voorspellingen en weerstand of oppositioneel gedrag van de reclassent kunnen dan de boventoon gaan vieren.

Het succes van gedwongen begeleiding van mensen die daar niet om vragen (inclusief bemoeizorg), hangt zeer sterk af van de professionaliteit van de reclasseringswerker en van de methodiek die bij het gedwongen werken wordt gevolgd (Menger & Krechtig, 2008; Tielens & Verster, 2010). De reclasseringswerker of hulpverlener zal immers een positieve werkaliantie moeten opbouwen in een gedragscontext die in de perceptie van een deel van de reclassenten al van meet af aan als negatief kan worden ervaren en in hun ogen een bepaalde meerwaarde of een bepaalde legitimatie ontbeert in termen van rechtvaardigheid en menselijkheid. De reclasseringswerker zal over een goede methodiek en professionaliteit dienen te beschikken die bijvoorbeeld de negatieve werking van zelfbevestigende voorspellingen neutraliseert en de basis legt voor een constructieve werkaliantie met positieve verwachtingen. Op grond van de sociale psychologie is het aannemelijk dat een gedwongen begeleiding die ruimte biedt voor de ontwikkeling van vertrouwen in en positieve verwachtingen over de reclassent en een dialoog aangaat vanuit een betrokkenheid bij de reclassent als mens met een geschiedenis, verhaal, behoeften, beperkingen en mogelijkheden, waarschijnlijk tot betere prestaties en resultaten leidt dan een gedwongen begeleiding zonder deze kenmerken. Dit vraagt van de professional om het overschakelen op een *andere houding*: er achteraan gaan, actief zijn in het contact, verleiden, uitleggen, persoonlijk verbinden met de reclassent/cliënt en een zekere afstand bewaren, etc. Het vereist ook specifieke vaardigheden waarbij het vooral gaat om tact, timing en kunde van het handelen.

Het voorgaande kunnen we als volgt samenvatten. In de relatie tussen de reclassent en reclasseringswerker heeft zich in de afgelopen jaren een ontwikkeling voorgedaan van anders omgaan met het beheersen van risico's. Risico's en hun beheersing zijn immers geen nieuw fenomenen in het reclasseringswerk. Risico's en aandacht voor de *security*

values zijn van alle tijden. Ook in het verleden deden zich risico's voor en ook toen hielden reclasseringswerkers daarmee rekening in hun werk. In het huidige tijdsbestek wordt het reduceren van risico's ter bescherming van de samenleving meer voor het voetlicht gehaald en bij hun beheersing grijpt men tegenwoordig eerder naar disciplinerende (justitiële of punitieve) instrumenten van controle, drang en dwang, ook wel de stok achter de deur. De onderzoeksliteratuur laat met name vanuit het oogpunt van effectiviteit zien dat eenzijdige nadruk op dit meer punitieve, expressieve en disciplinerende instrumentarium bij het omgaan met risico's niet zonder problemen is. Aandacht voor risico's is echter noodzakelijk. Elke professional die een proces van stoppen met criminaliteit probeert te bevorderen stuit onvermijdelijk op de *security values* en de bijbehorende *beheersingsaspecten* die verwijzen naar het reduceren van de kans op terugval en op risico's. Waarom dat zo is en hoe daarmee om te gaan daarover gaat de volgende paragraaf.

Het proces van stoppen met criminaliteit en *security values*

Om te begrijpen waarom bij het bevorderen van een proces van stoppen met criminaliteit de *security values* en het aspect van risicobeheersing, naast uiteraard de *harmony values* zo belangrijk zijn, nemen we eerst het karakter van het proces van stoppen met criminaliteit onder de loep.

Criminaliteit, hoe rol je eruit?

De levensloopcriminologie laat zien dat de betrokkenheid in criminele activiteiten gedurende het leven geen constant verschijnsel is. Met het verstrijken van de jaren neemt de frequentie van het delictgedrag af. Zelfs voor de meest hardnekkige daders daalt het criminele gedrag met de leeftijd. Uit onderzoek naar ontwikkelingspaden blijkt dat de meeste daders (85%) zo rond hun dertigste steeds minder delicten gaan plegen, gaan afbouwen en langdurig of permanent stoppen (Blumstein et al., 1986)

Bij de meeste daders is dus een geleidelijke daling van crimineel gedrag waarneembaar gedurende de volwassenheid. De bevindingen van binnen- en buitenlandse studies (Nelissen, 2008) uit de afgelopen twee decennia laten de volgende patronen in de ontwikkeling van crimineel gedrag over de tijd zien:

1. voor alle daders geldt dat zij bij het ouder worden niet alleen minder, maar ook minder ernstige delicten plegen. De op geaggregeerde gegevens gebaseerde leeftijds-criminaliteitscurve laat wereldwijd zien dat criminele activiteiten met de leeftijd afnemen;
2. er is een grote groep daders die blijf geeft van een adolescentie-gelimiteerd patroon, waarbij sprake is van incidentele criminaliteit die zich beperkt tot bepaalde situaties en slechts van korte duur is, namelijk in hoofdzaak gedurende de adolescentie. Er is sprake van een stijging gedurende de tienerjaren en een proces van daling en stoppen rond het twintigste levensjaar;
3. er is een kleine groep daders die doorgaat met het (frequent) plegen van delicten, waarbij sprake is van verschillende ontwikkelingspaden met een afnemend-actief dan wel een persistent patroon;

4. een betrekkelijk kleine groep van persistente daders gaat echter tot op hogere leeftijd door, maar ook bij deze groep zien we een geleidelijke afbouw van de criminele loopbaan.

Het proces van stoppen met criminaliteit laat blijkens de onderzoeksliteratuur een patroon zien dat min of meer spiegelbeeldig is aan levensfasen waarin men begint en doorgaat met criminaliteit (zie voor een overzicht van de literatuur (Nelissen, 2003; Nelissen, 2008)). Het proces van stoppen met criminaliteit begint met een groeiende weerzin tegen het plegen van delicten. Deze andere, meer negatieve kijk op criminaliteit verwijst in de eerste plaats naar veranderingen binnen de persoon van de dader als gevolg van ouder en wijzer worden, een sterkere behoefte aan een meer positieve, zinvolle invulling van het leven, toenemende waardering van het belang van positieve sociale relaties waarin men iets kan betekenen voor anderen of voor de maatschappij en een andere afweging van de voor- en nadelen van crimineel gedrag. Die afweging van de voor- en nadelen verandert onder meer door de opeenstapeling van negatieve omstandigheden en consequenties van het crimineel gedrag. De last van steeds meer detenties en het bijkomende verlies van werk, relaties, inkomen en huisvesting gaat zwaarder wegen.

Verder zien we in de levens van delinquenten die spontaan hun delictgedrag afbouwen het volgende: er is sprake van het mijden van verkeerde vrienden, het ontstaan van meer positieve sociale relaties, een beter rekening houden met de consequenties van het eigen gedrag, beter kunnen omgaan met tegenslagen, verbeterde bindingen op het gebied van werk en minder financiële problemen (Byrne & Trew, 2008). Bepaalde gebeurtenissen zoals het vader of moeder worden, het vinden van een partner met wie men een goede band heeft, het vinden van een zinvolle bezigheid kunnen een ontwikkeling van afbouw en stoppen met criminaliteit versnellen. Men noemt dit ook wel de *hooks of change* of veranderankers (Giordano et al., 2002)

Cruciaal in deze ontwikkeling is een afnemende bereidheid om de *mogelijke of te verwachten kosten of lasten van criminaliteit* voor lief te nemen. Zodra dit laatste het geval is neemt de angst voor de mogelijke risico's van criminaliteit toe (Rumgay, 2004) Doorgaan met criminaliteit onder deze condities van groeiende angst voor de gevolgen van criminaliteit, leidt tot meer stress. Deze toegenomen stress bij het plegen van delicten zorgt dat de weerzin tegen het plegen van delicten geleidelijk aan toeneemt. Hoe meer weerzin men krijgt, des te aantrekkelijker wordt de optie van een niet-crimineel leven en het verwerven van een *prosociale identiteit*. De groeiende gewaarwording van het belang van een normaal, niet-crimineel leven gaat gepaard met een innerlijk conflict dat in het teken staat van *ambivalentie*. Enerzijds is men qua identiteit en levenswijze nog steeds onderdeel van een criminele wereld waaraan men steeds minder plezier en voordeel beleeft. Anderzijds lokt het perspectief van een normaal, alternatief bestaan met een *prosociale identiteit* van gewaardeerde vader, werknemer, partner, burger. Kortom, het leven dat men echt wil en waarin men wordt wie men eigenlijk wil zijn, wordt steeds belangrijker. Tegelijkertijd beschikt men niet direct over de vaardigheden en mogelijkheden om dit alternatieve en gewenste bestaan te realiseren. Deze toestand van innerlijk conflict en ambivalentie is daardoor op zichzelf

al een bron van spanning. De spanning neemt met name toe als men niet direct over het gedragsrepertoire en de mogelijkheden beschikt om dit gewenste bestaan te realiseren en concurrerende *scripts for deviancy* (Rumgay, 2004) met de gemakkelijke en snelle oplossingen nog steeds als mogelijke optie aanwezig zijn. Succesvol en langdurig stoppen met criminaliteit, zo blijkt verder uit onderzoek, is uiteindelijk alleen maar mogelijk als men zichzelf leert zien als een normaal niet-crimineel persoon voor wie de concurrerende *scripts for deviancy* onbelangrijk zijn geworden (Meisenhelder, 1982). Aan dit veranderde zelfbeeld gaat een langduriger proces van vallen en opstaan vooraf. Volgens sommige onderzoekers is recidive en het bij tegenslagen teruggrijpen op het criminele gedragsrepertoire met zijn gemakkelijke en snelle oplossingen inherent aan een proces van afbouw en stoppen met criminaliteit.

Aandacht voor security values (het maatschappelijk belang) door middel van het reduceren van risico's en de kans op terugval is inherent aan het reclasseringswerk

Elke reclasseringswerker is zich, bij de begeleiding van de reclassent, bewust van de aanwezigheid van specifieke *scripts for deviancy*. Om te voorkomen dat de reclassent weer kiest voor deze *scripts* streeft hij naar wat Laub & Sampson (2007) aanduiden als *structured role stability*. Dit begrip verwijst naar het ontstaan van meer structuur in het leven door veranderingen in situationele factoren zoals dagelijkse routineactiviteiten en gelegenheidsstructuren. Hij probeert de reclassent in de eerste plaats weg te houden uit de routineactiviteiten en gelegenheidsstructuren die in het teken staan van illegaal gedrag en een criminele levensstijl. Dit reduceert immers de aantrekkingskracht en verleiding die uitgaat van criminele omgevingen of situaties en de bijbehorende en concurrerende *scripts for deviancy*. Door te werken aan criminogene leefgebieden waarop de reclassent zich wil en moet verbeteren om het gewenste bestaan te realiseren kan het doel van *structured role stability* en het doorbreken van ongewenste routineactiviteiten en gelegenheidsstructuren bij sommige cliënten gauw bereikt worden. Bijvoorbeeld in het geval van plaatsing in een kliniek of toeleiding naar werk dat de reclassent ambieert en dat bij hem past. Een dagelijks patroon van ontbreken van zinvolle, conventionele bezigheden en rondhangen op plaatsen waar mogelijkheden bestaan tot het vertonen van crimineel gedrag, wordt door dergelijke acties doorbroken.

Deze strategie van risicoreductie is een bijproduct van de begeleiding. Beheersing van risico's vindt plaats doordat de reclassent actief aan de slag gaat (*active responsibility*) met positieve doelen (*approach goals*) die zij onderschrijven en die iets kunnen toevoegen aan de gewenste en ervaren kwaliteit van leven. Volgens Ward en Maruna (2007), worden de risico's automatisch kleiner indien de begeleiding systematisch inzet op het realiseren van *approach goals* en de bijbehorende gewenste kwaliteit van leven. Begeleiding gericht op *approach goals* houdt immers de reclassent via het mechanisme van *structured role stability* uit de criminaliteit en voorziet de reclassent bovendien van iets dat voor hem of haar van waarde is en dat men niet meer zo gemakkelijk op het spel wil zetten door crimineel gedrag.

Helaas is de realiteit van onze hedendaagse hulpverleningspraktijk en de multidimensionele problematiek van veel reclassenten niet van dien aard dat *structured role stability* op een gemakkelijke, soepele en sluitende wijze kan worden gerealiseerd. Het is een verkavelde, complexe praktijk met veel overleg- en overdrachtsmomenten die het geduld van reclassenten en het vertrouwen in de haalbaarheid van de *approach goals* doorgaans zwaar op de proef stelt. Het gaat vaak om reclassenten die bij wachten en tegenslag geen ander gedragsrepertoire kennen dan kiezen voor de gemakkelijkste oplossing. Het feit dat bepaalde vormen van dienst- en hulpverlening niet direct voor handen zijn en op zich laten wachten, is voor sommige reclassenten een excuus voor het teruggrijpen op de gemakkelijke criminele opties. Men kan bovendien te maken krijgen met reclassenten met een beperkte sociale en persoonlijke zelfredzaamheid, die hulp en zorg mijden en bij wie men niet kan en mag afwachten als zij dreigen af te glijden. De eisen die de samenleving stelt aan de zorg voor deze kwetsbare justitiabelen zijn bovendien hoger geworden: de zorg moet beter en de overlast moet minder (Tielens & Verster, 2010).

Om juist voor deze reclassenten toch structuur te bieden in tijden van wachten op wat nog geregeld moet worden, om hen in het begeleidingstraject te houden en risico's te beperken heeft men een extra instrumentarium nodig dat verwijst naar de *avoidance goals*. Deze doelen verwijzen expliciet naar het vermijden, voorkomen of elimineren van ongewenste en risicovolle gedragingen of situaties. Naar aanleiding van deze doelen kunnen met de reclassent afspraken en aanwijzingen worden geformuleerd al of niet met toepassing van dwang, drang en controle. De vormen van drang verwijzen bijvoorbeeld naar uitleggen, instrueren, voordoen, verleiden, aansporen, inschakelen van derden, bemiddelen, sussen, geruiststellen, beloning in het vooruitzicht stellen, etc. Uit onderzoek (Ward & Maruna, 2007) blijkt in ieder geval dat begeleiding die enkel en alleen maar gericht is op de *avoidance goals* en het achterwege laten van het uiterlijke probleem -of risicogedrag niet motiveert. Zonder de aanwezigheid van positieve componenten beklijft het louter vermijden van ongewenst (risico)gedrag en voorkomen van straf (*passive responsibility*) niet. Zonder een bepaalde intrinsieke motivatie en positieve doelen (weten waarvoor je het doet) houdt de reclassent het vermijden van het ongewenste risicogedrag niet lang vol. Om bestand te zijn tegen de verleidingen van het ongewenste gedrag en de bijbehorende criminele levensstijl is meer nodig. Van belang is dat afspraken en aanwijzingen in het kader van *avoidance goals* door de reclassent als zinvol worden ervaren bijvoorbeeld omdat zij verband houden met een begeleidingsplan waarin de reclassent 'iets ziet' en dat in zijn ogen bijdraagt aan belangrijke levensdoelen en aan het bereiken van een bepaalde gewenste kwaliteit van leven.

Cruciaal is dat reclassenten bovendien zo veel en zo snel mogelijk succes ervaren door actief aan de slag te gaan en te blijven (*active responsibility*) met positieve doelen (*approach goals*) die zij onderschrijven en die iets kunnen toevoegen aan de gewenste en ervaren kwaliteit van leven.

Aandacht voor *avoidance goals* is nooit een einddoel maar een middel dat ten dienste staat van het laten beklijven en consolideren van een transformatieproces dat tijd en

geduld vraagt. Het is een middel dat nodig kan zijn zolang reclassenten terugkeren in een ongunstige situationele context en waarmee men zich wapent tegen risicoactiviteiten en gelegenheidsstructuren die verleidelijk zijn en die de kans op terugval kunnen bevorderen en het proces van begeleiding en transformatie kunnen verstoren. Het is een middel dat zowel qua toepassing en inhoud om maatwerk vraagt. Het moet bij voorkeur passen in en complementair zijn aan een begeleidingsplan dat de intrinsieke motivatie van de reclassent versterkt en dat in zijn ogen iets kan toevoegen aan gewenste kwaliteit van leven. Louter oriënteren op *avoidance goals* en eenzijdige nadruk op dwang drang en beheersing van het delictgedrag zonder dat aan de reclassent als *mens* iets wordt gevraagd is weinig effectief. Met louter beheersen of disciplineren van het uiterlijke probleemgedrag kan dus niet worden volstaan. Er zal ook begeleid moeten worden. Die combinatie met begeleiding blijkt ook het meest effectief te zijn. De vraag is echter hoe die begeleiding eruit dient te zien.

Volgens McNeill en Whyte (2007) vraagt begeleiding in de zin van het reageren op de complexe werkelijkheid van de behoeften, daden en het gedragsrepertoire van de delinquent veeleer om een brede en coherente aanpak die in het teken staat van “ *a strong and reliable ‘pull’ towards desistance*”. De *morele* legitimiteit van de beïnvloeding van de cliënt door de hulpverlener speelt hier bovendien ook een niet te onderschatten rol. McNeill hanteert in dit verband het begrip *change-management*. Dit begrip staat voor alles wat de hulpverlener moet doen om met de cliënt een effectieve relatie op te bouwen die in het teken staat van *verandering*. Deze *change-based approach* bij het bevorderen van stoppen met criminaliteit is een noodzakelijke aanvulling en correctie op het perspectief van *offender-management* en de *control-based approach* die te eenzijdig zijn georiënteerd op risicobeheersing.

De *change-based* benadering, het onderzoek naar *desistance* en effectieve hulpverleningsrelaties

Goede argumenten voor een *change-based* benadering zijn te vinden in het onderzoek over effectieve therapeutische relaties en in het *desistance* onderzoek.

Het onderzoek vanuit diverse disciplines naar effectieve hulpverleningsrelaties en de bijbehorende *working alliance* wijst op specifieke *core –conditions* of kritische factoren voor effectieve relaties tussen de professional en cliënt/reclassent. Los van de inhoud van de behandeling, leiden relaties die in het teken staan van samenwerking, gerichtheid op de persoon, respect, warmte, oprechte betrokkenheid en overeenstemming met de reclassent/cliënt over te bereiken (levens)doelen en kwaliteit van leven tot betere resultaten in termen van gedragsverandering.

Onderzoek van *desistance* wijst op de overwegend ambivalente motivatie van justitiabelen bij het proces van stoppen (Burnett, 2004) en het belang van het, in een *dialog* met de professional, ontdekken van de positieve krachten en mogelijkheden binnen de eigen persoon en de omgeving om ambivalentie te overwinnen en om weer greep op het leven te krijgen. De uitkomsten van dit onderzoek wijzen derhalve op de noodzaak van actief, betrokken en participerend optreden door de reclasseringswerker zodat reclassenten uit eigen wil gaan meewerken en iets gaan zien in de begeleiding.

Desistance- onderzoek laat ook zien dat bij pogingen om reclassenten te activeren en te ondersteunen een bepaalde morele legitimiteit van de professional vereist is. Naast door duidelijk, eerlijk en betrokken te zijn wordt legitimiteit in de ogen van de reclassent vooral bereikt door het bieden van *praktische hulp*. Praktische hulp is namelijk in de ogen van de cliënt een blijk van betrokkenheid van de professional bij hem of haar als *mens* en van *bewustzijn van de sociale realiteit* van de reclassent. Deze elementen maken pogingen om het gedrag van reclassenten te beïnvloeden in hun ogen geloofwaardiger en meer legitiem. Onderzoek laat in dit verband ook zien dat duurzame gedragsverandering uiteindelijk steeds is geworteld in een coöperatieve houding van cliënten die op zijn beurt weer voortvloeit uit het aanreiken en gezamenlijk overeenstemming bereiken over wat voor de reclassent *goede redenen zijn om mee te werken en te veranderen*. Die redenen ontlenuen reclassenten deels aan calculerende, utilitaire motieven (wat heb ik eraan voor het leven dat ik echt wil?) en deels aan het *ethisch- normatieve* gehalte van de hulpverleningsrelatie (is het juist, eerlijk, rechtvaardig?). Voor wat betreft dit ethisch normatieve gehalte van reclasseringsbemoedienis geldt bovendien het volgende. Bij de onvrijwillige begeleiding met een gedwongen karakter is sprake van een gelegitimeerde machtsuitoefening in het kader van een *belangtegenstelling* (het criminele gedrag van de reclassent versus de maatschappelijke doelen of *security values*). Legitimiteit (machtsongelijkheid) is hierbij een onderwerp dat expliciet ter sprake moet worden gebracht om tot een constructieve werkrelatie te komen

Effectieve begeleiding die gericht is op het bevorderen van *desistance* veronderstelt dus een heel specifieke rol van de professional. Het is een professional die meer moet doen dan het coördineren van dienst-en hulpverlening (*case-management*) en uitvoeren van elementen van controle dwang en drang. Hij dient zich ook actief op te stellen en een betrokken, eerlijke en rechtvaardige partij te zijn in een begeleidings- en transformatieproces (McNeill & Whyte, 2007). Hij dient dus uit te stijgen boven een puur administratieve en beheersmatige invulling van zijn rol.

De vier C's en het belang van een vaste begeleider/vertrouwenspersoon

Gelet op de kenmerken van effectieve hulpverleningsrelaties ligt het voor de hand dat de begeleiding in handen is en blijft van een vaste vertrouwenspersoon die assisteert bij de onvermijdelijke tegenslagen tijdens het moeilijke transformatieproces van stoppen met criminaliteit. Dit is effectiever dan een opgeknipte aanpak met veel professionals die los van elkaar aan aparte probleemgebieden sleutelen. Het, bij voorkeur door een vaste vertrouwenspersoon, aanwezig zijn en blijven bij het veranderingsproces en bij tegenslag verhoogt in de ogen van de cliënt het morele gehalte en de geloofwaardigheid van de professional (Nelissen, 2003). Verantwoordelijkheid tonen door de professional stimuleert het verantwoordelijkheid nemen door de cliënt. Het is ook bij uitstek die vaste vertrouwenspersoon die de cliënt kan helpen bij het reflecteren op, handelen of *leren* naar aanleiding van tegenslag, signalen van terugval, mislukking en gemaakte fouten. Door Holt (2000) is een en ander vertaald in vier belangrijke componenten voor een positieve werkrelatie tussen hulpverlener en cliënt:

1. Consistentie: het belang van een consistente boodschap en gedrag door de professional, hetgeen het op gang brengen en houden van een leerproces en mogelijkheden om te leren ondersteunt;
2. Continuïteit: het begeleidingsproces is een geïntegreerd en holistisch proces waarbij onderdelen bij voorkeur naadloos op elkaar dienen aan te sluiten en waarbij *presentie* en aansluiten op de leefwereld van de reclassent door een vaste vertrouwenspersoon cruciaal is voor continuïteit en het aanwezig blijven bij de onvermijdelijke tegenslagen;
3. Commitment: een oprechte en betrokken professional verhoogt in de ogen van de cliënt het morele gehalte en de geloofwaardigheid van de begeleiding
4. Consolidatie: succes ervaren bij het verminderen of oplossen van problemen is van belang voor de motivatie van de cliënt en de professional dient het vasthouden en consolideren van datgene wat geleerd en bereikt is te bevorderen.

Een effectieve relatie tussen reclasseringswerker en reclassent die het proces van *desistance* bevordert komt op het volgende neer: het betreft een relatie die in het teken staat van het helpen van de reclassent en het aanwezig zijn en blijven door een vaste begeleider bij een veranderingsproces. Het helpen is gericht op het versterken van vaardigheden (menselijk kapitaal), bindingen (sociaal kapitaal) en op het ontdekken van de wat voor de cliënt goede redenen zijn om te veranderen (motivatie en narratief kapitaal). Dit laatste is cruciaal voor de medewerking van de reclassent en het stimuleren van verantwoordelijk gedrag. Naast het helpen kan worden gekozen voor de toevoeging van elementen van dwang en drang en controle (*compliance management*). Helpen en elementen van controle, dwang en drang fungeren dus als instrumenten om de (ex) justitiabele weer een geaccepteerd leven in de samenleving te laten leiden. Beide elementen worden tot uitdrukking gebracht in *approach goals* en *avoidance goals*.

De conclusie die uit het voorgaande kan worden getrokken is niet zozeer een pleidooi voor het weer uit de kast halen van het gereedschap van het *welfare of social work paradigm*. De conclusie is veeleer dat wil men effectief te werk gaan bij veranderen het gedrag van daders men, vanuit welke expressieve, utilitaire of management logica dan ook, steeds hulpverleningsrelaties nodig heeft die in het teken staan van de combinatie van een drietal cruciale componenten:

1. Helpen bij de ontwikkeling van menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en narratief kapitaal (*approach goals*)
2. Beheersen van de kans op risico's en terugval (*avoidance goals* en controle);
3. Aanwezig en betrokken blijven tijdens het transformatieproces.

De reclassering is de enige organisatie die in zijn aanbod deze drie componenten kan combineren. Het is immers de organisatie die in iedere schakel van de strafrechtsketen aanwezig is en die de dader van het begin tot het eind van het strafproces kan volgen. Het is ook de organisatie die zich van oudsher heeft toegelegd op datgene wat er na het strafproces speelt, namelijk het versterken van het sociaal kapitaal van justitiabelen en het bevorderen van de sociale inclusie in en binding van de ex-justitiabele met de samenleving. Bovendien heeft de reclassering het monopolie op de toepassing van justitiële elementen van controle, drang en dwang in het bijzonder in de vorm het uitvoeren van toezichten en het naleven van de voorwaarden die de rechter heeft opgelegd.

Er is eigenlijk geen enkele andere organisatie dan de reclassering aan wie we een procesbenadering die in het teken staat van het bevorderen van *desistance* door middel van de bovenstaande drie componenten kunnen overlaten. In onze hedendaagse *verkavelde* hulpverleningspraktijk (Poort, 2004) zijn deze componenten en de onderdelen ervan vaak bij verschillende partijen neergelegd. Puur op grond van de uitkomsten van het onderzoek naar effectieve hulpverleningsrelaties is het echter veel logischer deze componenten weer zo veel mogelijk in handen te leggen van één organisatie en één (moreel) verantwoordelijke professional of vertrouwenspersoon (of persoonsbeheerder, Schuyt, 2003). Vanuit een economisch perspectief leidt een dergelijke procesbenadering, in vergelijking met een opgeknipte en verkavelde aanpak, mogelijk ook tot een meer kostenefficiënte aanpak. Vanuit het oogpunt van *accountability*, verantwoording afleggen en productfinanciering is de procesbenadering die voldoende handelingsvrijheid en flexibiliteit vereist, mogelijk minder aantrekkelijk. Maar de kunst bij dit soort conflicterende doeleinden is het zoeken naar optimalisering en de balans.

Op grond van het voorgaande is ook een missie of *core-business* voor de reclassering te formuleren. Deze luidt als volgt:

Reclasseren is het tijdens of na een justitieel contact – met sociaal perspectief - betrokken houden of weer betrekken van de reclassent bij de samenleving. De reclassering doet dit door te helpen, risico's te beperken, het initiëren en versterken van en aanwezig blijven bij een proces van stoppen met criminaliteit. Aldus draagt de reclassering bij aan de volwaardige en veilige participatie van de reclassent in de samenleving.

[4] Het wat van reclasseren

Inleiding

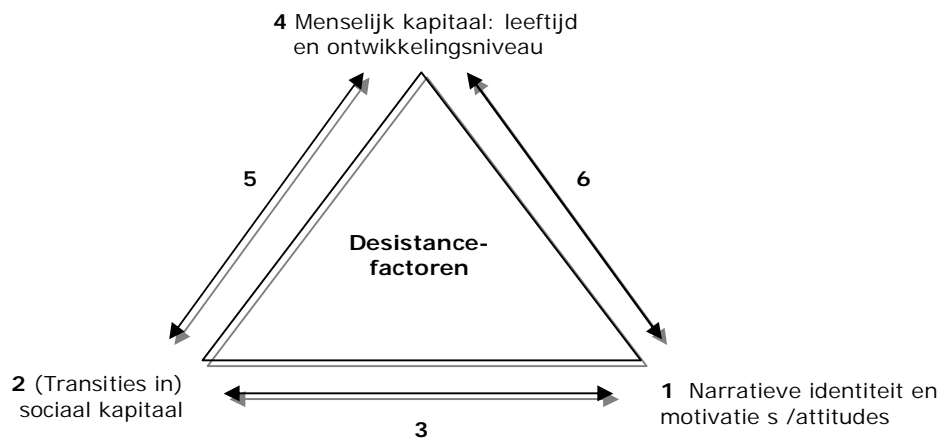
Het belangrijkste doel en eigenstandig belang van de reclassering is aandacht voor de persoon van de reclassent, zijn achtergrond en zijn (toekomstige) plek in de samenleving. Die aandacht, die we hebben onderbouwd in Hoofdstuk 3, sluit het bevorderen van een veilige samenleving en de bescherming van het publiek tegen de risico's van criminaliteit zeker niet uit. De reclasseringswerker opereert daardoor permanent in een spanningsveld van twee waardestelsels die wij aanduiden met de *harmony values* en *security values*. Reclasseringswerk mag nooit enkel en alleen gericht zijn op het verhogen van welzijn van de cliënt. Ook het risico op herhaling van het delictgedrag en het mogelijke gevaar voor anderen dient te worden ingeschat. Voorkomen dient te worden dat men te maken heeft met gelukkige doch gevaarlijke reclassenten. Reclassering dient dus zowel gericht te zijn op het bereiken van positieve veranderingen in de levensstijl van reclassenten (*approach goals*) als op het *avoidance goal* van risicoreductie door middel van toezicht en controle.

Om het doel van reïntegratie of resocialisatie van (ex) justitiabelen te bereiken moet de reclasseringswerker activiteiten ontplooiën die in het teken staan van interacties met en in het bijzonder, van *begeleiding* van reclassenten. Dit speelt in alle reclasseringsactiviteiten direct of indirect een belangrijke rol. Het begint al bij de contacten met de reclassent in het kader van vroeghulp. Aansluitende taken zoals diagnose, rapportage en advies zijn activiteiten die onder meer gericht zijn op het vinden van de meest passende en effectieve vorm van begeleiding. Begeleiding is ook een belangrijke component bij de uitvoering van extramurale sanctiemodaliteiten zoals het toezicht en bij de uitvoering van de taakstraffen.

De belangrijkste vraag waarop dit hoofdstuk een antwoord geeft is deze: waarop moet de begeleiding van de reclassent zich richten om een zo groot mogelijk effect te sorteren in termen van de reïntegratie of resocialisatie van de reclassent? Zoals we eerder lieten zien komt de begeleiding van de reclassent vooral neer op het inzetten van professionele expertise tijdens een *proces* van gedragsverandering. Aanknopingspunten voor sturing van dat proces op gewenste einddoelen vinden we vooral in de (levensloop)criminologie die zich bezighoudt met de beschrijving en verklaring van de ontwikkeling van criminele loopbanen. Criminele loopbanen vertonen een dynamiek van beginnen, doorgaan en stoppen met criminaliteit. Aan die dynamiek liggen bepaalde oorzaken ten grondslag. Met name de kennis over de dynamiek van het proces van stoppen met criminaliteit (*desistance*) biedt bruikbare aanknopingspunten voor sturing van het proces van gedragsverandering.

Menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en narratief kapitaal staan centraal

McNeill laat zien dat bij het proces van *desistance from crime* (het definitief stoppen met criminaliteit) drie factoren van belang zijn: Menselijk kapitaal, (transities in) sociaal kapitaal en de narratieve identiteit, motivaties en attitudes van de reclassent (2002, 2005, 2009a; Weaver & McNeill 2007). In de onderstaande tekst werken we deze drie begrippen uit, we geven aan hoe zij met elkaar in onderling verband staan. De begeleiding van de reclassent moet zich op deze drie factoren richten, en in deze begeleiding moet daar tussen samenhang worden aangebracht. Dat is, in een notendop, het 'wat' van reclasseren. McNeill trekt zijn conclusie op basis van uitvoerige vergelijking van kwalitatief onderzoek naar *desistance*-processen van reclassenten én de beschikbare kennis over gedragsverandering bij justitiabelen vanuit de 'What-works' beweging. McNeill plaatst de drie factoren in een driehoek om hun onderlinge afhankelijkheid te benadrukken. In onderstaande driehoek staan de cijfers 1 t/m 6 vermeld. In deze volgorde zullen we de factoren, en hun onderlinge verbanden, verder bespreken:

1. Het verhaal en de wil achter de verandering

Door Maruna, Porter & Carbalho (2004) werden de argumenten verzameld van ex-gedetineerden die vastbesloten waren niet meer in criminaliteit terug te vallen en hierin tot dan toe daadwerkelijk slaagden. Het prille besluit om te stoppen was bij deze *desisters* uitgegroeid tot een overtuiging met een geschiedenis. De auteurs konden drie soorten argumenten onderscheiden:

1. De *desister* stelt dat de persoon die het delict pleegde niet hun echte "ik" was ('*not the real me*'). Deze verklaring voor hun vroegere criminaliteit werd door zeer veel *desisters* gegeven.

2. Ten tweede beschouwden sommige *desisters* het stoppen met criminaliteit als een rebelse activiteit. Geen delicten meer plegen beschouwen was een middel om te ontsnappen aan sociale controle en om opnieuw vrij te zijn. De term *desister* wordt dan een geuzennaam.
3. De *desister* doet een poging zijn verleden een andere betekenis te geven, zodat hij er zich niet voor hoeft te schamen. Het *argument* voor desistance is hier, anders gezegd, dat het verleden niet mag worden herhaald omdat dat de huidige verwerking van de emotionele nasleep zou verstoren. McNeill (2008) noemt het '*heroically trying to make sense of your past*'. Voorbeelden hiervan zijn: sociaal werker worden, of andere vormen van *making good*.

In de bovenstaande processen gaat het om de verandering in het denken van de *desister* over *zichzelf* als persoon, over de mens die hij (niet meer) wil zijn en de rollen die daar in het sociale leven (niet meer) bij horen.

Deze drie argumenten zijn voor Maruna (1999), Maruna & Toch (2003) en Adams (1997) aanleiding om aan te geven dat naast de bewuste *rationele keuze* van de delinquent om met criminaliteit te stoppen, ook de ontwikkeling van een andere of nieuwe *identiteit* een rol speelt. Maruna verbindt dit aan het concept *narratieve identiteit*, dat wil zeggen aan het andere verhaal dat de *desister* over zichzelf vertelt. De reclassent kan zichzelf, via dit andere verhaal, overstijgen als hij dat wil. Daarmee komen mogelijkheden voor een andere toekomst in het vizier. De narratieve identiteit die voor het reclasseringswerk erg belangrijk is, heeft in eerste instantie een *instabiele* aard. De reclasseringswerker moet daarbij wel rekening houden met een bestaande identiteit van de reclassent als 'gokker': het is een onzekere keuze om criminaliteit vaarwel te zeggen. Het is daarom dat Farall en Calverley aangeven dat de reclasseringswerker moet proberen de *hoop* op verandering bij de reclassent te versterken en vervolgens *concreet* aan de slag te gaan: '*make plans for who they want to be in the future*' (p. 188). Dergelijke plannen stabiliseren de nieuwe geschiedschrijving.

Het begeleiden bij reclasseren moet zich daarom richten op de waarden, identiteit en de (gewenste) kwaliteit van leven die voor de reclassent een belangrijke rol spelen. Bij reclasseren gaat het niet alleen maar over het aanleren van vaardigheden om het ongewenste gedrag achterwege te laten. De begeleiding moet de reclassent ondersteuning bieden bij de ontwikkeling van een positief, prosociaal zelfbeeld of *identiteit*. Dit impliceert dat de reclasseringswerker de reclassent helpt bij een proces van bewustwording van waarden die voor hem belangrijk zijn en die iets zeggen over datgene waarvoor hij of zij staat, over wie men is en waaraan hij of zij voldoening, zin en kwaliteit van leven (welzijn) kan ontleen. In het verlengde daarvan richt de begeleiding van reclassenten zich op het helpen ontdekken wat de eigenlijke functie van hun crimineel gedrag is, namelijk een verkeerd middel om controle te verwerven over het leven en om bepaalde door hen onderschreven normale, conventionele waarden of doelen te realiseren.

De narratieve identiteit van de reclassent beperkt zich zeker niet tot een verhaal over zichzelf als delinquent, dader of reclassent. De begeleiding door de reclassering moet hier ook rekening houden met de rol van bijvoorbeeld partner, opvoeder of werknemer, en met aspecten van diversiteit (etniciteit, geslacht, religie, seksualiteit) van de reclassent. Voor het helpen bij de bewustwording van waarden die belangrijk zijn is daardoor nooit een *'one-size-fits-all'* interventie mogelijk, er moet maatwerk worden geleverd.

Binnen dat maatwerk blijft de focus echter gericht op *desistance*: van belang is het verhelderen van de subjectieve en persoonlijke visie van daders op hun levenssituatie, de ontwikkeling van hun criminele gedrag over de tijd, de achtergronden van perioden van criminele activiteit en criminele inactiviteit en aanwezige motieven om te willen stoppen met criminaliteit. In dit persoonlijke, subjectieve verhaal spelen ook de motivatie om te stoppen met criminaliteit en om te investeren in nieuw gedrag of andere situatie een rol, en ook de houding van de reclassent ten opzichte van criminaliteit. Dit sluit aan op het 'waarom' van reclasseren: de reclasseringswerker heeft zowel met *hamony values* als met *security values* te maken.

Dit subjectieve verhaal (ook wel *narratieve constructie* genoemd), met inbegrip van de stadia van motivatieontwikkeling en houding van de reclassent is het logische vertrekpunt van een reclasseringsinterventie.

Reclasseren dient gericht te zijn op het samen met de reclassent ontdekken van wat voor hem of haar goede redenen zijn om het anders te gaan doen en te kiezen voor legitieme middelen. Die goede redenen verwijzen in essentie altijd naar de eerder beschreven primaire menselijke goederen. Het is van belang dat de reclasseringswerker en de reclassent met die goede redenen aan de slag gaan en elkaars opvattingen en overtuigingen hierover leren kennen. Naast het motiveren van de reclassent is het noodzakelijk dat de reclasseringswerker werkt aan de *hoop* van de reclassent op een leven zonder criminaliteit.

2. Sociaal kapitaal: de anderen zijn onmisbaar

Zonder zijn omgeving, zonder kansen en zonder mensen die om hem geven, staat de reclassent er alleen voor. Dat maakt het proces van *desistance* niet onmogelijk, maar wel moeilijker. Dit is het belang van sociaal kapitaal, de tweede factor die *desistance* bevordert. Sociaal kapitaal is minder makkelijk te definiëren. *Desistance* is een strikt persoonlijk psychologisch fenomeen. Sociaal kapitaal is echter geen kenmerk van de reclassent zelf, en ook niet van zijn omgeving. Sociaal kapitaal zijn de *relaties en bijbehorende structuren* van de reclassent met anderen. Het 'kapitaal' is een product van beide: het kapitaal zit immers niet alleen het aanbod vanuit de omgeving, maar ook in de ervaren waarde van dat aanbod, in de waarde die relaties met bepaalde anderen of bepaalde kansen (bijvoorbeeld op een baan) voor de reclassent hebben. Dat relaties

met anderen ook voor de reclassent in principe belangrijk zijn, staat buiten kijf: de mens is een sociaal wezen. Sociaal kapitaal is een primair menselijk goed.

Sociaal kapitaal wordt door een aantal auteurs (o.a. Sampson & Laub, 1993, Farrall 2000, Gendreau, Little & Goggin 1996) aangeduid als één van de belangrijkste factoren die aanleiding geeft tot *desistance*. Denk aan de relatie met een partner, een kind, een collega. Tegelijk is sociaal kapitaal ook één van de belangrijkste oorzaken van zwakke sociale banden en crimineel gedrag. Sociaal kapitaal kan in negatieve zin worden ingezet en het is zeker niet zo, dat het vanzelfsprekend leidt tot prosociaal gedrag of *desistance*-processen. Voorbeelden hiervan zijn de delinquente vriendengroep, en in meer extreme vorm de criminele bende.

Omdat *desistance* niet alleen plaatsvindt in de context van reclassent en reclasseringswerker, maar ook in de bredere sociale context van de reclassent, moet de reclasseringswerker daarop anticiperen. Hij kan dat doen door, in navolging van Laub & Sampson (2007), *desistance* te zien als een vorm van *situated choice*. De reclassent reageert op bepaalde levensloopgebeurtenissen en veranderende sociale bindingen met betekenis geven en keuzen maken. Dit betekenis geven, kiezen en handelen voltrekt zich niet in een vacuüm. Naast de meer nabije, emotionele bindingen hebben hierop ook de historische en sociaal-structurele context invloed. Deze contextuele factoren beïnvloeden ook de objectieve, maatschappelijke kansen, de subjectieve beleving en het handelen van het individu.

Interventies die uitsluitend de narratieve identiteit of de vaardigheden van de reclassent versterken zijn daarom belangrijk, maar niet voldoende. Het versterken van sociaal kapitaal in de vorm van bindingen met belangrijke anderen of belangrijke maatschappelijke instituties is minstens zo belangrijk voor het reclasseringswerk. En, niet te vergeten: de reclasseringswerker is zélf ook een vorm van (tijdelijk) sociaal kapitaal. Ook hij kan met de reclassent een binding aangaan, zijn nabije emotionele banden proberen te vormen of te herstellen, en hem objectieve maatschappelijke kansen bieden en hem in toegang geven tot legitieme hulpbronnen. Deze kansen en bronnen zijn immers van nature beperkt voor ex-justitiabelen, onder meer vanwege labellings- en stigmatiseringsprocessen en het mechanisme van cumulatie van verliezen als gevolg van een criminele carrière (Sampson & Laub, 1993).

3. De reclassent en de anderen

Het verhaal van de reclassent waarmee hij zijn identiteit vormgeeft, is nooit volledig opgebouwd uit zelfgemaakte onderdelen. Bij niemand is dat het geval: "Het eigen verhaal is altijd geïntegreerd in verhalen die anderen verteld hebben" (Leydesdorff, 2004, p.59). Hierdoor is beïnvloeding van de identiteit van de reclassent mogelijk: tegenover zijn verhaal kan een ander verhaal worden gezet. Sociaal kapitaal zorgt daarvoor: alleen binnen relaties of *bindingen* ontwikkelt de reclassent zijn wens om af te zien van delicten, alleen binnen relaties krijgt hij daarvoor de mogelijkheden aangereikt,

en alleen binnen relaties kan hij zijn wens om geen delicten meer te plegen in handelingen vertalen, zoals bij het leren van nieuw gedrag en vaardigheden, of het herstellen van aangericht leed.

Wanneer anderen in een relatie met de reclassent investeren – een kind dat ‘papa, help mij’ zegt, of een partner die de reclassent aanmoedigt een baan te vinden – dan investeren zij daarmee in het vertrouwen van de reclassent in zichzelf, in een identiteit die losstaat van criminaliteit. Naarmate deze bindingen voor de reclassent waardevoller zijn, zal het verlies groter zijn als hij recidiveert. Sociaal kapitaal staat zo in direct verband met het respect voor jezelf en de loyaliteit aan anderen en aan je eigen beloften.

4. Vaardigheden, vaardigheden, vaardigheden

Het belang van ‘menselijk kapitaal’ (dat wil zeggen, de vaardigheden van de reclassent) wordt vooral onderstreept door de zogenoemde ‘What-works’ beweging. Een overdaad aan voornamelijk psychologisch onderzoek laat zien dat vooral het leren van nieuwe vaardigheden – inclusief cognitieve - als onderdeel van menselijk kapitaal aanleiding kan geven tot afname van crimineel gedrag. Vakkundig uitgevoerde analyses door Angelsaksische onderzoekers hebben aangetoond dat bepaalde interventies onder bepaalde omstandigheden duidelijk tot afname van recidive kunnen leiden. In 2000 kan Don Andrews, een van de grondleggers van de ‘What-works’ beweging, daarvoor een zeer grote hoeveelheid empirisch bewijs citeren. Dit bewijs is vervat in een aantal handelingsprincipes of ‘What-works’ beginselen (eerst door McGuire, 1995, later uitgebreid door Andrews, 2000¹), die het ‘wat’ van reclasseren sinds de jaren negentig van de vorige eeuw sterk hebben ingekleurd. Van deze principes zijn die van *risk, need & responsivity* het meest bekend: meer intensief werken is nodig bij een hoger recidiverisico (*risk*), begeleiding moet zich richten op de delictgerelateerde en veranderbare risicofactoren en sterke kanten van de reclassent (*needs*), en de begeleiding moet bestaan uit een vorm van (sociaal) leren van vaardigheden, liefst verbonden aan een cognitieve component, die zoveel mogelijk op de leerstijl van de reclassent wordt afgestemd (*responsiviteit*). De reclasseringswerker moet daarbij niet alleen aandacht besteden aan de problemen of tekorten van de reclassent, hij moet minstens zo veel aandacht besteden aan zijn positieve krachten en hulpbronnen.

Rijpingsprocessen, het ouder en wijzer worden, spelen bij het menselijk kapitaal ook een rol. Denk bijvoorbeeld aan de afname van het testosterongehalte bij het ouder worden, of de toename van lichamelijke kwetsbaarheid (en dus mogelijk slachtofferschap). Ook deze processen spelen een rol in de besluitvorming de criminaliteit vaarwel te zeggen.

5. De anderen als oefengebied: wie goed doet

Begeleiding door de reclassering richt zich niet op het leren van vaardigheden in een vacuüm, maar op (maatschappelijke) kansen en mogelijkheden om deze verbeterde capaciteiten echt in de praktijk te brengen. Door de 'What-works' beweging wordt dit ook wel het 'eigen contextbeginsel' genoemd: het leren en borgen van nieuw gedrag verloopt beter wanneer dat in de eigen omgeving gebeurt. Deze context is het meest relevant voor de reclassent, met name omdat de sociale bindingen veel krachtiger zijn dan die met een trainer of toezichthouder, en omdat er niet 'droog' wordt geoefend met vaardigheden, maar met echte, werkelijke objectieve maatschappelijke kansen. Het sociale kapitaal is daardoor het beste oefengebied voor het menselijk kapitaal. Daar komt bij, dat de reclassent daarmee echt laat zien dat hij in zijn kansen en relaties wil investeren. Dat versterkt op zijn beurt weer de bindingen, omdat belangrijke anderen zien dat de reclassent goed contact wil, conflicten op een andere manier wil oplossen, zijn baas tevreden wil stellen over zijn werk, en het vertrouwen niet nog eens wil beschamen. Dan nemen de objectieve kansen ook toe: wie steeds goed werk aflevert en een positieve werkhouding heeft, maakt kans op een vast contract of een promotie. De reclassent die is gescheiden, maar laat zien dat hij goed contact met de kinderen wil, maakt meer kans op een goede omgangsregeling. De reclassering kan deze processen als geen ander versterken. Het sociaal kapitaal als oefengebied leent zich bij uitstek voor begeleiding door de reclassering.

6. Ik schrijf mijn eigen geschiedenis...

De begeleiding door de reclassering richt zich tenslotte ook op het laatste aspect van de driehoek van McNeill: de verbinding tussen de toename van vaardigheden en rijpheid, en de verandering van de narratieve identiteit. De verbinding is tweezijdig. Vanuit de narratieve identiteit en motivaties kunnen we zeggen: de reclassent die andere waarden voorop wil zetten dan criminele om zijn primaire menselijke behoeften te bereiken, zal ook stap twee zetten: investeren in nieuwe vaardigheden en niet wachten tot de wereld vanzelf verandert. En vanaf de andere kant: groei van menselijk kapitaal is iets, wat de reclassent vooral ook op zijn persoonlijke conto mag schrijven. Hij schrijft zijn eigen geschiedenis, heeft daar invloed op door toename van zijn vaardigheden, en dat leidt tot meer motivatie en meer vertrouwen in de waarden achter het veranderingsproces.

Essentieel bij het vergroten van het menselijk kapitaal is de ervaring zelf in toenemende mate invloed, grip, controle te kunnen hebben op de werkelijkheid bij het bereiken van prosociale doelen. Dit wordt ook wel de ervaring van *agency* (Laub & Sampson, 2007) van de reclassent genoemd, en dit leidt tot groei van zelfvertrouwen, ook wel *self-efficacy beliefs* genoemd (Bandura, 1986). Omdat het ervaren van *agency* door de reclassent van groot belang is, moet de reclasseringswerker in de eerste plaats *met* de reclassent werken, en niet 'op hem inwerken'. *Self-efficacy beliefs* zijn van invloed op de keuzes die mensen maken en de acties die zij in verschillende situaties ondernemen, op de *mate van inspanning* die men zich bij bepaalde activiteiten getroost, hoe lang zij blijven volhouden en hoe veerkrachtig zij zijn bij tegenslag en op *denkpatronen* en

emotionele reacties (geringe *self-efficacy* gaat immers gepaard met gevoelens van hulpeloosheid, depressie en angst; een sterk ontwikkeld gevoel van *self-efficacy* gaat gepaard met een pro-actieve, ondernemende en meer zelfverzekerde, serene attitudes).

Denkpatronen en emotionele reacties zijn op hun beurt weer van invloed op de manier waarop en de mate van succes waarmee individuen bepaalde doelen proberen te bereiken. *Self-efficacy –beliefs* ontstaan door interpretatie van informatie die afkomstig is van vier bronnen, namelijk eerdere prestaties of ervaringen, ook wel *mastery experience* of het ervaren van eerder succes, *vicarious experience* of het leren van een model of voorbeeld, *social persuasions* of wel het krijgen van positieve stimulans of aanmoediging door anderen en van een bepaalde somatische en emotionele toestand (angst, stress, geagiteerdheid).

Het versterken van *self-efficacy* is een belangrijk ondersteunend aspect bij de motivatieontwikkeling (Maruna, 2000; Burnett, 2004).

Stoppen met criminaliteit: deelprocessen

Succesvol stoppen met criminaliteit heeft het karakter van een langdurig *transformatieproces* waarbij het verwerven van een prosociale identiteit voorop staat. Tegelijkertijd is het een proces waarbij concurrerende *scripts for deviancy* hun aantrekkingskracht verliezen. Deze worden minder belangrijk omdat cliënten via een verbeterd narratief, sociaal en menselijk kapitaal een bepaalde gewenste kwaliteit van leven op een legitieme manier weten te verwerven. Kortom, zij verwerven iets van waarde dat zij niet meer op het spel willen zetten door de keuze voor concurrerende *scripts for deviancy*.

Farrall en Calverley hebben het proces van stoppen met criminaliteit onderverdeeld in een zestal deelprocessen. Deze deelprocessen verwijzen naar de fase van de detentie, begeleiding/toezicht, de ervaring van burgerschap en sociale inclusie, slachtofferschap, de structurerende werking van locaties en de structurerende werking van emoties.

De detentie beperkt de mogelijkheden om *agency* te ervaren en *mastery* (autonomie) te ontwikkelen. De beperkingen qua gedrag en autonomie strekken zich ook uit tot de periode na ontslag uit detentie. Het zitten of gezeten hebben gaat immers gepaard met extra, niet beoogde vormen van leedtoevoeging die het persoonlijk en maatschappelijk herstel kunnen belemmeren. Te denken valt hier aan het verlies van huisvesting, inkomen, relaties en werk en het ondervinden van problemen na ontslag uit detentie bij het weer op orde zien te krijgen van deze leefgebieden. Hindernissen op deze gebieden vergroten de kans dat de ex-gedetineerde weer terugvalt op zijn oude netwerk van criminele contacten.

Na de detentie assisteert de toezichthouder of begeleider de reclassent bij het vinden van werk, huisvesting, herstel van relaties met belangrijke anderen en bepaalde overige praktische zaken. Bij deze activiteiten of rollen hoort een bepaald gedragsrepertoire dat (weer) opnieuw moet worden aangeleerd. Uit de onderzoeksliteratuur blijkt dat het feitelijk *ervaren van succes* bij het overwinnen van obstakels op het gebied van huisvesting, inkomen, opleiding/werk en middelengebruik een belangrijke stimulans voor de motivatie om te stoppen met criminaliteit kunnen vormen. Het werkzame mechanisme verwijst hier naar het gezegde dat *'nothing breeds success like success'* (Farrall, 2002).

Maruna (2000) over de rol van success ervaren: *"An ex-offender may need to experience some level of personal success in the straight world before they realise that that they do not need to offend to regain a sense of personal agency"*. (p.125)

Omgekeerd blijkt dat een verslechtering van of een gebrek aan verbetering op bepaalde levensgebieden voor een terugval in motivatie kan zorgen (Farrall, 2002). Het succesvol vervullen van het benodigde gedragsrepertoire op bepaalde leefgebieden vertegenwoordigt de eerste stap bij het verwerven van iets dat van waarde is voor de reclassent en dat hij niet meer op spel wil zetten door criminaliteit. Succes bij dit soort activiteiten kan het gevoel of de ervaring versterken dat men er als burger weer bij hoort en een egocentrische en fatalistische houding die immers kenmerkend is voor *persisters*, afzwakken.

Reclassenten zien zich vaak als slachtoffer van noodlottige omstandigheden en leggen vervolgens de oorzaken voor hun criminele gedrag bij de samenleving. Die houden zij verantwoordelijk voor hun leven in de marge dat veelal gekenmerkt wordt door slechte woonomstandigheden, schulden, werkloosheid of weinig betaald krijgen voor werk met weinig uitdaging en perspectief. Omdat deze omstandigheden en bijbehorende tegenslagen aanleiding geven tot negatieve gevoelens van wrok, spijt, teleurstelling en machteloosheid is het ombuigen van criminele loopbanen vaak een kwestie van lange adem. Tegenslag of het uitblijven van perspectief op een snelle verbetering van de situatie is eigenlijk een permanente bron van redenen voor de reclassent om de schuld weer neer te leggen bij de instanties en de maatschappij die hem 'toch niet willen' en hem uitsluiten. Gevolg hiervan is een moeizaam en langdurig ontwikkelingspad met momenten van (terug)vallen en weer opstaan.

De structurerende werking van locaties heeft betrekking op situationele factoren zoals de plaatsen waar reclassenten zich doorgaans ophouden en die via gelegenheidsstructuren en routineactiviteiten de gelegenheid om delicten te plegen beïnvloeden. Structuur krijgen in het leven via scholing, werk een relatie met een partner met een conventionele levensstijl resulteert in afstand nemen en mijden van

gelegenheidsstructuren en routineactiviteiten. De negatieve invloed van criminele netwerken en criminele contacten wordt hierdoor tegengegaan.

De structurerende werking van emoties heeft betrekking op positieve emoties die ontstaan indien de reclassent investeert in en succes ervaart bij het oplossen of verminderen van problemen op verschillende leefgebieden. Deze positieve emoties gaan steeds meer contrasteren met de negatieve emoties die bij een crimineel leven in de marge horen. De structurerende werking van emoties kent vier fasen:

1. *'Early hopes'* waarbij de beginnende *'desister'* zich beter over zichzelf voelt, maar daarnaast nog steeds last heeft van angst en onzekerheid;
2. *Intermediate state*. Na verloop van tijd en een eventuele terugval kunnen tegenstrijdige en ambivalente gevoelens weer de kop op steken en aanleiding geven tot oppositioneel gedrag richting maatschappij en instituties;
3. *Penultimate state*. Door de behoefte aan een oplossing voor nog bestaande emoties van schuld en schaamte over het verleden neemt het belang voor de reclassent van herstel en het weer goed maken met de samenleving of het slachtoffer toe.
4. *Normalcy*. In deze fase wordt het verleden voorgoed afgesloten en kijkt men op het criminele leven en de emoties die daarbij horen terug als iets dat tot het verleden behoort en volstrekt niet meer past bij de huidige identiteit en de aspiraties en plannen die men ten aanzien van het eigen leven koestert.

De reclassent bevindt zich op een continuüm

De fase van *normalcy* suggereert wellicht dat het proces van stoppen een rechtlijnig proces is met conformerend gedrag en een conventionele levensstijl als eindpunt. In werkelijkheid verloopt dit proces veel grilliger. Hoewel er bij de meeste stelselmatige daders (85% volgens Blumstein & Cohen, 1987) voor het dertigste levensjaar sprake is van het aanbreken van een neerwaartse trend in het delictgedrag blijven zich situaties en gelegenheid voordoen waarin men toch voor de verleiding van crimineel gedrag bezwijkt. In feite is er sprake van een ontwikkeling langs een continuüm of dimensie met twee polen (Bottoms et al. 2004). De ene pool is maximale criminele activiteit en de andere pool is maximaal conformerend gedrag. In de levens van de meeste delinquenten worden de beide polen nooit bereikt. Langdurig, permanent maximaal conformerend gedrag is eerder uitzondering dan regel. Immers, ook als delinquenten op latere leeftijd uiteindelijk een rustiger leven leiden en hun criminele levensstijl vaarwel hebben gezegd, dan nog kan er sprake van illegaal gedrag in de vorm van veel lichtere vergrijpen (uitkeringsfraude, belastingontduiking, rijden onder invloed)

Men krijgt dus bij welke (justitiële) interventie dan ook, altijd te maken met delinquenten die zich ergens op een bepaald punt in een criminele loopbaan of continuüm bevinden.

Dit punt wordt beïnvloed door factoren die op dat moment werkzaam zijn binnen de persoon en omgeving van de cliënt. Die factoren zorgen voor een bepaalde dynamiek in het delictgedrag. Die dynamiek manifesteert zich, over de levensloop bezien, in termen van een ontwikkeling op de lange termijn van toenemend, gelijkblijvend of afnemend delictgedrag. De dynamiek op de lange termijn komt op zijn beurt weer tot uiting in een bepaalde, recente pleegfrequentie op de korte termijn.

Interventies zijn eigenlijk pogingen om die dynamiek in het delictgedrag om te buigen in de richting van afnemend delictgedrag en stoppen met criminaliteit. In termen van het continuüm kan men hier spreken van een '*pull towards desistance*' of de pool van het conformerend gedrag.

Oriëntatie op interne en externe condities

Het succes van deze '*pull towards desistance*' is in de eerste plaats afhankelijk van kennis over factoren die het criminele gedrag doen ontstaan, in stand houden of juist doen afnemen. Inzicht in de aard en de werking van deze factoren op het niveau van het individu en het *begrijpen* van datgene wat cliënten op een gegeven moment drijft om door te gaan met criminaliteit of om het criminele gedrag juist af te bouwen en te beëindigen, dienen het vertrekpunt te zijn van de interventie. Dit geldt ook voor een interventie door de reclassering. De reclasseringswerker richt zich daarbij op het menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en narratief kapitaal uit de driehoek van McNeill. Binnen deze driehoek gaat het steeds om bepaalde *interne en externe* condities die het proces van stoppen met criminaliteit hinderen dan wel kunnen bevorderen. Interne condities verwijzen naar problemen met vaardigheden, waarden en overtuigingen en de externe condities naar gebrekkige of ontbrekende kansen, mogelijkheden en hulpbronnen in de omgeving.

Hinderende condities noemen we obstakels of risicofactoren en condities die het proces van stoppen kunnen bevorderen of vergemakkelijken noemen we beschermende factoren. McNeill spreekt hier over consonante en dissonante condities voor het stoppen met criminaliteit.

Het begrijpen van de samenhang tussen deze condities en de ontwikkeling van het criminele gedrag is van groot belang voor de reclasseringswerker. Die samenhang en de bijbehorende causale mechanismen of ontwikkelingspaden die het criminele gedrag in stand houden of juist afremmen, dienen voor elke individuele cliënt te worden verhelderd. Deze ontwikkelingspaden zijn namelijk niet voor iedereen hetzelfde. Zo kunnen aan het gebrek aan vast werk en het ontbreken van goede bindingen op dit leefgebied (ook wel gebrek aan arbeidsstabiliteit) verschillende oorzaken ten grondslag liggen. Het kan te maken hebben met een onvoldoende kwalificatie voor de arbeidsmarkt of demotivatie ten aanzien van werken, maar het kan ook te maken hebben met het onvermogen om zich bepaalde (sociale)competenties eigen te maken die van belang zijn voor het behoud van werk en het goed kunnen omgaan met collega's en leidinggevendenden. Zo kan bij problemen op het leefgebied van opleiding en arbeid achter het ontbreken van het primaire goed van ontplooiing en autonomie door middel

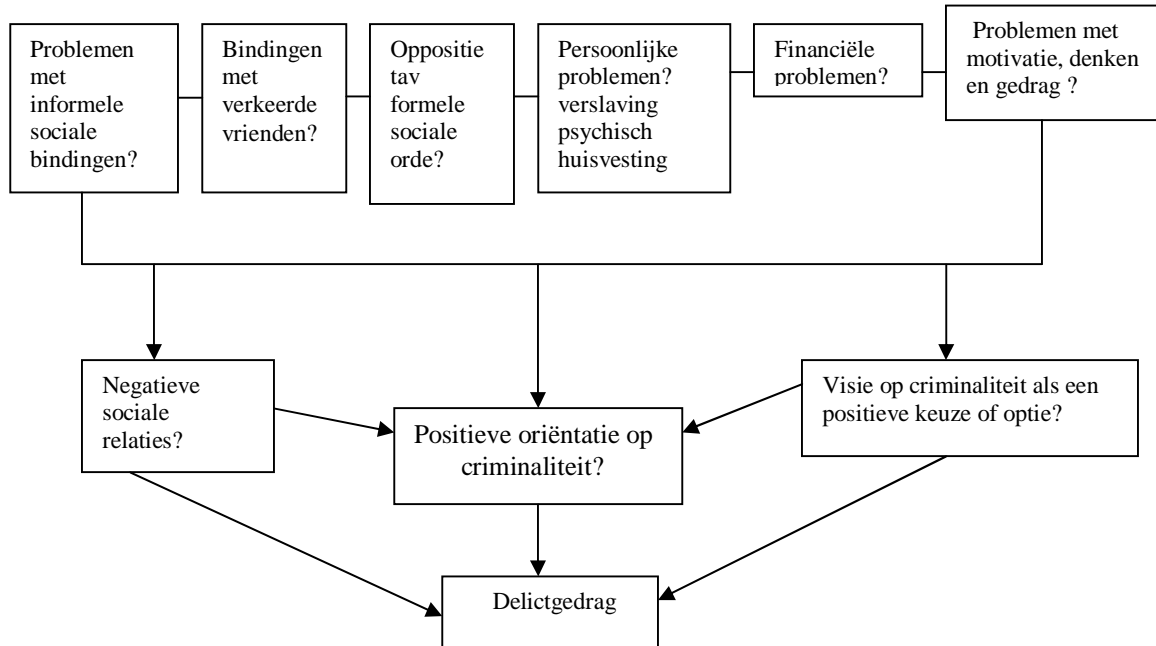
van werk een ander probleem schuil gaan dat bijvoorbeeld verwijst naar het primaire goed van verbondenheid en gebrekkige sociale en cognitieve vaardigheden op dit gebied.

Aan problematische bindingen op het gebied van werk kunnen tevens sociaal structurele oorzaken ten grondslag liggen die indirect consequenties hebben voor de overtuigingen en het (criminele) gedrag van de reclassent. Te denken valt hier aan een strafblad als structureel obstakel voor (ex)justitiabele bij het vinden van werk of gewijzigde economische verhoudingen in de neo-liberale samenleving met, voor sommige groepen, meer ongunstige, minder stabiele arbeidsomstandigheden. Bij het bestuderen en /of bevorderen van het stoppen (of doorgaan) met criminaliteit dient men dan ook de (ruimere) sociale, culturele en maatschappelijke context van *desistance* te betrekken (Bottoms et al. , 2004). De sociale context van het dagelijkse leven van veel (ex)-justitiabelen is beslist een andere dan die van de professionals die dit rapport lezen. Het leven van de meeste justitiabelen speelt zich af in gemeenschappen of locaties met specifieke culturele en sociaal structurele omstandigheden die op hun beurt weer verband houden met de percepties van kansen en mogelijkheden voor verandering, (sociale) identiteit, levensstijl en het (criminele) gedrag. Die sociaal structurele context komt bovendien ook terug in de narratieve constructies van de reclassent.

In beeld brengen van hinderende dan wel beschermende condities

Het bepalen van de mate waarin interne en externe condities consonant of dissonant zijn voor *desistance* gebeurt via assessment en diagnose. Assessment/diagnose dienen in het teken te staan van een systematische inventarisatie op relevante leefgebieden van interne en externe condities die het proces van stoppen met criminaliteit kunnen hinderen dan wel bevorderen. De reclasseringswerker streeft bij zijn assessment naar een coherent, gestructureerd en chronologisch verhaal over de cliënt en de ontwikkeling van zijn criminele gedrag over de levensloop. Levensloopgebeurtenissen die van invloed zijn geweest op het criminele gedrag worden in beeld gebracht. Het verhaal van de cliënt hierover en het verhaal over hoe hij verder wil met zijn leven en wat hem hindert of juist stimuleert om een criminele levensstijl vaarwel te zeggen, horen onderdeel van het assessment te zijn. Assessment en diagnose leveren het materiaal voor begeleiding waarbij doelen worden gesteld en voorwaarden worden geformuleerd. De begeleiding dient immers gebaseerd te zijn op relevante *approach goals* en *avoidance goals*. In het onderstaande schema ontleend aan Byrne & Trew (2008) worden de interne en externe condities als noodzakelijke ingrediënten voor de begeleiding verduidelijkt met behulp van een reeks achtergrondkenmerken en hun

samenhang met crimineel gedrag (criminogene factoren).

In het schema zijn twee lagen te onderscheiden. De eerste laag weerspiegelt de achtergrondkenmerken van cliënten en van hun levensstijl die samenhangen met criminaliteit. Elke reclassent vertoont een bepaald profiel op deze condities (Nelissen, 2010). Om dat profiel en het dissonante of consonante karakter te bepalen dient de reclasseringswerker zich vragen te stellen over de aan- of afwezigheid en mate van ernst van de problematiek op de bovengenoemde gebieden. Condities kunnen van dien aard zijn dat zij het proces van stoppen bemoeilijken of vergemakkelijken. Bijvoorbeeld afwezigheid van verkeerde vrienden of middelengebruik en aanwezigheid van kwalitatief goede en stabiele bindingen met een partner of werk zijn bevorderlijk voor het proces van stoppen met criminaliteit. Inspanningen bij deze beschermende factoren zullen dan vooral gericht moeten zijn op versterking en consolidatie.

De condities in de eerste laag werken door in de tweede laag waarin de ervaren kwaliteit van sociale relaties, de oriëntatie en visie op crimineel gedrag en het ontstaan of continueren van het delictgedrag centraal staan. Ook hier is sprake van gradaties of een variërende sterkte van verschijnselen die uiteindelijk doorwerkt in een bepaalde frequentie en ernst van het delictgedrag.

In het volgende deel van deze paragraaf wordt het schema verder toegelicht. Tussen haakjes staan steeds de criminologische theorieën vermeld die een verklaring bieden voor de werkzame causale mechanismen. In de bijlage worden deze theorieën in beknopte vorm toegelicht.

Negatieve informele sociale bindingen. Dit cluster van factoren heeft betrekking op de mate van aanwezigheid van problematische, afwezige of verzwakte bindingen met familie, partners en op gebrekkige bindingen met betrekking tot opleiding, werk en de omringende gemeenschap. Als bindingen met pro-sociale personen of instituties verzwakt zijn, neemt ook de informele sociale controle af. Dit mechanisme werkt als volgt. Doordat men weinig te verliezen heeft op het gebied van sociale relaties, opleiding en werk wordt de drempel voor het plegen van delicten verlaagd. Negatieve consequenties van crimineel gedrag (afkeuring door de naasten, schaamte, verlies van opleiding/werk of een relatie) worden immers als gevolg van het ontbreken van positieve sociale bindingen en sociaal kapitaal gereduceerd. Daardoor neemt de kans op crimineel gedrag toe (*Informele sociale controletheorie*).

Binding met verkeerde vrienden. Omgang met vrienden die er een criminele levensstijl op na houden en zich afzetten tegen conventionele maatschappelijke normen resulteren in een visie op criminaliteit als een positief, prettig of spannend tijdverdrijf. Omgaan met verkeerde vrienden geeft bovendien een gevoel dat men ergens bij hoort. Vooral als men zich verveelt en niets te doen heeft, fungeren criminele activiteiten met verkeerde vrienden vaak als een surrogaat voor het bevredigen van de basale behoefte aan controle over en het geven van een doel of zin aan het leven. (*Differentiële Associatie theorie, Social Learning theorie, theorie over subculturen*)

Oppositie tav formele instituties. Delinquent gedrag gaat vaak gepaard met een negatieve houding ten aanzien van de maatschappij. Dit uit zich in een levensstijl waarin men lak heeft aan alles en iedereen. Kenmerkend is een gevoel van niets meer te verliezen hebben. Een dergelijke antisociale houding is van invloed op de afweging die men maakt van de voor- en nadelen van crimineel gedrag. Door een dergelijke houding is men eerder geneigd bepaalde voordelen aan crimineel gedrag toe te kennen die de gepercipieerde kosten of nadelen overtreffen. (*Labelling theorie, Reintegrative Shaming, Defiance theorie*)

Persoonlijke problemen. Deze hebben betrekking op verbroken relaties met anderen, slachtofferschap van verwaarlozing, mishandeling en misbruik, overmatig en problematisch gebruik van alcohol en drugs, psychisch-emotionele problemen en problemen met huisvesting. Deze problemen kunnen de eventuele invloed van positieve, sociale bindingen verzwakken. Verder kan een verslavingsprobleem het crimineel gedrag in stand houden. Men pleegt bijvoorbeeld delicten om een kostbare verslaving te financieren. Deze persoonlijke problemen kunnen bovendien de houding ten aanzien van crimineel gedrag beïnvloeden. Crimineel gedrag kan namelijk ook fungeren als een verkeerd middel of negatieve copingstrategie waarmee men de problemen op persoonlijk gebied en de negatieve emoties die hiermee zijn verbonden tracht te hanteren (*General strain theorie*).

Financiële problemen. Delinquenten bevinden zich vaak in een positie die in economische zin als gemarginaliseerd is te beschouwen. Vaak is men voor het verwerven van een inkomen van een uitkering afhankelijk. Tegelijkertijd heeft men behoeften aan materiële welvaart, comfort en luxe. In onze hedendaagse samenleving vormen materiële welvaart en consumeren een belangrijk aspect van de levensstijl en identiteit die mensen zich aanmeten. De discrepantie tussen aspiraties op dit gebied en

de feitelijke mogelijkheden leiden vaak tot financiële problemen. Delinquenten kiezen voor criminaliteit uit frustratie over de blokkades bij hun behoeftebevrediging. Criminaliteit is dus in dit verband te beschouwen als een verkeerd middel om bijvoorbeeld in de (basale) conventionele behoefte aan materiële welvaart, luxe en comfort te voorzien (*Anomie theorie, Strain theorie*).

Problemen op het gebied van denken en gedrag: dit type probleem verwijst onder meer naar impulsiviteit, risicozoekend gedrag, gebrek aan zelfbeheersing, verminderd probleembesef, gebrekkig doelstellend gedrag, gebrekkige probleemoplossende vaardigheden, egocentrisme, demotivatie en het gebrek aan verantwoordelijkheid nemen voor het eigen gedrag. Uit de literatuur blijkt een duidelijke samenhang tussen deze vaardigheidstekorten en de verhoogde kans op criminaliteit (*General Theory of Crime, Individual Trait theorie*).

De bovenstaande achtergrondfactoren hangen samen met de processen in de tweede laag van het schema die uiteindelijk resulteren in delictgedrag.

Negatieve sociale relaties. Negatieve en vervreemdende levensgebeurtenissen in combinatie met problemen op leefgebieden en een negatieve houding naar de maatschappij zijn omstandigheden die een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van criminele loopbanen. Het resulteert in *negatieve sociale relaties* die ervoor zorgen dat criminaliteit een steeds belangrijker plaats gaat innemen in het zelfbeeld (identiteit) en de levensstijl die men erop na houdt (*Developmental theorie en Life Course Theorie*).

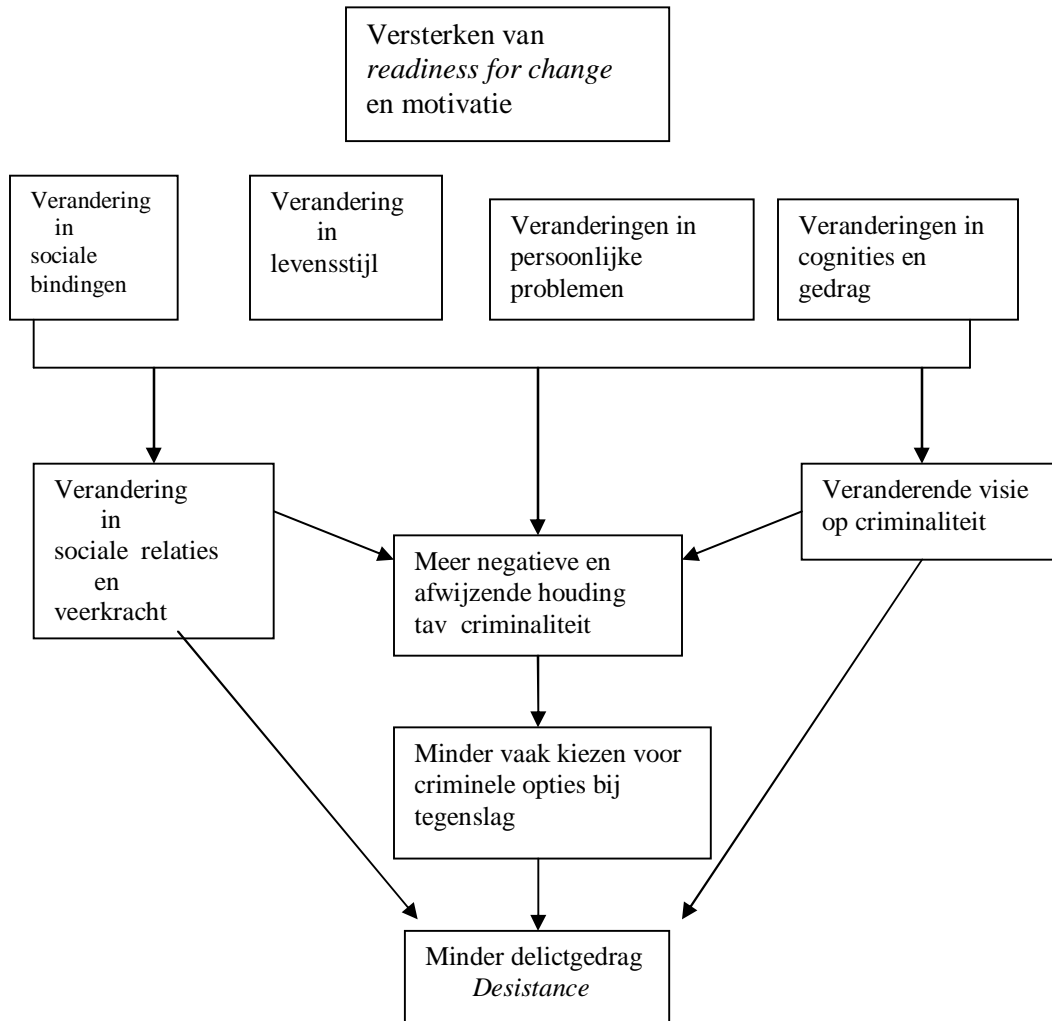
Visie op criminaliteit als een positieve keuze of optie. Contacten met verkeerde vrienden en een levensstijl waarin het plegen van delicten een steeds belangrijker plaats inneemt, zorgen geleidelijk aan voor een visie op criminaliteit als iets dat loont. Men sluit tevens de ogen voor de mogelijk negatieve consequenties van crimineel gedrag en men bagatelliseert de risico's en het antisociale karakter ervan. Criminaliteit wordt steeds meer ervaren als een positieve activiteit in sociale en rationele zin.

De achtergrondfactoren of risicofactoren in de eerste laag van het schema vertonen, blijktens de onderzoeksliteratuur, allemaal een positieve samenhang met crimineel gedrag en dan in het bijzonder ook met de houding ten aanzien van criminaliteit in de tweedelaag van het schema. De achtergrondfactoren in de eerste laag bevorderen een positieve evaluatie van criminaliteit. Zij reduceren immers de perceptie van de nadelen van crimineel gedrag en zij zorgen voor een toename van de gepercipieerde kosten/nadelen van het *niet* plegen van delicten (*Rational Choice theorie*).

Positieve evaluaties zijn een aspect van een **positieve oriëntatie op criminaliteit**. Dit begrip verwijst naar de plaats die crimineel gedrag in de levensstijl en de eigen identiteit heeft ingenomen. Een positieve oriëntatie op crimineel gedrag impliceert een acceptatie van dit gedrag als een belangrijk en gewaardeerd onderdeel van de levensstijl die men erop nahoudt. Uiteindelijk resulteert een positieve oriëntatie op criminaliteit in delictgedrag. De ervaringen die men hierbij opdoet zijn uiteindelijk ook weer van invloed op de houding die men aanneemt tegenover crimineel gedrag en de kosten en baten die ermee verbonden zijn. Voorts beïnvloedt het delictgedrag ook weer het functioneren op de verschillende gebieden in de eerste laag van het model.

Oriëntatie op *readiness for reform* en een pro-sociale identiteit

Heeft de reclasseringswerker eenmaal de *approach goals* en *avoidance goals* geformuleerd dan begint het proces van begeleiding dat is gericht op het ombuigen van criminele loopbanen of de *pull towards desistance*. Dit veronderstelt een aantal activiteiten van de reclasseringswerker. In het onderstaande aangepaste model van Byrne & Trew wordt een en ander weergegeven.

Het ombuigen van de criminele loopbaan richting conformerend gedrag veronderstelt in de eerste plaats een bepaalde bereikte mate van veranderingsbereidheid of *readiness for reform* van de reclassent (Rumgay, 2004). Het veronderstelt een reclassent die iets wil en die iets ziet in de toekomstige begeleiding. Men kan hier reclassenten aantreffen die al behoorlijk bereid zijn om het anders en beter te gaan doen. Zij hebben al in een bepaalde mate een veranderde, meer negatieve kijk op criminaliteit. Deze veranderde houding ten aanzien van criminaliteit verwijst naar (cognitieve) veranderingen *binnen* de persoon (persoonlijke ontwikkeling) als gevolg van ouder en wijzer worden, een

sterkere behoefte aan een positieve zinvolle invulling van het leven, toenemende waardering van sociale relaties en een andere afweging van de voor- en nadelen van crimineel gedrag bijvoorbeeld als gevolg van de cumulatie van de negatieve gevolgen van crimineel gedrag (steeds meer detenties en het bijbehorende verlies van werk, inkomen, relaties). Deze reclassenten hebben vaak al een duidelijk beeld van wat voor hen de goede redenen zijn om het anders en beter te doen. Soms zijn ze ook al spontaan, dat wil zeggen, op eigen kracht aan de slag gegaan met bepaalde problemen. Met hen is het relatief gemakkelijk overeenstemming te bereiken over de *approach goals* en *avoidance goals* uit het plan van aanpak. Bij cliënten die nog sterk verknocht zijn aan een criminele leefwijze en die weinig of niets zien in begeleiding kan het werken aan *readiness for change* een belangrijk doel van het plan van aanpak zijn. In deze gevallen komt het echt aan op de overtuigingskracht en het vakmanschap van de reclasseringswerker om de cliënt via bewerking van het narratieve kapitaal en het zicht krijgen op een ander verhaal in ieder geval te bewegen tot medewerking. In het algemeen geldt dat tijdens het hele begeleidingsproces motivatie een belangrijk aandachtspunt is. Het vraagt om inspanningen gericht op het versterken en vasthouden van motivatie.

Uit het schema kan worden afgeleid waaraan de reclasseringswerker vanuit een bepaalde mate van *readiness for reform* bij de reclassent moet werken om de ontwikkeling naar een pro-sociale identiteit en niet criminele levensstijl te bevorderen. (Rumgay, 2004).

De behoefte aan een pro-sociale identiteit van de reclassent is een belangrijk oriëntatiepunt van de begeleiding. De begeleiding is vervolgens gericht op aanwezige *kansen en mogelijkheden in zijn omgeving* om een dergelijke identiteit te verwerven. Deze omgeving wordt beoordeeld in termen van geschikte *ankers voor verandering of hooks of change* (Giordano et al., 2002). Van belang is in dit verband of die omgeving mogelijkheden biedt om op een overtuigende manier een andere, conventionele persoonlijke identiteit en levensstijl te ontwikkelen. Soms biedt de omgeving gelegenheid om in één keer de wereld van criminaliteit voor goed de rug toe te keren en een pro-sociale identiteit te ontwikkelen. Meestal echter leven daders in omgevingen waar dergelijke kansen niet voor het oprapen liggen. De ontwikkeling van een pro-sociale identiteit en een conventionele levensstijl is een langdurig en moeizaam proces met de sociale context als bron van zowel kansen als tegenslagen. Aandacht voor die sociale context betekent het bewerkstelligen van *veranderingen in sociale bindingen*. De reclasserender richt zich hierbij op het versterken van de verschillende vormen van sociaal kapitaal: *bonding, linking en bridging* (Vogelvang, 2009). *Bonding* kapitaal duidt op 'verbroederend' kapitaal dat men ontleent aan sterke en expressieve banden met mensen in gelijke omstandigheden zoals gezins- en familieleden, goede vrienden en burens. *Bridging* (overbruggend) kapitaal verwijst naar verder afgelegen banden zoals met collega's of kennissen. Deze relaties zijn weliswaar zwakker maar kunnen niettemin de aanwezigheid van hulpbronnen in een sociaal netwerk verbreden. Deze relaties zijn bijvoorbeeld geschikt voor het vinden van werk of een woning. *Linking* ('verbindend') kapitaal verwijst naar bronnen in en binding met de bredere omringende gemeenschap

(de buurt en de stad) die een intrede in andere sociale situaties en nieuwe omgevingen mogelijk maakt. Nauw verbonden hiermee zijn de begrippen sociale cohesie, sociale mobiliteit en sociale inclusie die een bepaalde bereidheid van de gemeenschap veronderstellen om de ex-justitiabele weer een kans en plaats in de samenleving te gunnen. Van belang is het herstel van en het versterken van het ondersteunende sociale netwerk dat in de levens van veel reclassenten is ontregeld of ontmanteld. Behalve op herstel van sociale relaties is het werken aan de verschillende vormen van sociaal kapitaal ook gericht op verbreding en het verbeteren van de toegang tot hulpbronnen. Het openen van tot nog toe gesloten deuren en verhogen van *goodwill* in de gemeenschap is een belangrijk doel. Het verbrede en herstelde sociale netwerk dient dus te worden ingeschakeld als een bron van steun en kracht bij het verwerven van een pro-sociale identiteit. Cruciaal hierbij zijn begrippen als het geven van vertrouwen en de gelegenheid aan reclassenten om iets voor anderen of de gemeenschap te betekenen (*generativity*, Maruna, 2000).

De reclasseringswerker richt zich op *veranderingen in levensstijl*. Hij stuurt hierbij de reclassent in de richting van conventionele en zinvolle bezigheden die de hem weghouden uit routineactiviteiten en gelegheidsstructuren die verbonden zijn met het oude criminele gedragsrepertoire en de verkeerde vrienden die daarbij horen. *Avoidance goals* en formele sociale controle in de vorm van de stok achter de deur kunnen deze strategie verder ondersteunen.

Daarnaast veronderstelt het verwerven van een andere pro-sociale identiteit dat persoonlijke problemen op het gebied van huisvesting, middelengebruik, psycho-emotioneel welzijn, financiën worden verminderd. De reclasseringswerker doet dit niet alleen via de veranderingen in de sociale context. Hij zet er ook iets bovenop in termen van hulp bij het leren van het complexe repertoire van cognities en gedragsroutines dat hoort bij het vervullen van de conventionele rol van partner, ouder, werknemer, huurder, buur of lid van de gemeenschap die zorgvuldig en verstandig omgaat met anderen, zijn inkomen en zijn mentale en fysieke gezondheid. Een pro-sociale identiteit verwerft men niet zo maar, die moet men langzaam maar zeker veroveren en in de ogen van de omgeving op een overtuigende manier waarmaken door het bijbehorende conventionele gedragsrepertoire in termen van *vaardigheden* onder de knie te krijgen en zien vast te houden. Werken aan *self-efficacy* en overige relevante cognitieve –en gedragsmatige vaardigheden is een aspect dat hierbij eveneens om de hoek komt kijken.

Aanwezig zijn en blijven bij tegenslagen: het belang van veerkracht en het sociale netwerk

Het zien vast te houden van een ander gedragsrepertoire is lastig als men te maken heeft met een risicovolle omgeving die stress oplevert, bijvoorbeeld door interpersoonlijke problemen, armoede, werkloosheid, criminaliteit en de verleidingen die hier bij horen. Die problemen in de omgeving verdwijnen immers niet door het feit dat men besloten heeft om te stoppen met criminaliteit en om een ander, conventioneel leven te leiden. Uit onderzoek blijkt dat er daders zijn die, ondanks deze ongunstige sociale context als belangrijke bron van tegenslag, erin slagen om een conventioneel

gedragsrepertoire en een andere, normale niet criminele identiteit in hun leven te verankeren. Zij gebruiken hierbij twee belangrijke hulpbronnen dankzij welke zij blijven volhouden en niet terugvallen, namelijk veerkracht of *resiliency* en sociale netwerken (Rumgay, 2004).

Resiliency verwijst naar effectieve vormen van actieve en emotionele coping met stressvolle gebeurtenissen en tegenslagen. *Resiliency* is niet zozeer een dispositie of eigenschap van het individu. Het heeft het karakter van een cumulatief proces waarbij ontwikkeling van vaardigheden, kansen benutten en succes boeken elkaar wederzijds versterken en voor groei zorgen in het vermogen van de dader of 'stopper' om bij tegenslag niet meer terug te vallen in een crimineel gedragsrepertoire en in recidive (Giordano et al., 2002; Rumgay, 2004).

Pro-sociale sociale netwerken zijn een tweede belangrijke hulpbron waaraan men steun kan ontleen bij het vasthouden van een proces van positieve gedragsverandering en het verwerven van een pro-sociale identiteit. Dit verloopt via het ontstaan van meer positieve sociale relaties die tevens een bron van kracht of inspiratie opleveren om het vol te houden en door te gaan bij tegenslag.

Zoals uit het schema blijkt, is het uiteindelijk resultaat van al deze inspanningen een steeds meer negatieve houding ten aanzien van criminaliteit en een steeds sterkere wens om af te zien van criminaliteit.

Een en ander betekent voor de reclasseringswerker dat hij aanwezig blijft bij het transformatieproces en de vinger aan de pols houdt met het oog op het hanteren van de onvermijdelijke tegenslagen. Hierbij is de reclasseringswerker als raadgever, coach tevens onderdeel van het sociale netwerk waaruit de reclassent kracht kan putten. Enerzijds helpt hij bij het aanboren van andere hulpbronnen in het sociale netwerk anderzijds ondersteunt hij de reclassent bij het veerkrachtig blijven reageren op tegenslagen en het hierbij blijven kiezen voor een conventioneel en legitiem gedragsrepertoire.

Ter afronding van dit hoofdstuk geven we nog een voorbeeld uit de praktijk waaruit blijkt dat een sterke wens om af te zien van crimineel gedrag zich alleen maar kan ontwikkelen binnen de context van sociale relaties. Het betreft hier de ervaringen van een begeleider van verslaafde reclassenten in een kliniek. Deze begeleider merkt het volgende op: *"Op een gegeven moment hebben we veel vooruitgang geboekt. De cliënten hebben een huis, werk, zijn niet meer verslaafd, hebben de scene achter zich gelaten en zij hebben een hele batterij trainingen gehad. En dan zitten ze daar op dat appartement, alles is mooi geregeld en voor elkaar, maar toch missen zij iets. Zij missen belangrijke andere mensen voor wie zij iets kunnen betekenen. Vervolgens zie je dat ze bij de eerste beste tegenslag het er weer bij laten zitten en hun oude kameraden weer uit de scene gaan opzoeken, ze gaan weer gebruiken en vallen dan weer terug."*

[5] Het hoe van reclasseren

Van 'waarom' via 'wat' naar 'hoe'

In de voorgaande hoofdstukken is eerst het belang van reclasseren als eigenstandige professie gelegitimeerd (het 'waarom'): Reclasseren is niet zo maar te vergelijken met andere activiteiten met (ex-)justitiabelen, activiteiten voor recidivereductie en activiteiten voor bescherming van burgers of specifieke slachtoffers. Reclasseren mag als activiteit aanspraak maken op een eigen professioneel domein: de inrichting van een zelfstandige juridische positie en een eigen organisatie.

Op basis van wetenschappelijke inzichten hebben we in het vorige hoofdstuk aangegeven waarop reclasseren zich moet richten om binnen dat domein deze legitieme aanspraken waar te maken (het 'wat', ofwel het doel binnen het professionele domein). Daarbij is besproken dat de reclasseringswerker zich in zijn begeleiding moet richten op drie hoofdthema's: het menselijk kapitaal van de reclassent, zijn narratieve identiteit en motivaties, en zijn sociaal kapitaal. Bij elk van deze thema's werkt de reclasseringswerker aan hinderende en beschermende condities en hun onderlinge verbanden.

In dit hoofdstuk gaat het over het 'hoe' van reclasseren, het vakwerk binnen het professionele domein. Om binnen het domein van de reclassering de legitieme aanspraken waar te maken is ook speciale expertise nodig, en daarop gaan we nu in.

Het 'hoe' gaat over *harmony* én *security*, met het delict als maatstaf

De reclasseringswerker wil de reclassent – die in een impasse verkeert - op een menswaardige en effectieve manier helpen. Hij wil er aan bijdragen dat er voor de reclassent een situatie ontstaat waarin hij wil en kan afzien van delictgedrag (waardoor hij niet recidiveert), en waarin hij wil en kan werken aan het bereiken van persoonlijke behoeften die bij een menswaardig bestaan horen. Om te garanderen dat dit helpen op gang komt en op gang blijft, en om te garanderen dat nieuwe slachtoffers en schade aan de reclassent zelf worden voorkomen, mag de reclasseringswerker controle en dwang uitoefenen. Hij is daartoe gelegitimeerd door Justitie. De reclasseringswerker mag in zijn professie de praktijk *harmony values* en *security values* combineren. Hij mag begeleiding combineren met dwang. Het combineren van beide *values* is ook in het methodiekboek van de reclassering, 'Het delict als maatstaf' een van de belangrijkste thema's (Menger & Krechtig, 2008).

De vraag die in dit hoofdstuk voorligt is: hoe doe je dat? Wat kun je als reclasseringswerker met de reclassent en de andere betrokkenen doen, en hoe moet je met hen praten, om samen te concluderen: wat wij doen werkt, en wat wij doen is menswaardig (ook bij dwang)? Ook in het 'Het delict als maatstaf' worden daartoe vele

aanwijzingen gegeven, waar we bij zullen aansluiten. Het is in dit hoofdstuk niet de bedoeling om nog eens dunnetjes over te doen wat in 'Het delict als maatstaf' staat beschreven. We zullen het 'hoe' vooral op één gebied verbijzonderen, door dieper in te zoomen op de communicatie tussen reclasseringswerker en reclassent tijdens de begeleiding.

Wat weten we over het hoe van reclasseren?

De daadwerkelijk *toepasbare* kennis over *desistance*-processen is eigenlijk nog beperkt. De meest complete samenvatting vinden we bij McNeill (2009):

- Omdat *desistance* een individueel en subjectief proces is, moet de aanpak rekening houden met de identiteit en ook met aspecten van diversiteit (sekse, etniciteit, religie, seksuele geaardheid) van de reclassent. Er zijn geen '*one-size-fits-all*' interventies mogelijk.
- Naast het motiveren van de reclassent is het noodzakelijk dat de reclasseringswerker werkt aan de *hoop* van de reclassent op een leven zonder criminaliteit. Daar hoort uiteraard bij dat die hoop realistisch is. Het sociaal kapitaal van de reclassent moet tastbare kansen bevatten, bijvoorbeeld kansen op werk, op een partnerrelatie, op een prosociale vriendenkring. De reclasseringswerker moet ook die kansen helpen scheppen of vergroten.
- Omdat *desistance* niet alleen plaatsvindt in de context van reclassent en reclasseringswerker, maar ook in de bredere sociale context van de reclassent, moet de reclasseringswerker daarop anticiperen. Hij is een passant. Het sociale netwerk van de reclassent, met name zijn familie, moeten 'het stokje overnemen'.
- De reclasseringswerker moet minstens zo veel aandacht besteden aan krachten en bronnen van de reclassent als aan zijn risico's en problemen.
- Omdat het ervaren van *agency* door de reclassent van groot belang is, moet de reclasseringswerker *met* de reclassent werken, en niet 'op hem inwerken'.
- Interventies die uitsluitend menselijk kapitaal versterken zijn belangrijk, maar niet voldoende.

Het protocol, het retourtje wetenschap en de adem van de werkvloer

Voor het beoogde *proces* met de reclassent geeft bovenstaande samenvatting niet veel gerichte aanwijzingen. Anders gezegd: Tot welke precieze *acties* (woorden en handelingen) van reclasseringswerker de aanwijzingen van McNeill moeten leiden, en hoe je die kunt inzetten en aanpassen in het voortschrijdende *interactieproces* met de reclassent, is nog onvoldoende bekend.

Er zijn wel aanzetten en losse verzamelingen voor precieze *acties* in de literatuur beschikbaar: Er zijn aanwijzingen voor diagnostiek en indicatiestelling, voor de

uitvoering van effectieve interventies en vormen van toezicht. Vooral in de 'What-works' benadering vinden we enkele gedetailleerde instructies en protocollen, zoals voor de toepassing van risicotaxaties en de gedragsinterventies.

Andere aanwijzingen, maar veel minder gericht, zijn opgesteld op basis van onderzoek naar het omgaan met weerstand van reclassenten, het vormen van een werkalliantie met de reclassent, onderzoek naar sociaal leren (rolmodel zijn) en onderzoek naar effectief inzetten van normen, straffen of aanleren van vaardigheden. Deze beschikbare kennis is nog vrij algemeen.

Al deze meer of minder specifieke aanwijzingen voor acties moet de reclasseringswerker toepassen in een voortschrijdend *interactieproces* (doorgaans een gesprek). Vooral dit interactieproces tussen reclassent en reclasseringswerker is nog nauwelijks onderzocht en daarom is het ook niet vastgelegd in specifieke instructies. Er is hooguit een gespreksagenda. Het is daarom niet verbazend dat uit onderzoek naar het reclasseringsproces blijkt dat kennis over effectieve interventies nog nauwelijks deel is geworden van de praktijk van de reclasseringswerker (Bonta et al 2008).

De meeste wetenschappelijke kennis over gedragsverandering en desistance moet daarom voor elke reclassent apart *op maat* worden gemaakt en worden toegepast. De adviseurs, trainers en toezichthouders van de reclassering houden zich dagelijks met deze vertaalslagen bezig. Zij moeten, als handelingswetenschappers, per individuele reclassent de juiste aanpak zelf ontwerpen en uitvoeren. Dat zijn voordurende 'retourtjes wetenschap': Zij maken een beeld of inventarisatie van problemen, sterke kanten, kansen en wensen van de reclassent en zijn context, en zij vergelijken die met wetenschappelijk kennis die buiten dat unieke diagnostische proces staat (heenreis). Dat leidt tot een uitspraak over het risiconiveau of een bepaalde geschikte interventie, en die uitspraak moeten zij toepassen in hun besluit, hun plan, en in het gewone contact (terugreis). Bij deze exercitie, dit 'retourtje', wordt de adem van de werkvloer in de wetenschappelijke kennis geblazen. Wat daarbij helpt, is de al bestaande praktijkkennis van de reclasseringswerker. Die kennis maakt de heen- en terugreis gemakkelijker. Deze vertaalslagen zijn het hart van het reclasseren als professie ¹.

De reclasseringswerker moet dus vaak een 'definitieve vertaalslag' maken naar de unieke situatie van de reclassent, maar hij beschikt niet altijd over de basiskennis en mogelijkheden om dat te doen², en soms ontbreekt ook de overtuiging, omdat hij bijvoorbeeld zijn praktijkkennis wel voldoende vindt. De 'gap' tussen wetenschap en praktijk is ook voor het reclasseringswerk daardoor nog altijd aanzienlijk (Lipsey &

¹ Overigens geven vele auteurs aan dat de wel beschikbare wetenschappelijke kennis toch nog weinig wordt gebruikt door reclasseringswerkers (zie bijvoorbeeld Bruinsma, 1999 en Gendreau, Goggin & Smith, 2000). Er lijken verschillende oorzaken te zijn: de implementatie van die kennis is voor de organisatie te lastig, de effecten van toepassing van die kennis worden pas over langere (te lange) termijn bereikt, slechte communicatie vanuit de top verhindert de overdracht van kennis naar de werkvloer, en kennis kan ook terzijde worden geschoven omdat deze niet past bij de *common sense* overtuigingen van ambtenaren, politici of reclasseringswerkers zelf (voor een overzicht zie Gendreau, Goggin & Smith 2000, Latessa, Cullen & Gendreau 2002, Lowenkamp, Latessa & Smith 2006, Lowenkamp et al. 2008, Taxman et al. 2009, Sperber 2009). De praktijkervaring kan ook de concurrentie aangaan met de wetenschap.

² Er zijn vooral weinig wetenschappelijke aanwijzingen beschikbaar voor de begeleiding bij het sociaal kapitaal en de narratieve identiteit. Voor de aanpak van risicovolle en beschermende condities op die gebieden moet de reclasseringswerker vrijwel geheel op zijn praktijkkennis en de feedback van de reclassent en zijn omgeving koersen.

Cullen 2007). Veel reclasseringswerkers verwelkomen de toename van wetenschappelijke kennis over hun vak, maar zij varen nog steeds vooral op hun persoonlijke ervaringskennis (praktijkkennis) en de feedback van de reclassent.

Reclasseren is geen kookboek

Een complete verzameling letterlijke aanwijzingen voor de (inter-)acties van reclasseringswerkers met reclassenten, op basis van wetenschappelijk onderzoek, is een illusie. De werkelijkheid is zo complex, we kunnen de kaart niet even groot maken als het landschap zelf. Zo'n complete verzameling is ook niet *wenselijk*. Immers, de reclasseringswerker wordt dan een passieve uitvoerder van gespreksrecepten. Voor de aanpak van specifieke problemen of voor bepaalde taken kunnen gespreksprotocollen of draaiboeken heel waardevol zijn. Maar onderzoek laat ook zien dat een actieve inbreng van de reclassent bij het analyseren van de problemen en het bepalen van doelen, en bij het werken aan die doelen, tot meer effectieve hulp leidt dan het voorschrijven of dicteren daarvan (van Yperen, 2003). Menger en Krechtig stellen: "Reclasseren is een coproductie" en "Het resultaat ligt in handen van de klant"(2008, p. 34-35). Bij die aanwijzing vanuit de wetenschap passen geen aanwijzingen voor communicatie in één richting. Hier is het recept: ga in *dialog* met de reclassent. Binnen het op gang brengen en vasthouden aan een dialoog vinden de retourtjes wetenschap plaats. En zelfs het kiezen en uitvoeren van gedetailleerde gespreksprotocollen, draaiboeken en ondubbelzinnige aanwijzingen voor gedragsverandering en controle vanuit de wetenschap en Justitie moeten *binnen* het kader van een dialoog plaatsvinden. Reclasseren is geen kookboek, omdat reclassenten geen gerechten zijn. De reclasseringswerker en reclassent moeten zoveel mogelijk samen een gerecht ontwerpen, koken en keuren, en moeten daarvoor een dialoog aangaan.

Nogmaals: de professionele ruimte

De reclasseringswerker heeft speelruimte nodig om zelf de nodige vertaalslagen te maken tussen de werkvloer / het contact en zijn wetenschappelijke kennis en praktijkkennis. We noemen dit ook wel de *professionele ruimte* (ook wel *discretionaire ruimte* genoemd). Elke reclasseringswerker heeft deze ruimte nodig om tot een dialoog te komen, maar is er ook toe veroordeeld. Er is immers geen alternatief. En daarom is het tegelijk een verantwoordelijkheid, een *professionele ruimte*. Het is de verantwoordelijkheid van de reclasseringswerker zoveel mogelijk geschikte wetenschappelijke kennis te benutten. Soms weer in de vorm van een concreet protocol (bijvoorbeeld de afname van de RISc), dan weer in de vorm van een 'retourtje wetenschap' (bijvoorbeeld bij toepassing van een aanwijzing vanuit motiverende gespreksvoering). Levert het retourtje niets op of zegt het protocol niets, dan is er nog de eigen praktijkervaring en het advies van collega's. Hutschemakers en Van Nijnatten verdedigen de professionele ruimte als zij stellen: "*Strikt protocollair werken leidt tot*

een paradox: hoewel het als wetenschappelijk geldt, verwordt de behandelaar tot een passief en kritiekloos uitvoerder van voorschriften." (2008, p.1025).

Heel sterk geprotocolleerd bij de reclassering zijn de voorschriften voor het toezien op de opgelegde voorwaarden, en het vasthouden aan aanwijzingen en afspraken. Ook al zijn ze niet onderhandelbaar (in elk geval de voorwaarden niet), dan moeten zij toch in de dialoog worden ingebracht. De reclasseringswerker zoekt hierin naar feedback, naar reactie op het gegeven dat er kaders zijn, dat er machtsongelijkheid is. Ook hier moet uitwisseling over zijn, waardoor de reclassent kan ervaren dat zijn zelfbeschikking niet volledig is uitgerangeerd (Menger & Krechtig 2008, p. 39). Dit zijn de lastigste hoeken in de professionele ruimte, omdat machtsongelijkheid doorgaans protest oproept. 'Hoezo dialoog' kan de reclassent denken, 'jij begint al met een monoloog'. Wanneer reclasseringswerkers moeite hebben met het zelf benutten van de professionele ruimte op dit vlak, en de organisatie bevordert dat niet genoeg, ontstaat het risico dat de reclasseringsorganisaties opschuiven in de richting van professionele beveiligingsdiensten, omdat de controleactiviteiten wel gedetailleerd zijn beschreven en daarom een aantrekkelijk houvast bieden voor de korte termijn. Controle is echter een middel, en geen doel van reclasseren.

Toolkit voor de professionele ruimte

Hutschemakers en Van Nijnatten geven aan dat alleen een actief lerende professional in staat is de 'gap' tussen wetenschap en praktijk te overbruggen. Veel onderzoek naar de implementatie van *evidence-based practices* ondersteunt deze stelling (Vogelvang, 2009). Hoe gaat zo'n 'actief lerende professional' te werk? Hier gaat het werkelijk om het 'hoe' van het reclasseren. Hoe moet een reclasseringswerker in de professionele ruimte a) de beschikbare 'wijsheden' van wetenschap en Justitie zélf toepasbaar maken en dit combineren met zowel b) zijn praktijkkennis als c) de feedback van de reclassent? Daarvoor is een gereedschap, een vertaalinstrument voor reclasseringswerkers nodig. Die verzameling aanwijzingen is tot op zekere hoogte nodig voor reeds specifieke en gedetailleerde *practices* (gedragsinterventies, geprotocolleerde trainingen en het gebruik van instrumenten in het adviestraject), maar veel meer vereist voor meer algemene *programs*, zoals het toezicht of de werkstraf, die voortdurend om 'retourtjes wetenschap' vragen.

Voor a), b) en c) kunnen geen protocollen worden geschreven. Wel kunnen voor de volgorde en de manier van het bespreken van gespreksthema's regels worden aangeboden, die een dialoog bevorderen. Dat zijn regels die op basis van onderzoek blijken bij te dragen aan communicatie die de reclassent raakt, engageert en activeert, die bijdraagt aan ervaren *agency* door de reclassent (het gevoel daadwerkelijk invloed te hebben op de gang van zaken), en die hem helpt binnen de gestelde voorwaarde te blijven en niet anderszins te ontsporen. Anders gezegd: een *communicatietheorie of dialoog-model* is de basis voor het 'hoe' van het reclasseren. Dit model leidt bij toepassing in de praktijk tot een dialoog waarin wetenschap, kennis over factoren die

desistance bevorderen, en het gedwongen kader als thema's worden ingebracht en worden gecombineerd met de praktijkervaring van de reclasseringswerker.

Uitgangspunten voor het hoe: kenmerken van de dialoog met de reclassent

Er is een dialoog nodig die bevordert dat de reclassent zich aan de bijzondere voorwaarden houdt (een doel op de korte termijn) en dat hij een proces van *desistance* ingaat of hiermee verder gaat (het lange-termijndoel, waarmee ook afname van de recidivekans en veiligheid zijn gediend). Voor deze 'reclasseringsdialoog' formuleren we eerst een aantal uitgangspunten:

De interacties van de reclassent en de reclasseringswerker hebben bij voorkeur het karakter van een *dialoog*,

- waarin de reclassent en reclasseringswerker elkaars overtuigingen en opvattingen over het gedwongen karakter van de begeleiding en te bereiken doelen leren kennen en deze op elkaar afstemmen,
- waarin zij ervaren dat hun interacties over de tijd gaandeweg meer complexiteit en diepgang krijgen,
- waarin de doelen direct (of op zijn minst duidelijk herleidbaar) zijn gericht op ander gedrag en andere opvattingen en overtuigingen van de reclassent die bijdragen aan het onderbreken en uiteindelijk helemaal stoppen met criminaliteit,
- waarin beproefde middelen worden ingezet, die bij de doelen in gelijksoortige processen aantoonbaar tot succes hebben geleid,
- en die (tijdelijk) het karakter kan krijgen van een *monoloog* van de reclasseringswerker als de reclassent gedrag laat zien waaruit afleidbaar is dat hij zich niet kan of wil committeren aan de hierboven genoemde kenmerken van een dialoog.

De reclasseringswerker stuurt aan op een dialoog waarin de reclassent het *onderbreken* en *afzien* van criminaliteit steeds meer aantrekkelijk vindt en steeds meer bevestigd ziet. Daarom bevat die dialoog ook het actief samenwerken met de reclasseringswerker om ander gedrag, andere overtuigingen en andere opvattingen te ontwikkelen (menselijk kapitaal en narratieve identiteit). En daarom bevat de dialoog in de tweede plaats ook activiteiten die zijn mogelijkheden daartoe in de omgeving langdurig bevestigen of versterken (sociaal kapitaal). De uitgangspunten voor deze 'reclasseringsdialoog' verwerken we in de volgende paragraaf in een communicatiemodel voor het reclasseringswerk.

De dialoog in stappen: een communicatiemodel voor het reclasseren

Deze paragraaf bevat een kader voor de interacties die de reclasseringswerker in het *face-to-face* contact met de reclassent. Deze aanwijzingen zijn gebaseerd op de

uitgangspunten voor de dialoog. Het model bestaat uit doelen die de reclasseringswerker in de interactie probeert te bereiken, en middelen die de reclasseringswerker kan inzetten om die doelen te bereiken. We bespreken die eerst, en vervolgens leggen we de toepassing van het model stapsgewijs uit. Daarna gaan wij in op de toepassing van dit model in het sociaal netwerk van de reclasserend en bij de ketenpartners van de reclasseringswerker.

De kern van het model is het *negen-veldenschema* van Janet Melse (1986, zie ook De Ruyter & Baartman 1985, De Ruyter & Aalberts 1991). Dit communicatiemodel is ontworpen door pedagogen. We passen het nu toe op het reclasseringscontact. Daarmee zeggen we ook: reclasseren is een vorm van opvoeden.

Het schema bevat drie doelen en drie middelen die in een begeleidingsrelatie kunnen worden ingezet. Tegen elkaar afgezet vormen zij een communicatiemodel met negen velden of *modaliteiten* van communiceren (zie tabel 1).³

De drie interactiedoelen in het model zijn:

1. kracht geven, 2. structuur bieden, en 3. ingrijpen.

Voor elk van deze drie doelen kan de reclasseringswerker drie middelen inzetten:

A. aansluiten bij de leefwereld, B. aan groei appelleren, en C. de persoonspresentatie van de reclasseringswerker zelf.

Dit leidt tot het volgende schema:

Interactiedoel →	1. Kracht geven	2. Structuur bieden	3. Ingrijpen
Interactiemiddel ↓			
A. Aansluiten bij de leefwereld	1A: Meeleven	2A: Kaders stellen	3A: Corrigeren
B. Aan groei appelleren	1B: Aanmoedigen	2B: Aanleren	3B: Aanspreken
C. Persoonspresentatie	1C: Expressief zijn	2C: Zichzelf sturen	3C: Zelfcontrole tonen

Tabel 1: Communicatiemodel voor het reclasseringswerk (op basis van Melse 1986, De Ruyter & Baartman 1985, De Ruyter & Aalberts 1991)

Reclasserenden hebben zowel kracht, als structuur als ingrijpen nodig

Bij de drie doelen gaat het om een keuze van de reclasseringswerker om iets in de interactie met de reclasserend te willen bereiken of over te brengen. De reclasseringswerker wil in het contact laten zien dat hij deze keuze maakt. Hij wil de reclasserend kracht geven, hem structuur bieden, of ingrijpen, en benut daar een of meer van de drie middelen voor. Of de reclasseringswerker die keuze maakt hangt af van de mogelijkheden in de situatie

³ Voor het kader van het reclasseringswerk zijn enkele begrippen aangepast. In de bijlage bij dit hoofdstuk worden de onderdelen van het model onderbouwd met resultaten van onderzoek naar de reclasseringspraktijk.

die hij aantreft, maar ook door zijn overtuigingen en opvattingen als reclasseringswerker, en niet in de laatste plaats door de inzet van wetenschappelijke kennis.

Interactiedoel 1: Kracht geven.

Kracht geven is het bieden van steun om de reclassent zich sterker, krachtiger, steviger, zelfverzekerder te laten voelen. Daardoor kan de reclassent een activiteit, een opdracht of een taak (blijven) uitvoeren of een resultaat kan bereiken. Het belangrijkste resultaat in dit verband is het *desistance* -proces als uitkomst. Maar er zijn ook kleinere resultaten, belangrijkste stappen in de richting van *desistance*, waarbij kracht bieden nodig kan zijn. Bijvoorbeeld het nakomen van afspraken, niet weglopen van een nieuwe baan of het volhouden van een training. Kracht geven is de ook basis voor de werkalliantie van de reclassent met de reclasseringswerker. Hij laat de reclassent immers daarmee zien dat hij verwacht dat het goed gaat, dat het kan lukken, dat er perspectief is.

Interactiedoel 2: Structuur bieden.

Het bieden van structuur is het bieden van zicht op een zaak, zodat de reclassent een activiteit, een opdracht of een taak adequaat kan (blijven) uitvoeren of een resultaat kan bereiken. Het bieden van structuur bevordert dat de reclassent greep krijgt en houdt op zijn *desistance*-proces, of op kleinere stappen, zoals het leren van een nieuwe vaardigheid. Onderdelen van structuur bieden zijn: informatie en uitleg geven, kaders en regels stellen, instructie en training geven, en tenslotte continuïteit, regelmaat, en ritme bieden. De controleactiviteiten door de reclasseringswerker zijn niet bedoeld als straf, maar zijn ook bedoeld om structuur te bieden. Binnen die gegeven structuur kan de reclassent werken aan ander gedrag en aan andere omstandigheden. Samen hieraan werken kan de werkalliantie versterken en verdiepen. Wanneer de reclassent zich goed aan de bijzondere voorwaarden, aanwijzingen en afspraken houdt en in zijn ontwikkeling vooruitgang laat zien, kan de reclasseringswerker besluiten hem op onderdelen meer *zelfstandig* structuur te laten aanbrenge.

Interactiedoel 3: Ingrijpen.

Een reclasseringswerker die ingrijpt, oefent dwang uit op de reclassent, zodat hij (weer) gaat of blijft handelen op de door de reclasseringswerker gewenste manier. Ingrijpen is niet: regels maken en hieraan vasthouden. Dat gaat namelijk aan ingrijpen *vooraf*, en hoort bij structuur bieden. Ingrijpen is wel: er is iets gebeurd, gebeurt iets, of dreigt iets te gebeuren, wat een *veroordelende reactie* vereist. Het element 'veroordelen' is vereist om van ingrijpen te kunnen spreken. De reclassent moet 'op het spoor worden gezet'. Door in te grijpen, laat de reclasseringswerker de reclassent ook zien dat de werkalliantie hem aan het hart gaat, dat hij 'op de rem gaat staan' om hun onderlinge samenwerking te herstellen of veilig te stellen.

De reclasseringswerker kan in de dialoog deze drie doelen afzonderlijk, maar ook in combinatie proberen te bereiken. Het methodisch handelen door de reclasseringswerkers is compleet, wanneer hij over de tijd heen aan *al* deze doelen aandacht besteedt, en dit

adequaat doet. Dit is een norm: reclassenten hebben zowel kracht, als structuur als ingrijpen nodig. Het *desistance*-proces als ontwikkelingsuitkomst en het op de kortere termijn zich houden aan de bijzondere voorwaarden door de reclassent kan worden bedreigd wanneer de reclasseringswerker aan een of meer van deze doelen geen, of inadequate aandacht schenkt.

Echter, de reclasseringswerker zal niet op elk moment evenveel aandacht aan elk van deze drie doelen besteden. Dat hangt af van de persoon van de reclassent en van andere omstandigheden. Hierop gaan we later in.

De reclasseringswerker *moet* aansluiten, appelleren en zichzelf laten zien

Voor het bereiken van elk van de drie interactiedoelen kan de reclasseringswerker kiezen uit drie middelen, die zijn op te vatten als *vaardigheden* of *competenties* van de reclasseringswerker. Ook deze middelen kan de reclasseringswerker apart, of in combinatie hanteren. Om de interactiedoelen te realiseren zijn keuzes nodig. De middelen moeten op maat worden gemaakt. Dit gebeurt in de professionele ruimte, die wordt gevuld met handelen op basis van overtuigingen, opvattingen, praktijkkennis, de resultaten van wetenschap en de kaders die Justitie stelt. De drie middelen zijn:

Interactiemiddel A: Aansluiten bij de leefwereld van de reclassent.

Aansluiten is: beginnen bij wat je aantreft. De reclasseringswerker sluit aan bij wat de reclassent beweegt en kenmerkt, zodat de reclassent kan slagen, zodat zijn handelen kan lukken. De reclasseringswerker sluit aan bij de aangetroffen kenmerken van het menselijk, sociaal en narratief kapitaal van de reclassent, en daarbinnen op de risicovolle en beschermende condities. Hij sluit aan bij zijn bestaande vaardigheden en ontwikkelingsniveau, bij de bestaande aanwezigheid en kwaliteit van zijn relaties met anderen, en bij zijn bestaande overtuigingen en opvattingen. Aansluiten is afstemmen op het juiste niveau, op het goede moment in de situatie, en met de juiste toon / expressie. Het is vooral dit middel, aansluiten, dat de reclassent een gerespecteerd gevoel geeft: ik wordt begrepen en humaan behandeld, maar er wordt ook ingegrepen als dat nodig is. Met name het middel aansluiten zorgt voor congruente overtuigingen en opvattingen van reclassent en reclasseringswerker. De reclasseringswerker 'laat de reclassent als persoon zijn' en voegt daar niets aan toe. De presentiebenadering (Baart & Frans, 2003) is hiervan een bekende uitwerking. Aansluiting is de basis van reclasseren. Het is de voorwaarde voor de inzet van andere middelen in de dialoog met de reclassent. Aansluiten betekent ook, dat de reclasseringswerker werkt met het sociaal kapitaal van de reclassent: zij zijn immers onlosmakelijk onderdeel van zijn leefwereld. Aansluiten betekent ook, dat de reclasseringswerker afstemt op de recidive- en schadekansen van de reclassent, zijn veranderbare criminogene behoeften, en zijn responsiviteit.

Interactiemiddel B: Aan groei appelleren.

Aansluiten alleen is voor goed reclasseren niet voldoende: de reclasseringswerker vraagt namelijk niet iets nieuws van de reclassent. Het tweede middel is daarom het uitnodigen tot anders of zelfstandiger handelen. De reclasseringswerker bevordert ontwikkeling, lokt dit uit, moedigt dit aan, of confronteert, daagt de reclassent uit tot anders handelen. De reclasseringswerker richt zich hierbij primair op criminogene factoren (*'needs'*) van de reclassent die aan delictgedrag zijn gerelateerd, maar brengt een balans aan met het werken aan basisbehoeften van de reclassent. Van dit laatste gaat een normaliserend effect uit; de begeleiding richt zich niet uitsluitend op de problemen van de reclassent, maar ook op het uiten en vervullen van de primaire behoeften die in het *Good Lives Model* van Ward en Brown (2004) centraal staan.

Aan groei appelleren speelt ook een belangrijke rol bij het werken met de weerstand tegen bemoeienis (*reactance*) en tegen verandering bij de reclassent. Indien de reclassent ageert tegen de bemoeienis, en nog niet wil of kan afzien van criminaliteit, dan is vooral van belang dat de reclasseringswerker helder is over zijn eigen rol en over de niet-onderhandelbaarheid van de voorwaarden. Tegelijkertijd vraagt hij de reclassent niet alleen te gaan denken in termen van 'moeten veranderen' en 'gecontroleerd worden' maar ook over samenwerken en het perspectief op een positieve verandering. Ook dat hoort bij het appelleren aan groei. De reclasseringswerker kan daarmee aan de motivatie en uiteindelijk ook de narratieve identiteit van de reclassent positief beïnvloeden. De reclasseringswerker richt zich op de reclassent in zijn rol van '(toekomstige) *desister*'. Hij geeft de reclassent vertrouwen dat hij een stap verder kan zetten. Hij helpt de reclassent dingen te proberen die hij nog niet (goed) kan en lokt uit dat de reclassent over zichzelf gaat nadenken als een persoon die het waard is om met criminaliteit te stoppen. Anders gezegd: dat hij een narratieve identiteit verkiest waarin *desistance* een plaats heeft. Het blijft hier niet bij praten, er wordt gewerkt en geoefend. Activiteiten als gedrag voordoen en rollenspelen horen ook bij appelleren aan groei. Appelleren aan groei is niet alleen inspiratie, maar ook transpiratie.

Bij het appelleren aan groei stelt de reclasseringswerker gaandeweg hogere eisen, en worden meer complexe zaken uitgelegd en aangeleerd. Met appelleren aan groei kan de reclasseringswerker de reclassent echter ook overvragen. Het mag duidelijk zijn dat een balans tussen aansluiten en appelleren belangrijk is.

Interactiemiddel C: Persoonspresentatie.

De reclasseringswerker baseert zijn handelen niet op wetenschappelijke kennis, maar ook op zijn persoonlijke overtuigingen en opvattingen. Ook deze waarden hebben in het contact met de reclassent een 'vol-waardige' plaats. Wat de reclasseringswerker zegt en doet wordt door de reclassent allemaal geobserveerd. Daarom is de reclasseringswerker een rolmodel, of hij dat nu wil of niet. De reclasseringswerker heeft daarom de

verantwoordelijkheid om te kiezen welke persoonlijke overwegingen, ervaringen of emoties hij wil laten zien aan de reclassent. Menger en Krechtig stellen over de reclasseringswerker als rolmodel dat hij "moet staan voor een aantal waarden" (2008, p. 39). Hij kan die inzetten als extra middelen om kracht en structuur te bieden, of wanneer hij ingrijpt. Het is de *'personal touch'* van de reclasseringswerker, die in de verhalen van reclassenten die criminaliteit achter zich hebben gelaten van grote waarde kan zijn geweest. Bij zijn persoonspresentatie gebruikt de reclasseringswerker naast hoofd en handen ook zijn hart. Het maakt de reclassent duidelijk dat er geen scherpe scheiding is tussen de reclasseringswerker als professional en als mens. Elke reclasseringswerker heeft daarbij een eigen, persoonlijke stijl of presentatie. Deze persoonspresentatie moet in balans zijn: een reclasseringswerker kan te veel, of ook te weinig van zichzelf laten zien. Het kracht geven wordt dan te open of gesloten, het bieden van structuur wordt dan te chaotisch of juist te rigide, en bij het ingrijpen is de reclasseringswerker te veel of juist te weinig veroordelend. Met name bij het ingrijpen / normeren van de reclassent is van belang dat de reclasseringswerker zichzelf als persoon laat zien, maar zich daarbij moet beperken tot het delictgedrag, de criminogene factoren en ander grensoverschrijdend gedrag dat is gerelateerd aan het gedwongen kader. Andere persoonlijke normen (bijvoorbeeld over politiek of seksualiteit) kan de reclasseringswerker niet als middel inzetten als hij ingrijpt (Menger & Krechtig 2008, p.189).

Voorbeelden van communicatievormen

De combinatie van drie doelen en drie middelen kan worden uitgewerkt in negen communicatievormen. Voor dit hoofdstuk doen we dat niet voor alle negen⁴We maken hier een keuze, door drie vormen te presenteren: Meeleven (1), Aanleren (5) en Zelfcontrole tonen (9)

Meeleven.

De reclasseringswerker geeft de reclassent kracht geven door aan te sluiten bij zijn leefwereld. Activiteiten hierbij zijn: interesse en betrokkenheid tonen, luisteren, er voor gaan zitten, uitnodigen tot het gesprek. In het gesprek met de reclassent komt zeker zijn rol als justitiabele aan bod, maar ook andere rollen moeten aan bod komen (partner, werknemer, patiënt, bijvoorbeeld). Dit is noodzakelijk, omdat de reclassent niet slechts in de rol van delinquent benaderd moet worden. Dit bemoeilijkt het voor hem om ook buiten dat gebaande pad te denken en met steun van de reclasseringswerker aan andere aspecten van zijn identiteit te werken.

Aanleren

De reclasseringswerker stuurt er op aan dat de reclassent gaandeweg zelf meer structuur in zijn leefwereld aanbrengt, door hem nieuw of alternatief gedrag, vaardigheden en denkpatronen bij te brengen. De reclasseringswerker activeert de reclassent, doet voor,

⁴ Zie Vogelvang (2009) voor een complete uitwerking.

laat de reclassent zelfstandig handelen en reflecteren, geeft opdrachten, zet de reclassent ergens toe aan. In vergelijking met 'kaders stellen' (nummer 4 in het schema) is aanleren meer *leergericht*. Aanleren en meeleven komen vaak tegelijk voor in het reclasseren. Het gebruik van het *instructiegesprek* en - wanneer de reclassent vorderingen heeft gemaakt in de beheersing van nieuw gedrag - ook het *coachingsgesprek* (Hersey 2001), zijn hier de aangewezen middelen. Aanleren vindt aanvullend en heel gericht plaats in *gedragsinterventies*.

Aanleren is een kernactiviteit voor de reclasseringswerker. Het is essentieel dat de reclasseringswerker voor de reclassent een omgeving en een tijdvak creëert die hij ervaart als een *leeromgeving binnen* de werkalliantie. Alleen dan kunnen zij sociaal en praktisch gedrag samen analyseren, systematisch werken aan nieuw gedrag op basis van gedragsmodificatie-technieken als imitatieleren, het leren van technieken voor probleemoplossing, of het vormen van nieuwe gedragsketens door stapsgewijs onderdelen te oefenen (*shaping of chaining*).

Wanneer de reclassent zich niet wil verbinden aan een regel, een activiteit, taak, of opdracht, dan is vereist dat de motivatie van de reclassent – en niet zijn gedrag – verandert. In deze situaties zet de reclasseringswerker de methode van *motiverende gespreksvoering* in (Miller & Rollnick 2002). Ook dit is een vorm van appelleren aan groei, bedoeld voor situaties die al snel een veroordeling uitlokken (de reclassent wil namelijk niet meewerken). Het boeiende van motiverende gespreksvoering is, dat het veroordelende element ontbreekt. De reclasseringswerker helpt de reclassent uitsluitend met behulp van deze methode zijn overwegingen te *ordenen*, en laat het besluit dan bij de reclassent zelf. Het is daarmee een bijzondere vorm van aanleren.

Zelfcontrole tonen.

De reclasseringswerker grijpt in met behulp van zijn eigen overtuigingen en opvattingen. De reclasseringswerker beslist voor zichzelf: nu moet ik hier de reclassent goed van doordringen. Hij laat daarom zijn boosheid, irritatie, schrik, teleurstelling, of verdriet aan de reclassent zien. Hiermee kan de reclasseringswerker het *belang* van een correctie / straf en het ontwikkelen van zelfcontrole benadrukken.

Zelfcontrole tonen heeft een onder- en bovengrens: De reclasseringswerker dient assertief genoeg te zijn om dat te doen. Hij moet boos of anderszins emotioneel durven en kunnen worden. De reclasseringswerker is degene die reageert omdat hij het niet prettig vindt. De regel of norm zelf reageert niet. De reclasseringswerker moet daarom altijd *zichzelf* ook benoemen. Dus niet 'liegen mag niet' maar 'ik vind het ellendig als jij liegt, daar word ik treurig van.'

Aan de andere kant moet de reclasseringswerker zijn zelfcontrole wel bewaren, hij mag deze niet verliezen. Schreeuwen en vernederen hebben geen zin. Op korte termijn is dat soms effectief omdat ze schrik aanjagen, maar op lange termijn zeker niet: de reclassent zal (open) contact met de reclasseringswerker gaan vermijden, en de reclasseringswerker laat precies na wat hij wil dat de reclassent doet: zijn zelfcontrole bewaren. En er is dan

ook geen relatie met de overtreding. Ook het laten blijken van teleurstelling, verdriet of schrik (schuldinductie genoemd) moet een reclasseringswerker niet overdrijven. De reclassent ervaart dan macht te hebben over de reclasseringswerker.

Het hoe van reclasseren: stappen bij de toepassing van het communicatiemodel

De reclasseringswerker zet de negen communicatievormen overdacht in. Het kan zijn, dat hij af en toe op basis van zijn overtuigingen snel en doortastend reageert, maar over de gehele linie hoort het reclasseren ook te worden aangestuurd door praktijkkennis, eigen opvattingen en wetenschappelijke kennis. Om deze drie waarden gericht en weloverwogen in te zetten in de communicatie, en om te kiezen uit een of meer vormen in het communicatiemodel worden acht stappen doorlopen. Deze zijn een aanpassing van het model van De Ruyter en Aalberts (1991). Voor de goede toepassing van het communicatiemodel is een analyse van de situatie van de reclassent aan de hand van deze stappen vereist. Op basis van die analyse kunnen onderdelen van het communicatiemodel gericht worden ingezet in het contact met de reclassent.

Daarbij gelden twee uitgangspunten:

1. De reclasseringswerker vat het gedrag en de overige kenmerken van de reclassent op als een *agogische* vraag: reclassenten moeten adequaat leren *handelen*, zodat zij autonome persoon worden die zelf kunnen afzien van crimineel gedrag. En ten tweede gaat de reclasseringswerker er van uit dat de reclassent, zoals ieder mens, de drang heeft om primaire behoeften (*'primary goods'*) te uiten en te vervullen (Ward & Brown 2004). De reclassent kan dat nog niet adequaat: hij kiest voor de verkeerde middelen (verkeerde 'secundaire behoeften') om zijn doelen te bereiken. Bijvoorbeeld: straatroof om in je onderhoud te voorzien. Of aanranding om invloed te hebben op een ander. Door de keuze van de verkeerde middelen is begeleiding en controle nodig. In onderstaand schema staat vermeld om welke primaire doelen het voor elk mens gaat:

Primaire behoeften reclassent	Receptief	Actief
Vitaal	Inkomen (voor voedsel, kleding, e.d.), huisvesting, identiteitspapieren	Inspannen (bewegen, werken)
Objectgericht	Zekerheid: een bekende en voorspelbare fysieke, sociale en spirituele werkelijkheid	Exploreren en (leren) beheersen van de fysieke, sociale en spirituele werkelijkheid
Interpersoonlijk	Veiligheid ervaren en zich geborgen voelen bij een ander	Invloed op, aandacht van, meedoen aan, en richting geven aan het handelen van een

	ander
--	-------

Tabel 2: Primaire basisbehoeften.

Stap 1: Kijk naar het fysieke instrumentarium.

Voor het uiten en vervullen van behoeften beschikt de reclassent over een lichamelijk instrumentarium: sensomotorisch, cognitief, emotioneel en in termen van een temperament (de gevoeligheid voor stimuli en mate van activiteit, hier vinden we ook de *leerstijl* van de reclassent). Bij reclassenten kan sprake zijn van een instrumentarium dat niet goed werkt. Het instrumentarium kan het uiten van en voorzien in bepaalde basisbehoeften *belemmeren* (bijvoorbeeld een ziekte, LVB-problematiek of psychopathologie), en/of het instrumentarium kan ervoor zorgen dat bepaalde basisbehoeften gaan *domineren* (bij voorbeeld tekort aan empathie, agressie, verslaving). De reclasseringswerker moet voor het 'hoe' van het reclasseren eerst weten op welk instrumentarium hij zal moeten aansluiten. Anders slaat hij mogelijk de plank mis.

Stap 2: Kijk naar positief en negatief gedrag

De reclasseringswerker moet voor elke criminogene factor weten wat problematisch en niet-problematisch sociaal en praktisch gedrag van de reclassent is, en hoe dit is verbonden aan het gedrag dat centraal staat: het delictgedrag. Hij kan dit te weten komen op basis van diagnostiek door anderen, bijvoorbeeld de adviseur. Problematisch gedrag is gedrag dat problemen oproept voor de reclassent en / of voor zijn omgeving, het is bijvoorbeeld gedrag dat niet leidt tot het gewenste doel, misverstanden opwekt, negatieve reacties of moeilijk te hanteren is. Bij stap 2 geeft de reclasseringswerker geen oordeel over wiens probleem het is of waar de fout ligt. Voor de verschillende criminogene factoren wordt gewoon eerst nagegaan welk positief en negatief gedrag kenmerkend is voor de reclassent.

Stap 3: Waarom dit gedrag? Kijk naar de motieven.

De reclasseringswerker gaat na wat het motief van de verschillende gedragingen bij de reclassent is. Dat motief hangt samen met hoe de reclassent de situatie of context *ervaart* waarin hij dat gedrag laat zien. In deze stap 3 wordt dus de stap gemaakt naar innerlijke wereld van de reclassent. Het denken en voelen door de reclassent zijn voor de reclasseringswerker ook 'targets', en hij moet ze leren kennen. Dat is noodzakelijk, omdat veel onderzoek laat zien dat cognitief-gedragsmatig werken een effectieve werkwijze kan zijn voor het terugdringen van recidive (Menger & Krechtig 2008, p.99).

De reclassent kan de situaties of context als bedreigend, uitnodigend of verplichtend ervaren, en dat leidt tot andere motieven achter het gedrag dat hij laat zien.

- Als de reclassent de context als bedreigend (ook: overweldigend of onduidelijk) ervaart zal hij vooral *afwerend gedrag* laten zien: vermijden, agressie, voor het eigen gewin gaan, etc. Werend gedrag kan ook positief, gezond zijn: assertiviteit, niet ingaan op druk van anderen en zelfverdediging vallen hier ook onder.
- Bij de ervaring van een uitnodigende context zal de reclassent *ondernemend gedrag* tonen: actief meedoen, initiatieven tonen, die overigens ook crimineel kunnen zijn.
- Bij een ervaring van een situatie die hem de overtuiging geeft dat hij ergens toe verplicht is, zal hij *engagerend gedrag* laten zien: zorgen, helpen, assisteren, of bijvoorbeeld excuses aanbieden. Ook bij engagerend gedrag kan een crimineel motief op de achtergrond meespelen.

Stap 4: Beoordeel de regels die de reclassent hanteert

De reclassent heeft begeleiding en controle nodig bij het leren *regelgeleid* uiten en vervullen van zijn basisbehoeften. De reclasseringswerker introduceert bij deze stap *waarden*, omdat hij een oordeel gaat geven over de regels die het gedrag van de reclassent leiden. De context van reclasseren is ook *normatief*, en bij deze stap wordt bepaald welke normen aan de reclassent worden voorgelegd. '*Regelgeleid*' is een norm. Regelgeleid wil zeggen dat de reclassent regels heeft en gebruikt om *adequaat* werend, ondernemend en engagerend te handelen bij elke criminogene factor, waardoor hij kan afzien van criminaliteit en een menswaardig bestaan kan opbouwen. De meningen van de reclassent en de reclasseringswerker over wat zij onder 'adequaat' verstaan kunnen verschillen. Het is per criminogene factor een onderwerp waarover de reclasseringswerker de discussie aangaat, waarbij hij zijn eigen oordeel niet achterwege laat. Hij probeert met de reclassent tot overeenstemming te komen dat er andere of nieuwe regels nodig zijn zodat de reclassent geen bemoeienis van Justitie meer zal ervaren, en – belangrijker- dat hij een menswaardig en bevredigend bestaan kan opbouwen.

Wat is regelgeleid precies: De reclassent handelt adequaat als hij zijn basisbehoeften bij elke criminogene factor uit en vervult op een *bruikbare* (werkzame, geschikte) en *passende* (gepaste, niet criminele) manier in de betreffende cultuur. Er zijn drie klassen bruikbare en gepaste regels. De reclasseringswerker beoordeelt per criminogene factor of de reclassent de beschikking heeft over die regels:

1. Technische regels: de reclassent moet iets kundig, vaardig kunnen doen. Hieronder vallen verschillende stappen, waaruit vaardigheden zijn opgebouwd. De reclassent moet in de eerste plaats de situatie die van hem een actie vraagt, kundig kunnen *ervaren*. Hij moet de feiten verzamelen, die binnen de context kunnen begrijpen, zijn emoties checken en niet te snel tot een interpretatie of oordeel komen. Vervolgens

moet de reclassent op een kundige manier zijn doelen en zijn gedrag voor de situatie *ontwerpen*, deze moeten gepast en geschikt zijn, en de reclassent moet uit voldoende gedragsalternatieven kunnen *kiezen*. Tenslotte is er het *gedrag zelf*: de reclassent moet zijn vaardigheid kundig inzetten en kunnen vasthouden van het gedrag of er op tijd mee kunnen stoppen. Is deze hele reeks in orde, dan kan de reclassent vaardig weren, ondernemen of zich engageren. Bij het leren van deze regels moet de reclasseringswerker vermijden dat hij de reclassent steeds corrigeert. Dat is ontmoedigend. Vaardigheden leren is juist een kwestie van aanmoedigen, samen oefenen, en een positief rolmodel zijn.

2. Regels voor het denken over anderen: Hier gaat het om de *houding* van de reclassent ten opzichte van anderen bij het uiten van en vervullen van behoeften. De reclassent hoort niet te weinig met de belangen van anderen rekening te houden (hetgeen bij de meeste reclassenten het probleem is), maar ook niet teveel. Hierbij horen drie criteria: nabijheid (de reclassent komt niet te dichtbij en is ook niet te afstandelijk), schikking (de reclassent stelt zich naast, en niet teveel boven de ander of onderschikt aan de ander op), en gelijkwaardigheid (de reclassent beschouwt zichzelf niet als minderwaardig of superieur aan een ander). Om vaardig te weren, ondernemen of zich te engageren, moet de reclassent ook denken over nabijheid, schikking en gelijkwaardigheid in balans hebben. Wanneer de reclassent bijvoorbeeld naar een sollicitatiegesprek moet (ondernemen), moet hij niet alleen gespreksvaardigheden hebben, maar ook het nadenken over de afstand en nabijheid in het gesprek, zijn denken over de werkgever als mogelijke baas, en zijn gevoel van eigenwaarde zijn daarbij van belang. De reclasseringswerker moet hierbij vermijden dat hij gaat therapeutiseren en meeleven met de reclassent. De belangen en wensen van de reclassent zijn belangrijk, maar die van anderen net zo goed. Daarover mag geen misverstand zijn, en de reclasseringswerker mag hier een vrij zakelijke, instruerende houding innemen en ook normeren.
3. Regels voor het laten zien wie je bent en waar je voor staat (authenticiteit). De reclassent toont zichzelf als een waarachtig persoon. Hij staat open voor ervaringen en handelt ook op een open wijze. Dit betekent ook: niet ontkennen of liegen, manipuleren, zaken afdekken of met een verborgen agenda werken. Daar zijn moed, en prosociale normen voor nodig. De reclasseringswerker kan de ervaring hebben dat de reclassent iets wel technisch goed doet en dat zijn houding ten opzichte van anderen goed is, maar dat hij niet echt is, niet eerlijk is tegenover zichzelf, wegduikt, theater speelt. Om vaardig te weren, ondernemen of zich te engageren, moet de reclassent ook laten zien wie hij is en waar hij voor staat. In het voorbeeld van het sollicitatiegesprek: de werkgever in dat gesprek ervaart dat de reclassent open is, echt meent wat hij zegt, en geen spel of rol speelt. Om de reclassent te helpen zich meer open, echt op te stellen moet de reclasseringswerker vermijden dat hij corrigeert. Het gaat hier juist om interesse en respect tonen, openheid aanmoedigen en belonen, en eventueel aanspreken: de reclassent laten zien dat hij zich met een gesloten of oneerlijke houding dieper in de problemen werkt.

Stap 5: Bepaal het beschikbare en vereiste sociaal kapitaal

Bij deze stap gaat de reclasseringswerker na, of de reclassent beschikt over het vereiste sociaal kapitaal om adequaat te kunnen handelen. Hij stelt vast of er relaties in de omgeving zijn, in de vorm van familie, vrienden, werkgevers, en dergelijke, die de reclassent in staat stellen en echt verwelkomen om adequaat werend, ondernemend en engagerend gedrag te ontwikkelen, en de daarbij horende regels. Zijn de juiste mensen in de buurt om technisch, vaardig te leren handelen? Om een goede houding tegenover anderen te ontwikkelen? Om te laten zien wie hij echt is? Bij deze 'juiste mensen' horen ook de andere betrokkenen professionals: zijn zij goed op de hoogte? Hebben zij congruente doelen met die van de reclassering? Werken zij goed samen?

Stap 6: Stel werkpunten vast

De reclasseringswerker en de reclassent leggen het 'hoe' vast in werkpunten die prioriteit hebben bij de begeleiding en controle. Omdat vaardigheidstekorten bij reclassenten vaak centraal staan, zal vrijwel elke reclassent *technische* werkpunten hebben bij een of meer criminogene factoren, in combinatie met *relationele* werkpunten. Het gaat daarbij vaak om adequaat leren *ondernemen*, maar ook werkpunten voor adequaat *weren* en *engageren* zijn uiteraard mogelijk.

Stap 7: Kies geschikte leersituaties

De reclasseringswerker legt met de reclassent voor elk werkpunt vast wat voor soort situatie daarvoor ingezet kan worden. Dat wordt vastgesteld met behulp van stap 2, waarin beschreven staat welke criminogene factoren problematisch gedrag opleveren en welke niet. Voor de factoren die geen problematisch gedrag opleveren wordt nagegaan in hoeverre ze gebruikt kunnen worden om aan de werkpunten te werken. Leersituaties worden bij voorkeur in de eigen leefomgeving van de reclassent aangeboden of benut. Het kan hier ook gaan om gedragsinterventies of behandeling door derden.

Stap 8: Kies de middelen in het communicatiemodel

De reclasseringswerker kiest voor elk werkpunt waar hij in de communicatie met de reclassent een focus moet aanbrengen. Daarvoor wordt het communicatiemodel met de negen interactievormen gebruikt. Per werkpunt kan de reclasseringswerker aangegeven hoe hij idealiter kan handelen, wat hij kan doen als de ideale aanpak niet uitvoerbaar is, en wat de reclasseringswerker moet vermijden. Het ideale handelen is altijd uitgangspunt. Onder stap 4 hebben we daar al aanwijzingen voor gegeven. Er kunnen zich echter situaties voordoen waarbij het ideale handelen niet mogelijk is, bij voorbeeld

doordat de tijd ontbreekt of andere zaken om aandacht vragen. Voor de ideale aanpak wordt het betreffende handelingsaspect aangevuld met concrete aanwijzingen.

Focus in de dialoog → Probleem voor een specifieke criminogene factor ↓	Ideaal	Eventueel	Niet/risikant
Technisch (vaardig weren, ondernemen, of engageren)	Aanleren Aanmoedigen Zichzelf sturen	Kaders stellen	Corrigeren
Belangen van anderen (juiste houding tegenover anderen bij weren, ondernemen, of engageren)	Kaders stellen Aanleren Aanspreken Zelfcontrole tonen	Zichzelf sturen	Corrigeren Meeleven Expressief zijn
Laten zien wie je bent en waar je voor staat (echtheid, waarachtigheid bij weren, ondernemen, of engageren)	Meeleven Aanmoedigen Aanspreken Zelfcontrole tonen	Zichzelf sturen	Corrigeren

Tabel 3: Interactietypen bij regeltekorten van criminogene factoren.

Het betrekken van andere professionals bij het reclasseren

De reclasseringswerker werkt samen met andere instanties voor het realiseren van een advies of - als *casemanager* - in het belang van het houden van toezicht op de voorwaarden.

Samenwerking met ketenpartners is noodzakelijk voor effectieve begeleiding waarin *harmony* en *security values* worden gecombineerd. De ketenpartners kunnen immers zorgen voor mandaat en/of expertise waar de reclassering zelf niet over beschikt, maar die noodzakelijk zijn om het belang van het reclasseren te ondersteunen en bij een of meer stappen van het 'hoe' van het reclasseren te assisteren.

Samenwerken is in de tweede plaats nodig omdat Justitie en hulp- en dienstverlenende eigen doelen, taken en verantwoordelijkheden hebben die maar gedeeltelijk overeenkomen met die van de reclassering. Opsporing, vervolging en handhaving zijn bijvoorbeeld taken van Justitie. De reclassering focust op de handhaving. Een opvanghuis voor ex-gedetineerden wil hen een menswaardig bestaan helpen opbouwen. De reclassering wil dat ook, maar combineert dat met een focus op het voorkomen van recidive en het werken met controlemiddelen. Om deze verschillen waar nodig te overbruggen, is samenwerking nodig.

Een eerste belangrijk onderscheid is dat tussen wel- en niet justitiële instellingen (Menger & Krechtig 2008). Justitie is opdrachtgever voor de reclassering en bepaalt de voorwaarden en kaders. Bij andere, niet-justitiële organisaties, is de reclassering vaak juist zelf de opdrachtgever voor de afname van hulp of diensten. De positionering van de reclasseringswerker is in beide situaties duidelijk anders.

Het is ook van belang om onderscheid te maken tussen organisaties die binnen het werkgebied van de reclasseringswerker opereren en meer lokale of juist landelijk werkende organisaties (zoals het arbeidsbureau). De uitvoerend werkers in de buurten kennen de specifieke problemen daar, hebben vaak al contacten met problematische gezinnen, staan dicht bij de reclassent. Uitvoerend werkers van regionaal en stedelijk werkende instellingen, waaronder de reclassering, kennen de bewoners van een wijk vaak niet, weten weinig van de specifieke problemen van het gebied en worden minder snel door de mensen vertrouwd.

Het gehele contactnetwerk

Het contactnetwerk bestaat uit *alle* uitvoerende hulp- en dienstverleners die binnen verschillende organisaties belast zijn met de begeleiding, hulp of zorg aan reclassenten. Voor de reclasseringswerker is het gunstig dat het contactnetwerk zo breed mogelijk opgezet is en moet met enige regelmaat bijeenkomt. In elk geval moeten de reclassering, het OM, de politie, zorgaanbieders / GGz, en de gemeente in het contactnetwerk vertegenwoordigd zijn. De introductie van Veiligheidshuizen in Nederland heeft de reclassering een nieuw platform aangereikt voor samenwerking in casusoverleggen. Doorgaans wordt het contactnetwerk binnen de Veiligheidshuizen georganiseerd in de vorm van casusoverleggen.

Het contactnetwerk is geen statisch, institutioneel netwerk. De medewerker van de reclassering in het casusoverleg slaat de bruggen tussen de organisaties met uitvoerend werkers die contact hebben met de reclassent en voor wie hij oplossingen zoekt. Hij draagt deze bruggen over aan de reclasseringswerker – die doorgaans niet zelf aan het casusoverleg deelneemt. De reclasseringswerker is vervolgens de concrete de pleitbezorger, advocaat en makelaar voor de reclassent.

Sleutelfiguren

Achter de naam van elke instelling die is betrokken bij een reclassent schuilt een hele organisatie, met doelstellingen, functies en taakverdelingen. Die zijn voor de buitenwacht niet altijd even duidelijk. Bijvoorbeeld omdat de organisatie heel groot van omvang is, zoals een woningcorporatie, of een groot werkgebied bestrijkt, zoals de politie, of ondanks de kleinschaligheid toch geen duidelijk taakgebied voor justitiabelen heeft.

De reclasseringswerker moet in staat zijn om bij al dit soort instellingen snel de juiste persoon te vinden voor de vraag van de reclassent. Hij moet ook zo direct mogelijk de mensen binnen organisaties kunnen vinden die contacten onderhouden met reclassenten, of die een goed beeld hebben van de situatie in een bepaalde wijk of buurt. Om die personen in een organisatie te traceren is een geschikte sleutelfiguur nodig. De sleutelfiguren kunnen ook in het casusoverleg worden gevonden. De medewerker die namens de reclassering aan het casusoverleg deelneemt, kan ook de sleutelfiguur zijn voor de ingang van de reclasseringswerker (of velen van hen) in andere instellingen.

De sleutelfiguur is er in het begin vooral om toegang te krijgen tot de instelling. Het moet dan ook iemand zijn die goed thuis is in de organisatie, die daarbinnen algemeen vertrouwen geniet en zicht heeft op alle onderdelen. En dan met name op de werkers die uitvoerend in direct contact staan met reclassenten. Dat deze sleutelfiguur zelf die contacten ook heeft is meegenomen, maar niet per se noodzakelijk.

De belangrijkste voorwaarde is dat de sleutelfiguur voor de reclasseringswerker de eerste contacten legt met collega's binnen de organisatie die ook met reclassenten werken. De sleutelfiguur heeft dus eerst vooral een gidsfunctie. Hierna richt de reclasseringswerker aandacht vooral op deze uitvoerende werkers. Hij legt met hen contact en presenteert de werkwijze van de reclassering. Daarbij legt hij de nadruk op hún belangen. Hij geeft kort en helder concrete informatie over de reclassering en over zijn taken en manier van werken, en hij koppelt dit aan de mogelijke voordelen die samenwerking kan opleveren. Belangrijk is dat in grote lijnen duidelijk is men mogelijk aan elkaar kan hebben. Iedere organisatie heeft haar eigen deskundigheden, het systeem functioneert sterker als de diverse mogelijkheden op elkaar aan kunnen sluiten.

Wat kunnen deze uitvoerend werkers voor de reclasseringswerker betekenen: vroegtijdige signalering van (nieuwe) problematische situaties van de reclassent; tijdens de begeleiding consultatie bieden bij specialistische vragen en regelen van materiële zaken; een onderdeel van het Plan van Aanpak uitvoeren (bij voorbeeld een gedragsinterventie), en eventueel na de begeleiding de reclassent overnemen.

Het probleemoplossend netwerk

De reclasseringswerker en het contactnetwerk vormen samen een probleemoplossend netwerk voor een individuele reclassent. Het probleemoplossend netwerk zal per reclassent weer anders samengesteld zijn. De taken van het probleemoplossend netwerk komen voort uit de directe begeleiding van de individuele reclassent. Langs die weg voedt en vernieuwt dit netwerk zich voortdurend. Dat zijn de taken zoals al eerder genoemd, te weten: signaleren, verwijzen, onderdelen uitvoeren, consultatie. Daarnaast zijn er buiten dit contact ook een aantal gezamenlijke taken aan te wijzen waar de reclasseringswerker en het contactnetwerk zich eens in de zoveel tijd samen over kunnen buigen. Denk aan het adviseren en ondersteunen van belangrijke contexten van

de reclassent, zoals zijn familie, werkring of opleidingscentrum.

De meest effectieve netwerkopbouw komt tot stand wanneer de reclasseringswerker samen met de reclassent contacten heeft met andere professionals in het probleemoplossend netwerk. Daardoor worden gezamenlijke resultaten concreet en zichtbaar, en zo zullen de contacten in het netwerk toenemen en verbeteren.

De afstemming overeen 'casus' is geformaliseerd in het Veiligheidshuis, maar het probleemoplossende netwerk vereist voortdurend onderhoud en de reclasseringswerker moet hier zelf het meest actief in zijn, in overleg met de collega die in het Veiligheidshuis aan het casusoverleg deelneemt. Dat is niet alleen nodig omdat door de begeleiding van de reclassent steeds overleg en nieuwe afspraken nodig zijn, maar ook omdat de uitvoerend werkers van de instellingen niet altijd optimaal hun werk doen. Het blijft mensenwerk. Dat kan een reactie zijn op het gedrag van de reclassent en/of zijn omgeving (hij komt bijvoorbeeld vaak niet opdagen, of de reclassent wekt juist veel medelijden op), of ook te maken hebben met de visie van die uitvoerend werker of de mogelijkheden van de reclassent en de volgens hem gewenste manier van hulpverlening of zorg.

Het gevolg hiervan kan zijn dat de samenwerking in het probleemoplossende netwerk chaotisch wordt. De uitvoerend werkers gaan veel te veel samenwerken en durven nauwelijks meer zelfstandig een besluit te nemen. Het is een patroon waarin angst en onzekerheid aanwezig zijn. Of het omgekeerde gebeurt: de instellingen gaan elkaar uit de weg, zij vluchten voor elkaar weg of vechten met elkaar over de visie op problemen en mogelijkheden, of aanpak daarvan. Hier is agressie en teleurstelling in het patroon merkbaar.

Heel belangrijk is dan, dat de reclasseringswerker in het contact met de reclassent wel het *gedrag* van de ketenpartner afkeurt, maar *nooit* de betrokkenheid of expertise van ketenpartner diskwalificeert: *'Hier is het in de communicatie misgegaan, en ik ga dat rechtzetten. Maar met hun goede bedoelingen is niks mis, en met hun kennis van zaken ook niet, Daar sta ik voor in'*. Zo voorkomt hij een breuk in de gezamenlijke inspanning om de reclassent niet te laten recidiveren.

Het is voor een succesvolle hulp belangrijk dat de reclasseringswerker deze processen zelf kan constateren en corrigeren, met behulp van casusoverleg. Aan de kern moet immers worden vastgehouden: de reclassent mag niet recidiveren, en een proces van *desistance* moet op een menswaardige en effectieve manier worden versterkt.

Bij teveel afhankelijkheid van elkaar, en een onduidelijke en chaotische samenwerking, moet de reclasseringswerker de reclassent weer in het centrum van de aandacht plaatsen, en ervoor zorgen dat iedereen weer opnieuw op zoek gaat naar de eigen unieke bijdrage om de reclassent kracht te geven en structuur te bieden. De verantwoordelijkheid voor veranderingen moet in deze situatie ook weer expliciet bij de reclassent en eventueel ook zijn directe omgeving worden teruggelegd. Bij vluchten van elkaar, of bij onderlinge ruzie / meningsverschillen tussen instanties, is het eerst nodig

dat de reclasseringswerker zich hiervan zelf bewust wordt. Soms is daar een interventie van een collega of leidinggevende voor nodig. Van daaruit kan hij op zoek gaan naar nieuwe mogelijkheden om de samenwerking tussen instanties weer te activeren, nieuwe impulsen te geven. Daardoor wordt het vluchten of vechten weer een probleem van de reclassent en zijn omgeving zelf, waar het ook moet worden opgelost. Bij een deel van de reclassenten kan dat niet. Dan stuiten de betrokkenen toch op een grens van mogelijkheden. Reclassenten *kunnen* dan eenvoudigweg niet wat er van hen wordt verlangd. Ook komt voor, dat reclassenten vragen stellen die onbeantwoordbaar zijn. Het *niet willen* is dan te sterk. Voor medewerkers van de betrokken organisaties is het dan zaak, de eigen grenzen aan te geven en de leiding langdurige of soms blijvend over te nemen.

De professionaliteit van de reclasseringswerker

De reclasseringswerker moet nadenken over het werk dat hij doet. Hij is daartoe verplicht omdat er sprake is van machtsongelijkheid tussen hem en de reclassent. De reclassent zit immers in een impasse, én de reclasseringswerker mag controle en macht inzetten. Begeleiden moet ook in die situatie menswaardig zijn, én effectief. De reclassent, de collega's van de reclasseringswerker, zijn leidinggevend, en andere buitenstaanders zullen kritisch beoordelen wat de reclasseringswerker doet. De reclasseringswerker moet zijn antwoord klaar hebben. Hij is verplicht om over zijn werk na te denken omdat zij recht hebben op een antwoord op vragen als: Hoe zet jij je macht en controle in? Werk jij menswaardig? Is het effectief wat jij doet?

Een andere manier om te zeggen dat de reclasseringswerker over zijn werk moet nadenken, is dat hij zijn *handelen moet toetsen*. Vooraf, tijdens en na afloop van zijn contacten met de reclassent, met zijn sociaal netwerk, en met andere betrokken professionals, moet de reclasseringswerker zijn handelen toetsen aan *waarden*. Waarden maken het voor hem mogelijk om te zeggen: "ik doe het (niet) goed", of – meer fundamenteel – "ik doe iets wat (niet) goed is". De Ruyter (1983) onderscheidt drie soorten waarden voor een sociale professional: Zijn overtuigingen, zijn (met anderen gedeelde) opvattingen, en de wetenschap.

Overtuigingen

Volgens De Ruyter is een *overtuiging* een 'onmiddellijk weten' van – in ons geval – de reclasseringswerker dat hij (niet) goed, gewenst, adequaat of juist handelt. De reclasseringswerker ervaart dit intuïtief en hij kan er snel, doortastend door werken. Voorbeelden: de adviseur scoort een 2 op item 3.4 van de RISC, zonder nadenken, hij is er onmiddellijk van overtuigd dat dit de juiste score is. Een toezichthouder zegt tegen de reclassent – die al weer over zijn werkgever klaagt – "altijd geef jij de ander de schuld". Het is een onmiddellijke, overtuigde reactie.

De reclasseringswerker heeft overtuigingen over zichzelf als werker, over zichzelf als mens, en overtuigingen over de reclassent. Over zichzelf als werker is bijvoorbeeld een (hulpverlenings-) overtuiging: 'een reclasseringswerker moet eerlijk zijn', of 'ik doe dit werk om mensen in de verdrukking vooruit te helpen'. Over zichzelf als mens, zijn levensovertuiging, kan bijvoorbeeld zijn: 'niemand is gelukkig zonder goede relaties met anderen', of een bepaalde geloofsovertuiging: 'mijn geloof zegt dat niemand een verschoppeling mag zijn'. Over reclassenten: 'als iemand het er zelf naar heeft gemaakt moet hij niet zeuren'.

Overtuigingen geven de reclasseringswerker houvast. Het verstand komt er niet aan te pas, en dat is meteen de grote kwetsbaarheid van handelen op grond van alleen maar overtuigingen. Er is geen afstand. Een overtuiging maakt de reclasseringswerker ook kwetsbaar, weerloos. Gevaarlijk is ook de houding, dat de levensovertuiging de hulpverleningsovertuiging moet sturen.

Opvattingen

Door een overtuiging onder woorden te brengen wordt het een *opvatting*, de tweede waarde voor de reclasseringswerker. Bij het onder woorden brengen kan de reclasseringswerker zich drie vragen stellen. Hij kan zijn overtuigd handelen daarmee ontleden en ook delen met anderen. Ten eerste: Waar komt mijn overtuiging eigenlijk vandaan? Waarop baseer ik mijn vertrouwen, mijn geloof, mijn zekerheid? Zit er ook onzekerheid bij? Ten tweede: Waar leidt mijn overtuiging toe, wat is het effect ervan? Welke hoop of verwachting baseer ik op mijn overtuiging? Zit er ook onzekerheid, angst bij? Ten derde: Welke regels en normen leiden mijn gedrag? Waardoor kom ik tot deze overtuiging, of dit soort overtuigingen? Waarom kies ik hiervoor?

Op basis van een overtuiging kan de reclasseringswerker in antwoord op de vraag of hij effectief en menswaardig helpt alleen maar antwoorden 'ik vind dat ...'. Maar op basis van opvattingen zijn er voor de reclasseringswerker drie nieuwe argumenten voor zijn handelen, namelijk : "ik geloof dat ... ", "ik verwacht dat ... ", en "ik moet ...". Daarbij gaat het ook hier om opvattingen van de reclasseringswerker over zichzelf (als werker en als persoon), en over de reclassent.

De opvattingen van de reclasseringswerker hebben verschillende bronnen. Zij ontstaan en wijzigen zich vanuit zijn training en opleiding, vanuit het reclasseren zelf en daardoor vanuit zijn geschiedenis als reclasseringswerker, vanuit zijn persoonlijk kenmerken en zijn privéleven (er zijn bijvoorbeeld religieuze of humanistische overtuigingen om voor dit type werk te kiezen) en tenslotte vanuit zijn functioneren in zijn team en unit, vanuit zijn collegiale contacten.

We kunnen opvattingen van reclasseringswerkers rond zes thema's onderscheiden.

1. De opvatting van de reclasseringswerker over zijn *verantwoordelijkheid*. Dit is de meest elementaire opvatting. Het gaat hier om het besluit van reclasseringswerkers om

beschikbaar te zijn voor de reclassent. De reclasseringswerker zegt: 'op mij kun je rekenen', en hij voegt de daad bij het woord. Hij maakt zijn verantwoordelijkheid waar. Hij neemt het initiatief om de doelen en middelen van het reclasseringswerk in te zetten. Hij neemt het voortouw, grijpt in wanneer nodig. De opvatting van de reclasseringswerker over zijn verantwoordelijkheid is nauw verbonden met de ontwikkeling en het gedrag van de reclassent, en daarmee ook aan het medeverantwoordelijk willen zijn voor een veiliger samenleving. Wanneer de reclasseringswerker zijn verantwoordelijkheid niet neemt, kan probleemgedrag van de reclassent ook de reclasseringswerker worden aangerekend.

2. De opvatting van de reclasseringswerker over de *interactiedoelen*. Deze opvattingen geven antwoord op de volgende vragen: In hoeverre wil de reclasseringswerker de reclassent kracht geven? Vindt hij dat van belang? Is het nodig om betrokkenheid te tonen, de reclassent zich begrepen te laten voelen? Is structuur nodig, zodat de reclassent dingen begrijpt en leert, of moet hij zich alleen maar aan de regels houden? In hoeverre wil de reclasseringswerker bij de reclassent ontwikkelen dat hij controle over zichzelf leert houden? Dat hij zelf kan ingrijpen en voor zijn belangen kan opkomen?

3. De opvatting van de reclasseringswerker over de *interactiemiddelen*: De vraag is hier wat de persoonlijke opvattingen van de reclasseringswerker zijn over aansluiten, appelleren aan groei en ingrijpen. Is 'er voor gaan zitten' overbodig tijdverlies? Is 'ingrijpen' vervelend gedoe, wat je liever vermijdt? Is het noodzakelijk 'volgens het boekje' te begeleiden of trainen (integriteitsprincipe)?

4. Reclasseringscompetentie. Hierbij beantwoordt de reclasseringswerker de vraag: Ben ik een competente reclasseringswerker? Bereik ik resultaten? Sorteert ik effect? Naast een realistisch zelfbeeld als reclasseringswerker, kan een reclasseringswerker zich soms overcompetent voelen: 'ik was dat varkentje wel even, dat soort types kan ik wel aan'. Naast deze zelfoverschatting kan van onderschatting sprake zijn, wanneer de reclasseringswerker zich onmachtig voelt: 'Het maakt niet uit wat ik probeer, het lukt me niet'. Ook dit zelfbeeld is vaak niet realistisch: De reclasseringswerker mist wellicht reclasseringsvaardigheden, die best te leren zijn. Of zijn verwachtingen zijn wellicht te hoog gegrepen, worden dan ook niet bereikt, waaruit de reclasseringswerker dan afleidt dat hij niet competent is. Tenslotte kan de opvatting van de reclasseringswerker dat 'het toch niks uitmaakt' ook een basis buiten het reclasseren hebben. Met name reclasseringswerkers die een reeks negatieve ervaringen hebben meegemaakt, waarin men weinig mogelijkheden had om controle / invloed uit te oefenen, kunnen hun opvattingen 'het maakt toch niks uit', generaliseren naar het reclasseringswerk. Is het zelfbeeld van de reclasseringswerker als reclasseringswerker zeer negatief, dan kan hij gaan twijfelen aan het (aangaan van) zijn reclasseringsverantwoordelijkheid.

5. Handelingsvrijheid: Vindt de reclasseringswerker dat hij of zij voldoende in de gelegenheid is of wordt gesteld om zijn werk te doen? Of komt de reclasseringswerker aan niets anders meer toe, ook niet in zijn privéleven, omdat de reclassering alle aandacht en energie opeist? Het gaat hier om de mening van de reclasseringswerker over de ruimte, tijd en energie die hij aan het reclasseren besteedt, de handelingsvrijheid. Ook

rond dit onderwerp kunnen reclasseringswerkers gaan twijfelen aan hun reclasseringsverantwoordelijkheid. Dit werd bijvoorbeeld duidelijk in de enquête die onder reclasseringswerkers is gehouden in opdracht van het SP-kamerlid Krista van Velzen (Van Velzen en Beets 2008, zie ook de Wit & Hendriks 2005.).

6. Opvattingen over de reclassent. We zien hier opvattingen over het temperament en het karakter van de reclassent; het goed of afkeurenswaardig zijn van zijn gedrag of motivatie; opvattingen/ideeën over oorzaken/intenties van de reclassent achter zijn gedrag; het goed of afkeurenswaardig zijn van invloeden op de reclassent (vrienden, familie, media), opvattingen over het uiterlijk/lichamelijke aspecten van de reclassent, opvattingen over etnische, religieuze en seksegebonden aspecten van de reclassent, en tenslotte opvattingen over de motivatie van de reclassent.

Wetenschap

De reclasseringswerker kan nog verder gaan dan het individuele beschouwen, door er de *wetenschap*, de kennis van *anderen* bij te betrekken: het uitvoeren van 'retourtjes wetenschap.' Hij zegt hiermee: "Ik ben de reclassent en anderen antwoorden schuldig, maar ik baseer me daarvoor ook op bronnen buiten mijzelf." Hij baseert zich dan niet langer op alleen persoonlijke waarden, maar ook op waarden van anderen, op *beproefde* kennis. Daarbij gaat het om drie soorten wetenschappelijke waarden, Ten eerste: *Hoe* handelt, gedraagt de reclassent zich, en waar komt dat door: hier gaat het om diagnostiek, om het verklaren, om het begrijpen van de reclassent. Een voorbeeld van zo'n waarde: "Hij gedraagt zich agressief door een slechte sociale informatieverwerking. Hij reageert meteen als door een wesp gestoken". Ten tweede: *Hoe hoort* een de reclassent te handelen, zich te gedragen: hier gaat het om normatieve wetenschap, bijvoorbeeld: "Stoppen met delictgedrag is noodzakelijk". Ten derde: *Hoe kan* het handelen van de reclassent worden *veranderd*. Bijvoorbeeld: "Cognitieve interventies zullen bij deze reclassent waarschijnlijk werken". Voor deze drie waarden komen aanwijzingen te pas vanuit onderzoek in de psychologie (effectieve communicatie, gedragsinterventies, 'What-works'), criminologie (o.a. *desistance*), antropologie, filosofie / ethiek, en dergelijke.

Ook bij deze derde bron gaat het niet alleen om kennis over kennis over de reclassent en zijn sociale omgeving, maar ook om wetenschappelijke kennis over de reclasseringswerker zelf (over zijn professionaliteit en als persoon), en over de samenwerking met andere professionals.

Wat waardevol is, bepaalt de reclasseringswerker niet alleen

Door de beleidsafdelingen van reclasseringsorganisaties wordt voortdurend aansluiting gezocht bij de meest beproefde kennis vanuit de wetenschap. Omdat zij daarbij keuzes maken, staat het reclasseringswerkers gedeeltelijk niet meer vrij om hun handelen te rechtvaardigen met wetenschappelijke kennis die daar buiten valt. Dit geldt vooral voor de toepassing van wetenschappelijke kennis die sterk in protocollen is vervat, en waarover weinig discussie mogelijk is over de waarde ervan (bijvoorbeeld gedragsinterventies op basis van 'What-works', of motiverende gespreksvoering). Er is echter ook een grijs gebied waarin de drie reclasseringsorganisaties verschillen, waarin regio's en units verschillen, en waarin ook reclasseringswerker zelf een eigen invulling kunnen geven aan het werken met de reclassent.

Deze drie soorten waarden – overtuigingen, opvattingen en wetenschap - leiden tot drie soorten antwoorden op de vragen van de reclassent en de andere betrokkenen. Als hem wordt gevraagd of hij menswaardig en effectief helpt, zegt de reclasseringswerker op basis van een overtuiging: 'ik vind'. Op basis van opvattingen zegt hij: 'ik geloof', 'ik verwacht', of 'ik moet'. Op basis van de wetenschap zegt hij: 'de wetenschap zegt hierover ...'. In schema:

Waarden / toetsstenen: Gebieden:	Overtuigingen	Opvattingen / persoonlijke argumenten	Wetenschap: beproefde uitspraken.
Reclasseringswerker als professional	- Ik vind dat een reclasseringswerker	- Ik geloof dat ik als reclasseringswerker ... - Ik verwacht dat ik als reclasseringswerker ... - Als reclasseringswerker moet ik ...	- Een reclasseringswerker mag geloven dat ... - Een reclasseringswerker mag verwachten dat ... - Een reclasseringswerker hoort / moet ...
Reclasseringswerker als mens	- Mijn levensovertuiging is dat mensen ...	- Ik geloof dat mensen... - Ik verwacht dat mensen ... - Mensen horen / moeten ...	- Een mens mag geloven dat ... - Een mens mag verwachten dat ... - Een mens hoort / moet ...
Reclassent	- Ik vind dat een reclassent ...	- Ik geloof dat een reclassent ... - Ik verwacht dat een reclassent ... - Een reclassent moet ...	- Een reclassent mag geloven dat ... - Een reclassent mag verwachten dat ... - Een reclassent hoort / moet ...

Waardenloos reclasseren is onmenselijk

De reclasseringswerker *moet* alle soorten waarden benutten om zijn handelen te rechtvaardigen. Anders wordt het een ideologie (overtuigd, maar zonder argumenten)

of een verwetenschappelijkt, ontmenselijkt verhaal. Een dialoog met de reclassent is niet meer mogelijk !

De reclasseringswerker ontkomt er niet aan om zijn handelen ook te rechtvaardigen door te wijzen naar de bronnen waaraan de *reclassent* zijn waarde ontleent. De reclassent zit in een impasse, en de begeleiding door de reclassering wordt hem daarenboven opgedrongen. Dit zal zeker impact hebben op de *overtuigingen* van de reclassent. Als de reclasseringswerker hem bijvoorbeeld vraagt naar zijn beleving van situatie waarin hij zich nu bevindt, zal de reclassent ongetwijfeld zeggen 'ik vind het ...'. Bijvoorbeeld: 'Het is vreselijk dat ik hier nu zit'.

De kans is ook aanwezig dat de reclassent zijn overtuigingen van argumenten voorziet, en ze in *opvattingen* ze onder woorden brengt, als hij over zijn situatie praat: 'ik geloof dat ...', 'ik verwacht dat ...'. 'ik moet / wil ...'. Het is belangrijk dat de reclasseringswerker hier onderscheid aanbrengt tussen de overtuigingen van de reclassent als cliënt, en zijn overtuigingen als mens, zijn levensovertuigingen. Naarmate de overtuigingen van de reclassent over zijn situatie als cliënt van Justitie en over zijn kansen op een betere toekomst negatiever zijn, is de kans groot dat ook zijn levensovertuiging is aangetast. De reclassent kan uiteindelijk dan maar één klacht hebben: "Dit is geen leven meer!"

De reclassent kan ook de wetenschap als bron van argumenten gebruiken. Dat zal (veel) minder vaak voorkomen, maar denkbaar is het wel. Bijvoorbeeld: "Het is helemaal niet bewezen dat een paar glaasjes per dag slecht zijn".

Congruente waarden = effectief reclasseren

De reclasseringswerker heeft vele bronnen om over zijn handelen na te denken en antwoord te geven op de vraag: doe je het goede, en doe je dat goed? Hij beschikt over eigen bronnen, wetenschappelijke bronnen, en de reclassent is ook een belangrijke bron.

Naarmate de waarden van de reclasseringswerker en de waarden van de reclassent meer overeenkomen (*congruent* zijn), zal de begeleiding en de controle door de reclasseringswerker beter verlopen. Zij zullen menswaardiger en effectiever zijn, ten eerste omdat de reclassent ook *overtuigd* is van het handelen van de reclasseringswerker. In de tweede plaats omdat reclassent en reclasseringswerker daarvoor overeenkomstige *opvattingen* hebben; het resultaat van hun gedeelde opvattingen is, dat ook de reclassent gelooft in hetgeen de reclasseringswerker doet, dat zij er hetzelfde van verwachten, en dat zij daarbij van dezelfde regels uitgaan. En in de derde plaats kan het (soms) zijn, dat de reclasseringswerker en reclassent het eens zijn over wat als *beproefde kennis* mag worden beschouwd voor de begeleiding en controle. Dezelfde redenering gaat op voor de contacten van de reclasseringswerker met het sociaal netwerk van de reclassent en de professionele contacten in het netwerk, waarmee de reclasseringswerker zich positioneert. Ook daar dragen gedeelde

overtuigingen, opvattingen en beproefde kennis bij aan een menswaardige en effectieve begeleiding en controle.

Het eigenstandig belang van reclasseren is het realiseren van de combinatie van *harmony* en *security values*. Deze komen het best tot uitdrukking in de professie als zij worden weerspiegeld door de reclasseringswerker zelf. Van der Laan (in Menger & Krechtig 2008, p.46) zegt hierover dat de reclasseringswerker zich kenmerkt door "een mentaliteit van vasthoudendheid en betrokkenheid". Zij zijn de motor achter het 'hoe' van het reclasseren.

Geraadpleegde literatuur

- Baart, A. & Frans, V. (red.) (2003). *Present. Theologische reflecties op verhalen van Utrechtse buurtpastores*. Utrecht: Lemma.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Bonta, J., Rugge, T., Scotte, T.L., Bourgon, G. & Yessine, A.K. (2008). Exploring the blackbox of community supervision. *Journal of Offender Rehabilitation*, 47, 248-270.
- Bottoms, A., Shapland, J., Costello, A., Holmes D. & Muir G.. 2004. Towards Desistance: Theoretical Underpinnings for an Empirical Study. *The Howard Journal*, Vol.43, No 4, p.368 e.v.
- Blumstein, A. & J. Cohen, Roth J.A. & Visher C.A.. (1986). (Eds). *Criminal Careers and Career Criminals*. National Academy Press, Washington DC.
- Bruinsma, G.J.N. (1999). Criminologie en praktische kennis. *Justitiële verkenningen*, 6: pp. 22-31.
- Burnett, R. 2004. To reoffend or not to reoffend? The ambivalence of convicted property offenders. In: Maruna, S. & Immarigeon, R. (Eds.) *After Crime and Punishment*. Cullompton: Willan Publishing, pp.152 e.v.
- Byrne, C.F. , & Trew, K.J. (2008). Pathways Through Crime: The Development of Crime and Desistance in the Accounts of Men and Women Offenders. *The Howard Journal* Vol. 47 No 3. July.
- Cullen, F.T. & Gilbert, K.E. (1982). *Reaffirming Rehabilitation*. Cincinnati: Anderson Publishing
- Day, A. & Ward, T. (2010). Offender Rehabilitation as a Value-Laden Process. *International Journal Of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Nr.54, p. 289.
- Deci, E.L.,& Ryan, R.M. (1991). A motivational approach to self: Integration in personality. In: R. Dienstbier (Ed.), *Nebraska symposium on motivation*. Vol. 38. *Perspectives on motivation*. p.277 e.v. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Denkers, F.A.C.M., (1976). *Criminologie en beleid*. Dekker& van de Vegt, Nijmegen
- Van der Laan, G. , (2004). De metamorfose van de reclassering als teken des tijds. *Proces* , Nr. 2004/6. p. 233 e.v.

Farrall, S. (2002). *Rethinking What Works with Offenders. Probation, Social Context and Desistance from Crime*. Cullompton : Willan Publishing, UK.

Farrall, S. & Calverley, A. (2006). *Understanding desistance from crime. Theoretical directions in resettlement and rehabilitation*. Cullompton: Willan Publishing.

Frissen, P. H. A. & Karré P.M. (2010). *Verslaafd aan regels? Strategieën voor regelreductie en professionalisering in de verslavingsreclassering*. Essay van de denktank verslavingsreclassering. SVG en NSOB.

Fook, J. (2004). What Professionals Need from Research. Beyond Evidence-Based Practice. In: *Social Work and Evidence-Based Practice*. D. Smith, (Ed.) Research Highlights in Social Work, nr. 45., Robert Gordon University, Aberdeen, UK.

Garland, D. (1990). *Punishment and modern society; a study in social theory*. Oxford University Press. NY.

Garland, D. (2001). *The Culture of Control; crime and social order in contemporary society*. Oxford University press. NY.

Gendreau, P., Goggin, C., & Smith, P. (2000). Obstacles to effective correctional practice. In: L.L. Motiun & R.C. Serin (Eds.) *Compendium 2000 on effective correctional programming*. Ottawa: Correctional Services of Canada.

Giordano P., Cernkovich S. & Rudolph J.L. (2002). Gender, Crime and Desistance. *American Journal of Sociology*, 107, 990-1064.

Gray, M. & McDonald C. (2006). Pursuing Good Practice?: The Limits of Evidence-based Practice. *Journal of Social Work*, 6; p. 7 e.v.

Hersey, P. (2001). *Situationeel leidinggeven*. Amsterdam: Business Contact.

Hepburn, J.R. & Griffin, M.L. (2004). The effect of social bonds on successful adjustment to probation: an event history analysis. *Criminal Justice Review*. Vol.29. nr.1 Spring, p.46 e.v.

Hutschemaekers, G. J. M., & Nijnatten, C. H. C.J. van (2008). De scientist practitioner en evidence-based practice. In C. H. C.J. van Nijnatten, & G. J. M. Hutschemaekers (Eds). *De klinisch psycholoog als scientist-practitioner. Opstellen over de verhouding van wetenschap en praktijk, bij gelegenheid van het emeritaat van prof. Dr. Cees van der Staak* (pp.68-75). Nijmegen / Utrecht: RU / MGv (Trimbos)

Holt, P. 2000. *Case Management: Context for Supervision: Community and Criminal Justice Monograph 2*. Leicester: De Montfort University

Ignatieff, M. (1984). *The Needs of Strangers*. Harmondsworth, Penguin.

- Kelk, C. 1998. De reclassering van gedetineerden. *Delikt en Delinkwent*, 28, afl. 5. p.421 e.v.
- Knigge, G. (2005). Over de verdwijntruc. Een niet zo wetenschappelijk, maar welgemeend stukje. In: *Terugkeer in de samenleving, opstellen voor Jan Fiselier*. Kluwer, Deventer.
- Latessa, E.J., Cullen, F.T. & Gendreau, P. (2002). Beyond Correctional Quackery-Professionalism and the Possibility of Effective Treatment. *Federal Probation Volume* 66:2, pp. 43-49
- Lowenkamp, C.T., Latessa, E.J. & Smith, P. (2006) Does correctional program quality really matter? The impact of adhering to the principles of effective intervention. *Criminology and Public Policy*, 5 / 3 pp. 575–594
- Lowenkamp, C.T, Flores A.W, Holsinger, A.M. Makarios, M.D. & Latessa, E.J. (2008):
- Lipsey, M.W. & Cullen, F.T. (2007). The Effectiveness of Correctional Rehabilitation: A Review of Systematic Reviews. *Annual Review of Law and Social Science*, Vol. 3: pp. 297-320.
- Laub, J.H. & Sampson R.J., (2007). *Shared Beginnings Divergent Lives, Delinquent boys to age 70*, 2003, Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Liebling, A., (2004). *Prisons and their moral performance*. Oxford University Press, UK.
- Martin, M. 2006. *From morality to mental health: Virtue and vice in a therapeutic culture*. Oxford University Press. NY.
- Maruna, S. (2000). *Making Good: How Ex Convicts reform and Rebuild their Lives*. Washington, DC. American Psychological Association.
- Maruna, S., Porter L., & Carbalho I. (2004). The Liverpool Desistance Study and probation practice: Opening the Dialogue. *Probation Journal*, jrg. 51, nr.3. p.221 e.v.
- Mayton, D.M., Ball-Rokeach, S.J. & Loges, (1994). Human Values and social issues. An introduction. *Journal of Social Issues*. 50, p. 1-8..
- McGuire, J. (1995). *What Works. Reducing reoffending*. Wiley, NY.
- McNeill, F. A., (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*. Vol: 6(1): p.39 e.v.
- McNeill, F.A. & Whyte B., (2007). *Reducing Reoffending*. Social work and community justice in Scotland. Willan. UK.

McNeill, F. (2009). *Towards Effective Practice in Offender Supervision*. Glasgow: Scottish Centre for Crime and Justice Research.

Meisenhelder, T.N., (1982). Becoming normal: certification as a stage in exiting from crime, *Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal*, 3, p.137-153.

Melse, J. (1986). *Woord en Daad*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Menger, A. & Krechtig, L. (2008) Het delict als maatstaf. Methodiek voor werken in gedwongen kader. Amsterdam: SWP.3e herziene druk

Miller, W.R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: preparing people for change*. New York: Guilford Press.

Nelissen, P.Ph., (2003). *Binnen Beginnen & Buiten Blijven*, Nelissen Onderzoek & Advies, Maastricht, Datawyse.

Nelissen, P.Ph., (2008). Interventies op basis van bevindingen uit de levensloopcriminologie: een nieuw paradigma voor verbetering? *Proces*, nr. 3., p.78-89.

Nelissen, P.Ph., (2010). Schuilt in elke doorzetter een stopper? Een exploratief onderzoek naar de toepassing van de levensloopcriminologie bij interventies. *Proces*. Nr.2, p.108-125.

Parhar, K.K., Wormith, S. Derkzen D.M. & Beauregard A., (2008). Offender Coercion in Treatment: A Meta-Analysis of Effectiveness. *Criminal Justice and Behavior*; 35, 1109.

Pence, E. & Paymar M., (1983). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. Springer. NY.

Poort R. & Eppink K. (2009). Een *literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering*. Boom Juridische Uitgevers. Meppel.

Poort, R. Reïntegratie door de reclassering. De verzakelijking voorbij. *Proces*, 2005/6

Prilleltensky, I. & Prilleltensky, O. (2006). *Promoting well-being: Linking personal, organizational, and community change*. Wiley, N.J.

Robinson, G. , (2008). Late- modern rehabilitation: The evolution of an penal strategy. *Punishment & Society*. 10: 429.

Rumgay, J. (2004). Scripts for Safer Survival: Pathways Out of Female Crime. *The Howard Journal*, Vol. 43, No 4, p.405 e.v.

Ruyter, P.A. de & Baartman, H.E.M. (1985). Ouders helpen kinderen groot te (laten) worden; hometraining en de complexiteit van opvoeden. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek* (24)/10: p. 476-492.

Ruyter, P.A. de & Aalberts, J.M.C. (1991). Methodisch hulpverlenend handelen van groepsleiders in een residentiële setting. Deel 1. Amsterdam: Sectie Speciale Pedagogiek Vrije Universiteit Amsterdam.

Ruyter, P.A. de (1983). De bronvermelding bij de pedagogische hulpverlening aan het gezin. In Van Weelden J. van (Ed.) *Onvoltooid of onbegonnen? Hulpvragende kinderen, Deel I: Antropologische uitgangspunten*, Groningen: Wolters-Noordhoff,

Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1993). *Crime in the making, pathways and turning points through life*, 1993, Harvard University Press, Cambridge Mass..

Schön, D.A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books, NY.

Schuyt, C.J.M. (2003). Daders op herhaling. *Delikt en Delinkwent*. Afl. 10. p. 1094 e.v.

Sparrow, M. (2000). *The Regulatory Craft: Controlling Risks, Solving Problems and Managing Compliance*.

Sperber, K. (2009). Managing Organizational Change in the Implementation of Best Practices. Full Day Pre-Conference Workshop, ICCA Conference, Orlando, FL, 13-09-09.

Taxman, F., Young, D., Byrne, J., Holsinger, A. & Anspach, D. (2002). *From Prison Safety to Public Safety: Innovations in Offender Re-entry*. College Park, MD: University of Maryland at College Park / Bureau of Governmental Research.

Thigpen, M.L., Beauclair T.J, Keiser G.M., Guevara M.& Mestad R. (2007). *Cognitive-behavioral treatment: A review and discussion for professionals for correctional professionals*. Washington, DC: U.S. Department of Justice National Institute of Corrections.

Tielens, J. & Verster M., (2010). *Bemoeizorg*, de Tijdstroom, Utrecht.

USBO-rapport. (2010). *Hoe neem je ruimte? Hoe regel je ruimte?* De pilot Motie van Velzen : minder bureaucratie en meer professionele ruimte in de reclasseringsregio Den Bosch/ Eindhoven. Kenniscentrum Sociale Innovatie Hogeschool Utrecht. Universiteit Utrecht.

Velzen, K. van & Beets, J. (2008). Red de reclassering. Een enquête onder reclasseringswerkers. Den Haag: SP / Werkgroep 'Morgen moet het beter'.

Vogelvang, B.O. (2009). *Een sterk verhaal. Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie*. Lectorale rede. 's-Hertogenbosch: Avans Hogeschool/ Expertisecentrum Veiligheid.

Ward, T. & Maruna S. (2007). *Rehabilitation*. Routledge, UK.

Ward, T. & Brown, M. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime and Law*, 10(3): pp. 243-257.

Weaver, B. & McNeill, F. (2007). *Giving up crime. Directions for policy*. Glasgow; SCCCI.

Wit, J. de & Hendriks, A. (2005). Morgen moet het beter! Een zwartboek over de verslechteringen in de gevangenis en bij de reclassering. Den Haag: SP.

Yperen, T. van (2003). Gaandeweg. Werken aan de effectiviteit van de jeugdzorg. Utrecht: RUU / NIZW.

Zimbardo, Ph. ,(2010). *Het Lucifer effect*, Lemniscaat, Rotterdam.

Bijlage: overzicht criminologische theorieën

Criminologische theorie	Belangrijkste inhoud	Onderzoekers
<p><i>Controle perspectief</i> Control Theory (Age-graded) Informal Social Control Theory; General Theory of Crime.</p>	<p>Centrale vraag is waarom mensen <i>geen</i> delicten plegen. Criminele neigingen zijn namelijk <i>wijd</i>verbreid. Belangrijkste factor is dus de aan -of afwezigheid van controle. Controle gaat uit van factoren in de omgeving (sociale bindingen) en van factoren binnen de persoon Wordt ook gecombineerd met het <i>levensloop-perspectief</i> (Life Course Criminology) en het onderzoek naar de ontwikkeling van crimineel gedrag over het leven en de verklaringen voor het verloop van criminele loopbanen.</p>	<p>Sampson & Laub Hirschi Gottfredson</p>
<p>Strain theory General Strain theory</p>	<p>Als het bereiken van belangrijke doelen voor maatschappelijk succes (status, rijkdom, verbondenheid) wordt <i>geblokkeerd (goal-blockage)</i> kan dat leiden tot spanning (strain), frustraties en negatieve emoties. Criminaliteit is een manier om deze spanning en frustraties te hanteren en een verkeerd middel om legitieme en conventionele doelen te bereiken</p>	<p>Cohen Cloward & Ohlin Agnew</p>
<p>Differential Association Theory</p>	<p>Criminaliteit is aangeleerd door het in aanraking komen met positieve definities van crimineel gedrag in het contact met anti-sociale, criminele leeftijdgenoten. Omgaan met verkeerde vrienden is een belangrijke oorzaak van criminaliteit. Criminele subculturen zijn bevorderlijk voor het ontstaan van positieve definities van crimineel gedrag en het aanleren ervan.</p>	<p>Sutherland & Cressey Sykes & Matza Akers</p>
<p>Labelling Theorie en Theory of Reintegrative Shaming</p>	<p>Mensen worden als het ware vastgepind in een criminele rol als zij worden geëtiketteerd of gestigmatiseerd als crimineel. Dit versterkt hun criminele identiteit en verzet tegen de conventionele sociale orde. Reacties op criminaliteit die in het teken staan van re-integratie en <i>sociale inclusie</i> leiden tot minder weerspanning en betrokkenheid in een criminele levensstijl en subcultuur</p>	<p>Lemert Matsueda Braithwaite Sherman</p>
<p>Rational Choice theory</p>	<p>Sluit aan op klassieke theorieën die crimineel gedrag vooral zien als het gevolg van rationele keuzen en calculatie van kosten en baten van crimineel gedrag. Door de kosten van criminaliteit te verhogen (meer straf) wordt afschrikking waarschijnlijker.</p>	<p>Cornish & Clarke Paternoster Matsueda</p>
